

C:\Users\Plazma\Desktop\A\Adams_Douglas-Jeste_je_muzeme_videt.pdb

PDB Name: Douglas Adams - Ještě je můžeme
Creator ID: REAd
PDB Type: TEXT
Version: 0
Unique ID Seed: 0
Creation Date: 16.8.1973
Modification Date: 16.8.1973
Last Backup Date: 1.1.1970
Modification Number: 0

Douglas Adams a Marc Carwardine

Ještě je můžeme vidět...
Výpravy za vymírajícími živočichy

Setkali se šťastným řízením osudu roku 1985. Douglas Adams, autor světově proslulých pěti knih „stopařské trilogie“ a duchovní otec svérázného „holistického“ detektiva Dírka Gentlyho, se zoologem a milovníkem přírody Markem Carwardinem. Ne však na fiktivních Adamsových cestách časem a prostorem, ale na skutečných výpravách za několika nejohroženějšími a nejvzácnějšími tvory naší staré „dobré“ planety. Čtenář tak má vzácnou příležitost podívat se s nimi za roztomilým bezbranným papouškem kakapem sovím na Nový Zéland, „bílým“ nosorožcem do Zairu, záhadným, téměř slepým delfinovcem čínským, gorilou horskou, obří „ještěrkou“ na ostrov Komodo, za nejpodivuhodnějším z lemurů na Madagaskar, za vzácnými ptáky na ostrov Mauricius, domov vyhynulého nelétajícího ptáka doda čili blbouna nejapného, a dalšími podivuhodnými příslušníky živočišné říše... Carwardinův odborný přístup a zaujetí výborně doplňuje Adamsův pohled na svět, jeho bystré postřehy a schopnost vtipně komentovat vše, s čím se na těchto cestách setkali. Číst knihu Ještě je můžeme vidět znamená strávit příjemné chvíle s ideálními společníky na cestách.

Alainovi le Garsmeur

Děk Sue Freestoneové a Lisě Glassové za redakční práci, pečlivé shánění informací a za to, že byly u vzniku této knihy.

Několik slov předem

Toto je kniha o několika cestách, na které jsme se s Markem Carwardinem vypravili při hledání některých nejvzácnějších a nejohroženějších zvířat na světě, a taky několika, co zatím kdovíjak ohrožená nejsou, ale pokud si jako lidstvo nedáme pozor, brzy budou. Na Madagaskar jsme jeli v roce 1985 a všechny ostatní cesty jsme pak uskutečnili v rozpětí asi deseti měsíců v letech 1988 a 1989.

Fotograf Alain le Garsmeur s námi jel na Madagaskar, ale nepodařilo se nám ho přesvědčit, aby obětoval skoro celý rok a jezdil s námi dál. Fotografie v této knize jsou proto Markovy a moje. Pokud aspoň za něco stojí, pak jen díky Alainovým radám, pomoci a nadšení. Ty horší kvality jsou takové právě proto, že nevyšly z jeho ruky. Všechny cesty kromě té první na Madagaskar jsme natáčeli pro rozhlasovou stanici BBC. Producentkou seriálu byla Gaynor Shutteová. Jela s námi do Indonésie a na Nový Zéland. Natáčela nás přímo v terénu a v podstatě dohlížela na to, abychom věděli, co vlastně děláme. V Zairu a Číně ji nahradil Chris Muir, na Mauriciu Stephen Faux. Mark to všechno oddřel - měl před cestami na krku veškeré přípravy, organizaci a shánění informací a také mě naučil skoro všechno z toho mála, co teď vím o zoologii, ekologii a ochraně přírody. Na mně pak bylo se vždycky jenom objevit s kufrem a snažit si všechno udržet v paměti do té doby, než to napíšu.

Douglas Adams

Technologie klacku

Já s tímhle vůbec nepočítal. V roce 1985 jakási novinářská náhoda způsobila, že mě s Markem Carwardinem poslali na Madagaskar, abychom tam pátrali po téměř vyhynulém druhu lemura, který se jmenuje ksukol neboli aje-aje. My tři jsme se neznali - já nikdy neviděl Marka, Mark nikdy neviděl mě a ksukola pochopitelně neviděl nikdo už několik let. Byl to nápad redakce Observer Colour Magazinu, hodit nás rovnou do hloubky. Mark je velmi zkušený a vzdělaný zoolog a pracoval v té době pro World Wildlife Fund (WWF - Světový fond na ochranu přírody). Z nás dvou měl tedy právě on vědět, o čem mluví. Mým úkolem - a já měl pro něj tu nejlepší kvalifikaci - pak bylo vystupovat coby člověk

zoologií naprosto nedotčený, pro něhož veškeré dění znamená obrovské překvapení. Úkolem ksukola pak bylo dělat to, co ksukolové dělají už miliony let - dřepět na stromě a neukazovat se.

Ksukol je noční lemur. Na pohled velmi zvláštní tvor, jakoby sestavený z kousků zvířat jiných. Vypadá trochu jako velká kočka s netopýřima ušima, bobřími zuby, ocasem připomínajícím pštrosí pero, ukazováčkem jako dlouhý uschlý klacík a ohromnými očima, které jakoby hledí do zcela jiného světa, světa nalézajícího se kdesi hned za vašim levým ramenem.

A jako prakticky všechno na Madagaskaru nežije ani ksukol nikde jinde na světě. Pochází z doby, kdy byl Madagaskar ještě součástí Afriky (a ta zase byla součástí obrovského prakontinentu Gondwana) a předkové madagaskarských lemurů byli na celém světě převládajícími primáty. Když si to pak Madagaskar namířil do Indického oceánu, lemuři byli od evolučních změn, k nimž docházelo ve zbytku světa, zcela izolováni. Madagaskar je záchranný vor z dávných časů. Dnes vlastně samostatná křehká planetka.

Hlavní evoluční změnou, která Madagaskar vynechala, byl nástup opic. Ty vzešly ze stejných předků jako lemuři, ale byly inteligentnější a agresivně usilovaly o stejný prostor. Zatímco lemurům stačilo poflakovat se po stromech, opice byly ambiciózní a moc se zajímaly o všechno možné, zvláště o klacky; přišly na to, že se s klackem dá dělat spousta věcí, na něž ruce nestačí: do všeho šťourat, šťouchat a mlátit. Opice opanovaly svět a lemuři větev primátů všude vymřela - všude kromě Madagaskaru, kam se za miliony let opice nikdy nedostaly.

Potom před patnácti sty lety opice konečně dorazily, tedy alespoň potomci opic neboli my. Díky neuvěřitelnému pokroku, v jaký technologie klacku nakonec vyústila, jsme dorazili v kánoích, později lodích a nakonec v letadlech, a zase jsme zabírali prostor lemurům, jenže tentokrát už za pomoci ohně a mačet, domácích zvířat, asfaltu a betonu. A lemuři už zase bojují o přežití. Moje letadlo plné potomků opic přistálo na letišti v Antananarivu. Mark už tam byl dřív, aby expedici připravil. Setkali jsme se vůbec poprvé a on mě hned zavedl do situace. „Nic se nedaří," oznámil mi. Byl vysoký, snědý, zamklý a v tváři mu škubalo. Vysvětlil mi, že býval jenom vysoký, snědý a zamklý, ale že si události posledních pár dní až moc připouštěl. Aspoň mi to tak vysvětloval. Přišel také o hlas; chraptěl, protože v uplynulých dnech hodně křičel. „Málem už jsem ti faxoval, abys nejezdil," řekl mi. „Celý je to průšvih. Už jsem tu pět dní, a ještě se vůbec nic nepodařilo. Velvyslanec v Bruselu mi slíbil, že od ministerstva zemědělství dostaneme dva landrovery a vrtulník, ale vypadá to, že mají akorát nepojízdný moped.

Velvyslanec v Bruselu mě taky ujišťoval, že budeme moct jet až na sever, ale teď se najednou ukazuje, že je silnice neprůjezdná, protože ji opravují Číňané, což my ale nemáme vědět. A nechápu, co má znamenat to ‚najednou‘, protože tam už podle všeho pracuji deset let.

Stejně jsem to ale jakžtakž zvládnul, musíme si ovšem pospíšet. Letadlo do džungle startuje za dvě hodiny a my v něm musíme sedět. Když sebou hodíme, tak akorát stačíme dát do hotelu přebytečný věci. „Něco z toho teda je přebytečný, nebo ne?" Ustaraně se podíval na spoustu zavazadel, které jsem vlácel, a ještě ustaraněji na brašny s fotoaparáty značky Nikon, objektivy a stativy, které náš fotograf Alain le Garsmeur, jenž přiletěl se mnou, právě nakládal do mikrobuse.

„To mi připomíná," řekl Mark, „že odsud zřejmě nebudeme smět vyvézt žádný filmy."

Otupěle jsem se usadil v mikrobuse. Po třináctihodinovém letu z Paříže jsem byl utahaný, nevěděl jsem, kde jsem, a těšil jsem se na sprchu, žiletku, pořádný spánek; pak bych se možná za příjemného rána při konvičce čaje pokusil na mapě najít Madagaskar. Snažil jsem se vzpamatovat a zorientovat. Najednou jsem vůbec netušil, co tady dělám zrovna já, autor humorných příběhů science fiction. Mžoural jsem do záře tropického slunce a uvažoval, co ode mě Mark asi tak očekává. Ten právě teď měl spoustu práce; dával spropitné jednomu nosičovi, trpělivě vysvětloval jinému, že on nám vlastně žádné zavazadlo neodnesl, a navíc složitě komunikoval s řidičem a postupně na chaosu stavěl jakýs takýs řád. Madagaskar, blesko mi hlavou. Aje-aje, dodal jsem v duchu. Vymírající lemur. Za dvě hodiny míříme do džungle. Strašně se mi chtělo říct něco inteligentního.

„A myslíš, že to zvíře vůbec uvidíme?" zeptal jsem se Marka, když vlezl dovnitř a zabouchl dvířka. Usmál se na mě.

„Velvyslanec v Bruselu tvrdil, že nemáme nejmenší šanci, tak bysme to aspoň mohli zkusit. Buď vítán na Madagaskaru," dodal ještě a mikrobuse se vydal silnicí k městu, tedy vyrazil na slalom mezi dírami.

Antananarivo se vyslovuje Tananarive a podstatnou část tohoto století se tak i psalo. Když Francouzi koncem minulého století Madagaskar zabrali („kolonizovali") je až příliš laskavé slovo, pokud má popsat obsazení země, která si úplně vystačila, ale Francouzům se prostě najednou zalíbila, nelíbil se jim zvláštní malgašský zvyk nevyslovovat první a poslední slabiky místních jmen. A s francouzskou racionálností rozhodli, že když už se jména tak vyslovují, tak proč by se sakra taky nemohla tak psát.

Úplně jako by někdo zbral Anglii a oznámil nám, že od té chvíle budeme místo Leicester psát „Lester" a ještě se nám to bude líbit. Možná by nás donutili to tak psát, ale nelíbilo by se nám to, a nelíbilo by se ani Malgašům. Hned jak se jim v roce 1960 podařilo Francouzů zbavit, zavedli starý pravopis a nechali si jen francouzskou kuchyni a byrokracii.

Mezi nejpozoruhodnější události mého života patří skutečnost, že v důsledku nápadu, který jsem kdysi měl coby švorcový stopař přespávající na loukách a v telefonních budkách, mě teď nakladatelé vysílají na nákladná přednášková turné po celém světě; během nich mě vždycky strkají do takových těch hotelových pokojů, kde nejdříve musíte otevřít několikrát dveře a pak teprve najdete postel. Já se zrovna vrátil ze čtení ve Spojených státech, kde to přesně tak vypadalo, takže mou první reakcí, když jsem se uprostřed džungle ocitl na betonové podlaze nějaké boudy plné pavouků, byla kupodivu nesmírná úleva. Týdny otupující dokonalosti ve stylu americké expresnosti jako by odvál vítr a já se mohl natáhnout a v klidu si užívat nádherné ohavného nepohodlí. Viděl jsem, že to Mark nepochopil, a zpočátku, když mi vyhrzoval místo na podlaze, byl trochu nespůj: „Nebude ti to vadit? Tvrdili, že tu budou matrace... Neměli bysme ti ten beton trochu načechat?" A já musel pořád opakovat:

„Ale ty tomu vůbec nerozumíš. Je to báječný, je to úplně fantastický. Já se na tohle těším už několik týdnů.“
Ve skutečnosti jsme na nějaké poležení čas neměli. Ksukol je noční zvíře a ve dne vás nepřijme. Pár ksukolů, o nichž se v roce 1985 vědělo, se dalo vidět (či spíš nevidět) na idylickém ostrůvku Nosy Mangabé - ostrůvku porostlém deštným pralesem -, který leží u severovýchodního pobřeží Madagaskaru. O dvacet let dříve tam všechny ksukoly převezli. Bylo to jejich poslední útočiště na celém světě a nikdo na ostrov nesměl bez zvláštního povolení malgašské vlády. A to se pro nás Markovi podařilo získat. Právě tam byla naše bouda a právě tam jsme se každou noc v lijáku prodírali pralesem s malými skomírajícími baterkami (ty velké silné, které jsme si přivezli, dlely s „přebytečnými“ zavazadly v hotelu Antananarivo Hilton) tak dlouho, dokud jsme nenašli ksukola.
Bylo to zvláštní, ale my jsme to zvíře fakt našli. Zahlédli jsme je jenom na pár vteřin - pár metrů nad našimi hlavami se pomalu sunulo po větvi a v dešti na nás civělo s výrazem naprostého nepochopení; úplně jako by si říkalo, co můžeme být zač. Byl to okamžik, kdy se člověk jen stěží ubrání závratí.
Proč?
Protože - jak jsem si později uvědomil - já byl opice zírající na lemura.

Boeingem 747 jsem z New Yorku a Paříže přiletěl do Antananariva, pak starým vrtulovým letadlem do města Diégo-Suarez, ještě starším nákladákem se dokodrcal do přístavu Maroantsetra. Na ostrov Nosy Mangabé mě převezli na tak starém a zchátralém člunu, že vypadal skoro jako na břeh vyplavený strom, a konečně jsem v noci pěšky došel do deštného pralesa. A celé to bylo skoro jako pouť proti proudu času - prošli jsme všemi fázemi technologie, která začala klackem, a dostali se až do prostředí, z něhož jsme na počátku vypudili lemury. A tady najednou byl jeden z posledních lemurů a zíral na mě - jak už jsem řekl - s velmi nechápavým výrazem. Druhý den ráno jsme s Markem seděli na sluníčku na schodech k naší boudě, psali si poznámky a diskutovali o článku, který o naší expedici napíšu do Observeru. Podrobně mi vysvětlil historii lemurů a já poznamenal, že na tom je něco ironického. Madagaskar býval pro lemury taková rezervace bez opic ležící mimo africký kontinent a teď měla být z ostrova Nosy Mangabé rezervace bez opic mimo Madagaskar. Rezervace jsou stále menší a menší, a opice už se dostaly až sem a píšou si o tom poznámky.
„Rozdíl je v tom,“ podotkl Mark, „že ta první rezervace, kam opice nemohly, vznikla náhodou. A tu druhou vlastně vytvořily opice.“
„Dá se teda říct, že s vyšší inteligencí máme nejen větší moc, ale chápeme i důsledky použití té moci. Díky inteligenci můžeme ovládnout přírodu, a zároveň můžeme držet na uzdě sami sebe.“
„Do jisté míry,“ řekl Mark, „jen do jisté míry. Na Madagaskaru dnes žije jedenadvacet druhů lemurů, z nichž je ksukol zřejmě nejvzácnější, což zkrátka a dobře znamená, že je nejbližší okraji propasti. Kdysi bylo těch lemurů přes čtyřicet druhů. Skoro polovina už do té propasti spadla. A to mluvíme jenom o lemurech. Prakticky všechno, co v madagaskarských pralesích žije, nenajdeme nikde jinde na světě a z pralesů už zbývá jen asi deset procent. A to mluvíme jen o Madagaskaru. Byl jsi někdy v Africe?“ „Ne.“
„Vymírá tam jeden živočišný druh za druhým. A jsou to i velká zvířata. Severních nosorožců tuponosých už není ani dvacet a v Zairu právě teď o jejich záchranu probíhá zoufalá bitva s pytláky. A pak si vem horské gorily, naše nejbližší příbuzné; skoro jsme je ve dvacátém století stačili vybit. A děje se to všude na světě. Víš, co je to kakapo?“
„Cože?“
„Kakapo. Je to největší, nejtlustší a nejméně letuschopný papoušek na světě. Žije na Novém Zélandu. Divnějšího ptáka neznám, a jestli vyhyne, bude zřejmě stejně slavný jako dodo neboli blboun nejmápný.“
„Kolik jich ještě zbývá?“
„Čtyřicet a stále jich ubývá. Slyšel jsi někdy o delfinovi z řeky Jang-c'-fiang?“
„Ne.“
„A co takhle varan komodský? Kaloň zlatý?“ „Tak moment,“ přerušil jsem ho. Zašel jsem do chajdy a mezi mravenci jsem našel jeden z nejcennějších opičích vynálezů. Hodně klaciků se muselo rozemlít a potom vylisovat. A celé to dohromady drží cosi, co předtím dohromady drželo krávu. Vzal jsem si zápisník ven a listoval jím. Skrze stromy za mnou probleskovalo slunce. V lese na sebe chraplavě pokřikovali lemuri. „No já ještě musím napsat pár románů,“ řekl jsem, „ale co třeba budeš dělat v roce 1988?“

Zde jsou slepice

První zvíře, za nímž jsme se o tři roky později vydali, byl varan komodský. O tomhle tvorovi jsem věděl velice málo - ostatně jako o většině zvířat, které jsme hledali. A to málo, co jsem věděl, nebylo právě dvakrát potěšující. Jsou to lidožrouti. To by ještě samo o sobě nebylo nic tak hrozného. Člověka občas sežere i lev nebo tygr, a přestože se jich bojíme a máme před nimi slušný respekt, současně je i podvědomě obdivujeme. Netoužíme být zrovna sežráni, ale aspoň se nám ta představa nehnuší. Důvodem zřejmě bude, že jsme savci jako oni. Fungují tu očividně jakési nevysvětlitelné druhové předsudky - lev k nám prostě patří, ale ještě ne. A nepatří k nám ani ryby, což vysvětluje, proč se tak příšerně bojíme žraloků.
Varani komodští jsou navíc velcí. Přímo obři. Momentálně na Komodu žije jeden téměř čtyřmetrový, vysoký skoro metr. Člověk si prostě nemůže pomoci, ale to jaksi není ta správná velikost na ještěrku, zvláště ještěrku lidožravou, s níž máte pobývat na stejném ostrově.
Varani jsou sice lidožraví, ale na člověku si nepochutnávají zase kdovíjak často; většinou se živí kozami, prasaty, jeleny a tak podobně, ale i ty loví, jediné když nenajdou něco už mrtvého, protože jsou to založením mrchožrouti. Nejradši mají masíčko zkažené a zapáchající. My takové maso rádi nemáme a obvykle na tvory s podobnými chutěmi hledíme skrz

prsty. Já tedy na tyhle varany podezíravě koukal.

Mark značnou část uplynulých tří let strávil plánováním a přípravou expedice, jež jsme se chystali uskutečnit; psal dopisy, telefonoval, ale vůbec nejvíc faxoval terénním přírodovědcům, kteří pracovali v odlehlých částech světa. Sestavoval program, psal představující dopisy, sháněl mapy. Taký zařizoval všechna víza, letenky, lodní lístky a ubytování a pak to musel všechno zařizovat znovu, protože se ukázalo, že s těmi romány ještě tak úplně hotov nejsem. Nakonec jsem to ale všechno dopsal. Nechal jsem dům zedníkům, kteří tvrdili, že už jim zbývají tak tři týdny práce, a vyrazil jsem na svůj poslední závazek - autorské turné po Austrálii. Vždycky soucítím s člověkem, který si stěžuje, že v debatách v televizi a rádiu nikdy neslyší nic jiného, než že tam nějaký spisovatel vychvaluje svou novou knihu. Vyrazit na turné je ale celkem dobré. Vypadneme z domu a ušetříme tak rodině vlastní vytahování se novou knihou.

Konečně jsem měl za sebou i to a mohli jsme nastoupit cestu za obrovskými varany.

Sešli jsme se v hotelovém pokoji v Melbourne a prohlíželi si expediční výstroj a výzbroj. „My“ v tomto případě znamenalo Mark, já a rozhlasová producentka Gaynor Shutteová, jež měla průběh expedice nahrávat pro BBC. Naše věci tvořila nepřehledná směsice fotoaparátů, magnetofonů, stanů, spacáků, zdravotnických potřeb, přípravků proti komárům, neidentifikovatelných předmětů z plátna a nylonu s kovovými očky a plastickými háčky, mikin s kapucí, vysokých bot, kapesních nožů, baterek a baseballové pálky.

Nikdo se neměl k tomu, že by sem snad tu baseballovou pátku dopravil. Nechápali jsme, co tam vůbec dělá. Zavolali jsme pokojovou službu, ať nám donesou piva a tu pátku si odnesou, ale oni nechtěli. Pikolík prohlásil, že jestli opravdu vyrazíme za lidožravými ještěry, pátku se nám třeba může hodit.

„Jestli po vás bude ten ještěr chňapat a bude za váma pelášit padesátkou, tak z té pálky může být docela slušná defenzivní zbraň,“ zamudroval, položil piva na stolek a odkráčel. Schovali jsme pátku pod postel, otevřeli piva a nechali Marka vysvětlovat, co nás to vlastně čeká.

„Po celá staletí,“ začal Mark, „si Číňané povídali o obrovských šupinatých netvorech s ohnivým dechem, kteří požírají lidi. Všechno to ale bylo považováno jen za legendy a bujnou fantazii. Námořníci si o nich v dávných časech vykládali, a když zahlédli zemi, která se jim vůbec nelíbila, napsali na mapu ‚Zde jsou draci‘. Počátkem dvacátého století se jistý holandský pilot, jeden z průkopníků nové dopravy, přes indonéské ostrovy snažil doletět do Austrálie. Protože se mu porouchal motor, nezbylo mu než nouzově přistát na ostrůvku Komodo. Na rozdíl od svého letadla přistání přežil. Šel hledat vodu a na písčité pláži spatřil divnou širokou stopu. Vydal se po ní a najednou stál tvář v tvář tvorovi, který se mu vůbec nelíbil. Vypadal jako třímetrový šupinatý lidožravý drak. Spatřil živočicha, za kterým pojedeme - varana komodského.“

„Přežil to?“ zeptal jsem se na to nejdůležitější. „Přežil, ale horší to bylo s jeho reputací. Strávil na ostrově tři měsíce a pak ho zachránili. Vrátil se domů, ale tam si všichni mysleli, že se zbláznil, a nevěřili mu ani slovo.“

„Vycházely teda čínské legendy z varanů komodských?“

„To se samozřejmě neví. Aspoň já to nevím. Ale možné to je. Je to ohromné šupinaté zvíře, žere lidi a oheň mu sice přímo z tlamy nesrší, ale určitě má nejpříšernější dech v celé živočišné říši. Ale měli byste o ostrovech vědět ještě něco jiného.“

„Co?“

„Nejdřív si dejte ještě pivo.“ Udělal jsem to.

„Na Komodu připadá na čtvereční metr nejvíc jedovatých hadů na světě,“ řekl Mark.

Asi nikdo na světě toho o jedovatých hadech neví tolik jako jeden pán v Melbourne. Dr. Struan Sutherland. Celý svůj život zasvětil zkoumání zvířecího jedu.

„Ale vůbec mě nebaví o tom mluvit,“ prohlásil, když jsme za ním druhý den ráno obtěžkaní magnetofony a zápisníky zašli. „Všichni ti jedovatí živočichové mi prostě lezou krkem - hadi, hmyz, ryby a ostatní žoužel. Potvory, každého uštknou nebo bodnou. A ode mě pak lidi chtějí slyšet co s tím. Klidně jim to povím. Hlavně to chce nenechat se uštknout. Jednoduché jak facka. Už mě nebaví to lidem pořád opakovat. Hydroponie, to je něco jiného, ta je zajímavá. O hydroponii si s vámi klidně popovídám. Je to úžasné - rostliny se uměle pěstují ve vodě, moc zajímavá technika. Jestli poletíme například na Mars, musíme se to pořádně naučit. Kam že vy to vlastně jedete?“

„Na Komodo.“

„Tak hlavně se nenechte uštknout. A když už, tak ne abyste letěli za mnou, protože to stejně nestihnete, a navíc mám spoustu své práce. Stačí, když se tu rozhlídnete. Všude samá jedovatá zvířata. Koukněte na tohle terárium. Plné kousavých mravenců. Jsou jedovatí, takže co s nimi. No to je jedno. Jestli máte hlad, tak tu mám nějaké koláčky. Nechcete koláčky? Jen nevím, kam jsem je dal. Taký mám čaj, ale nestojí za nic. Tak si probiha sedněte.“

Takže vy jedete na Komodo. Nechápu sice proč, ale nějaký důvod asi mít budete. Na Komodu žije patnáct druhů hadů a půlka z nich jedovatých, i když smrtelně jedovatá je jen zmije řetízková, chřestýšovec bambusový a kobra indická. Kobra indická je patnáctý nejjedovatější had na světě, a těch prvních čtrnáct máme tady v Austrálii. Proto já vůbec nemám čas na tu svou hydroponii, těch hadů je tu tolik.

A taky pavouků. Nejjedovatější je sklípkan sydneyjský. Za rok tu tihle pavouci kousnou na pět set lidí. Většina z nich dřív umírala, takže jsme museli vyvinout protilátku, aby se tím lidem pořád tak netrápili. Trvalo to spoustu let. Pak jsme vyvinuli tenhle detektor hadího uštknutí. Ne že byste bez něho nepoznali, že vás uštknul had, to už obvykle víte, ale detektor vám řekne, co to bylo za hada, takže si pak můžete pichnout to správné sérum.

Chcete to vidět? Mám jich tady několik v lednici s jedy. Koukneme se na ně. A hele, jsou tu i ty koláčky. Honem si vezměte, dokud jsou čerstvé. Jsou skvělé, sám jsem je pekl.“

Rozdal nám detektory hadího jedu a koláčky vlastní výroby. Posadil se za stůl a vesele po nás koukal zpoza

kudrnatého vousu a motýlka. Obdivovali jsme detektory, malé, šikovné krabičky s úhledně naskládanými lahvičkami, pipetami, injekční stříkačkou a složitým návodem, který bych nerad četl poprvé, zrovna když panikařím po uštknutí, a pak jsme se zeptali, kolik hadů uštklo jeho.

„Ani jeden," řekl. „Já jsem taky odborník na to, jak s nebezpečnými živočichy zacházet. Prostě se jim vyhýbám. Přece se nedám uštknout. Víte, co píšou na obálkách mých knih? ‚Koníčky: zahrádkaření - v rukavicích, rybaření - ve vysokých botách, cestování - s veškerou opatrností.‘ To je odpověď na celý ten problém. Co ještě? Kromě vysokých bot to chce ještě silné a plandavé kalhoty a vůbec nejlepší je mít před sebou aspoň pět lidí, kteří dupou a dělají co největší rámus. Hadi vnímají otřesy a uhnou vám z cesty, pokud to ovšem není smrtonoš zmijí - taky se mu říká ‚hluchá zmije‘; ten tam prostě zůstane ležet dál. Lidi chodí kolem něho i nad ním, ale on nic. Slyšel jsem, že přes smrtonoše přešlo jedenáct lidí a dvanáctý na něj nešťastně šlápnul, načež ho smrtonoš uštknul. Za normálních okolností jste úplně v pohodě, když jdete až na dvanáctém místě. Vy ale vůbec nejíte. Hodte to do sebe, v ledniče jich je ještě spousta."

Zasvěceně jsme se zeptali, jestli jsou vůbec k něčemu ty pověstné lidové prostředky a lektvary.

„No v devíti případech z deseti jsou účinné z toho jednoduchého důvodu, že při devíti uštknutích z deseti dotyčné oběti stejně nic není. Problém nastává v těch deseti procentech případů a pak začne jít o tu spoustu hadích mýtů, kterými se musíme probrat, když se chceme dopátrat pravdy. Chce to naprosto přesné informace. Po uštknutí lidem obvykle vytečou nervy a chudáka hada okamžitě rituálně utlučou, což nezbytně identifikaci dvakrát nepomůže. Když nevíte, co přesně vás uštklo, tak to nemůžete léčit."

„A nemohli bysme si teda na Komodo s sebou vzít tu detekční soupravu?" zeptal jsem se.

„Jasně že mohli, samozřejmě. Vezměte si jich kolik libo. Ale nebudou vám naprosto k ničemu, protože se hodí jenom na australské hady."

„Takže co uděláme, když nás uštkne něco smrtelně jedovatého?" zeptal jsem se.

Podíval se na mě jako na blbce.

„A co byste tak myslel? Samozřejmě umřete. Proto se taky říká ‚smrtelně jedovaté‘."

„A co třeba tu ráno rozříznout a jed vysát?" zajímal jsem se.

„Tak to bych nedělal," řekl mi. „Rozhodně bych nestál o to mít plnou pusu jedu. Ale počítám, že by vám to nic neudělalo. Hadi toxiny mají značnou molekulární váhu, takže do cévek v puse na rozdíl od alkoholu a některých drog neproniknou, a jed navíc zlikvidují kyselé žaludeční šťávy. Ale taky to může být úplně k ničemu. Patrně se vám moc jedu vysát nepodaří, a ještě ránu tak rozšťouráte, že se pak bude těžko hojit. A v místě, jako je Komodo, by se vám navíc rána velice rychle zanítla, natožpak noha plná jedu. Otrava krve, gangréna, na co si vzpomenete. Přežít se to prostě nedá."

„A co to třeba podvázat?"

„Výborný nápad, pokud vám pak nebude vadit amputace. Nic jiného by nezbyvalo, protože když do nohy úplně zastavíte přísun krve, odumře. A jestli v té části Indonésie najdete důvěryhodnou osobu na amputaci, tak jste kurážnější než já. Kdepak, já vám povím, co jediné budete moci udělat - pořádně ránu stáhnout obinadlem a pevně stáhnout i celou nohu, ale ne zas moc pevně. Chce to zpomalit krevní oběh, ale ne úplně zastavit, jinak o nohu přijdete. Držte tu nohu nebo prostě část těla, kam vás had uštknul, níž než srdce a hlavu. A buďte v maximálním klidu, pomalu dýchejte a okamžitě k doktorovi. Pokud jste zrovna na Komodu, tak okamžitě znamená několik dní, a za tu dobu už bude po vás. Jediná možnost - a teď to myslím naprosto vážně - prostě je nenechat se uštknout. K opaku není jediný důvod. Většina těch hadů před váma uteče, ani je nezahlídnete. Když budete opatrní, nemusíte se jich nijak bát. Faktická hrůza jde jenom z některých mořských živočichů."

„Cože?"

„Z různých ropušnic a z mořských hadů. Jsou mnohem jedovatější než cokoli na souši. Nechte se bodnout ropušnicí, a umřete už jen od bolesti. Lidi se radši utopí, jen aby už je to nebolelo."

„A kde to všechno žije?"

„V moři. Jsou toho spousty. Být vámi, tak se k moři ani nepřibližuju. Je plný jedovatých zvířat. Nemám je rád." „A máte vůbec něco rád?"

„Jo," přikývl. „Hydroponii."

„Myslel jsem, jestli máte obzvlášť v oblibě nějakého jedovatého živočicha."

Podíval se z okna. „Měl jsem, ale odešla ode mě."

Přiletěli jsme na Bali.

Podle Davida Attenborougha je Bali nejkrásnější místo na světě, ale určitě tam byl déle než my a musel vidět jiné věci. Skoro všechno, co jsme tam mohli vidět během několika dní, když jsme zařizovali další cestu, my, bylo totiž příšerné. Bali není nic jiného než „ráj turistů", tedy přinejmenším ta část, z níž udělali totéž co kdekoli na světě, a to kvůli lidem, kteří se na Bali přijeli podívat zdaleka.

Úzké zabláčené uličky Kutý lemovaly prodejny hamburgerů a občůdky se suvenýry. Všude davy opilých, uřvaných turistů a taky kamikadzové na motocyklech, prodáváci padělaných hodinek a mříví psi. Sebevrazi na motorkách se snažili nabrat nějakého turistu nebo psa a náš malinký mikrobus, v němž jsme skoro celý večer popojížděli se zavazadly od jednoho plného hotelu ke druhému, se rychlostí videoher řítí mezi motocyklisty a prodáváci padělaných hodinek. Možná někde ne moc daleko, snad kdesi uprostřed ostrova, ráj na zemi je, ale na verandě toho ráje se zcela určitě roztahuje peklo.

Turisté s plechovkami piva a v tričkách s nápisem „Fuck off" jsou povědomí každému, kdo zažil Angličany v akci ve Španělsku nebo Řecku, ale já si najednou uvědomil, že se aspoň jedinkrát v životě stydět nemusím. Tohle nebyli Angličané. Byli to Australané.

Ale byli prakticky úplně stejní, až jsem začal přemýšlet o konvergentní evoluci, což bych měl vysvětlit, ještě než řeknu, proč mě to napadlo.

V různých částech světa vedou podobné biotopy a životní podmínky k neuvěřitelně podobným, a přece naprosto nepříbuzným formám života. Například na ksukolovi, lemurovi, kterého jsme s Markem na začátku knihy našli na Madagaskaru, je něco velmi pozoruhodného - jeho prostředník je daleko delší než ostatní prsty a je velmi tenký, vypadá jako klacík. Ksukol tím prstíkem šťourá pod kůrou stromů, na nichž žije, a loví odtud hmyzí larvy, jimiž se živí. Na celém světě to takhle dělá už jenom jedno další zvíře - jeden stromový vačnatec z Nové Guineje. Ten pro změnu k přesně stejnému účelu používá dlouhý hubený prsteník. Mezi těmito dvěma savci není naprosto žádný příbuzenský vztah a jediné, co je sblížuje, je neexistence datlů v jejich lese.

Datlové se nevyskytují ani na Madagaskaru, ani na Nové Guineji. To znamená, že tam i tam je dostatečný zdroj potravy - larev pod kůrou stromů -, a v těchto dvou případech si savci našli způsob, jak se na ně dostat. A oba mají tutéž metodu - používané prsty jsou sice jiné, ale nápad v obou případech stejný. Tuto podobnost ovšem vytvořil pouze selekční proces evoluce, protože obě zvířata nemají vůbec nic společného.

Přesně totéž chování se zcela nezávisle objevilo na opačném konci světa. Stejně jako v biotopech obchůdků se suvenýry ve Španělsku a Řecku nebo třeba na Havaji tak i zde se místní lidé za peníze radostně nechávají zneužívat a ponižovat. Vydělané peníze jim pak poslouží k další devastaci prostředí, čímž přilákají další predátory s nadtími peněženkami.

„Tak jo,“ řekl Mark, když jsme večer zašli na večeři do restaurace pro turisty. Hrála tam kulisová hudba, na stolech umělé květiny, v drinku papírový deštníček. „Je to jasný, musíme si obstarat nějakou kozu.“

„Tady?“

„Ne. V Labuanu Bajo na ostrově Flores; je to nejbližší přístav ke Komodu. Musí se přejet přes asi pětatřicet kilometrů snad nejzrádnějšího moře v Asii. Střetává se tu totiž Jihočínské moře s Indickým oceánem, takže tu jsou proudy, velký rozdíl mezi přílivem a odlivem a různé víry. Je to docela nebezpečný a plavba může trvat až dvacet hodin.“

„A to absolvujeme s kozou?“

„S mrtvou kozou.“ Šťoural jsem se v jídle.

„Nejlepší je,“ pokračoval Mark, „když je ta koza mrtvá tak tři dny a patřičně smrdí. Varani pak spíš přijdou.“

„Ty chceš strávit dvacet hodin na lodi...“

„Spíš na člunu,“ opravil se Mark.

„Na rozbouřeném moři...“

„To je dost pravděpodobný.“

„S kozou mrtvou tři dny.“

„Jo.“

„K tomu nemám co říct.“

„A ještě něco bych vám měl sdělit, a sice že vůbec netuším, co je vlastně pravda. Slyšel jsem spoustu úplně protichůdných historek a něco už určitě neplatí a něco bude úplně vymyšlené. Doufám, že lépe situaci odhadneme zítra v Labuanu Bajo. Letíme zítra přes Bimu a na letišti v Denpasaru musíme být dost brzo. Bylo peklo vůbec sehnat letenky a všechny navazující lety, takže nám to v žádném případě nesmí uletět.“

Uletělo nám to. Na denpasarském letišti nás čekalo peklo - neskutečné davy a křik, kdy jako by pod povrchem probublávalo násilí. Člověk u odbavení nám sdělil, že nám cestovní kancelář nepotvrdila letenky z Bimy do Labuanu Bajo, takže v letadle nemáme rezervovaná místa. Pokrčil rameny a letenky nám vrátil. Říkali nám, že Indonésie se nejlépe zvládá s naprostou vyrovnaností a klidem, tak jsme se o to pokoušeli. S klidem jsme namítli, že na těch letenkách se ve skutečnosti píše „potvrzeno“, jenže on nám vysvětlil, že „potvrzeno“ vlastně potvrzeno neznámá a že to tam jenom píšou, když je o to lidi žádají, protože jim to ušetří spoustu potíží a ti otravové prostě odejdou. Načež odešel.

S klidem jsme svými letenkami mávali jen tak do prázdna. Za odbavovacím pultem bylo okno a za ním hubený zaměstnanec aerolinií s úzkým knírkem, úzkou kravatou a bílou košilí s úzkými nárameníky. Kouřil cigaretu a lhostejně na nás civěl obláčky kouře. Mávali jsme na něj letenkami, ale on jen nesmírně zvolna vrtěl hlavou.

Klidně jsme se odebrali do kanceláře aerolinií. Tam nám sdělili, že se jich to netýká a že se máme obrátit na cestovní kancelář. Během stále méně klidných telefonátů s cestovní kanceláří na Bali jsme se dozvěděli, že letenky povržené určitě máme a tím to hasne. Aerolinie nám řekly, že potvrzené v žádném případě nejsou a tím to hasne.

„A co další let?“ zeptali jsme se. Možná, řekli nám. Možná tak za týden až dva.

„Za týden až dva?“ vykřikli jsme. „Okamžik,“ řekl jeden z pánů, vzal si naše letenky a někam s nimi odešel. Asi po deseti minutách byl nazpět, dal je dalšímu úředníkovi, ten taky řekl „okamžik“ a taky odešel. Vrátil se za patnáct minut, podíval se na nás a zeptal se: „Tak co chcete vědět?“ Všechno od začátku jsme mu vypověděli, načež on přikývl, řekl „okamžik“ a zase byl tentam. Když uplynula delší doba, zeptali jsme se, kam zmizel, a někdo nám řekl, že odjel do Jakarty za maminkou, protože už ji neviděl tři roky.

Vzal si snad s sebou naše letenky? zajímali jsme se. Kdepak, ty tu někde jsou, ujistili nás. Chceme je snad? Vysvětlili jsme jim, že chceme. Rádi bychom se totiž dostali do Labuanu Bajo.

Tím jsme jim zřejmě poněkud vyrazili dech, takže se během několika minut všichni přítomní úředníci odebrali na oběd. To už bylo jasné, že letadlo odletí bez nás. Mohli jsme si odletět první část do Bimy a tam zůstat trčet, ale my si řekli, že radši zůstaneme na Bali a vyřídíme si to s tou cestovní kanceláří. A už nebudeme klidní kluci.

Mikrobus nás zavezl zpátky do cestovní kanceláře. S veškerými zavazadly jsme se pomalu vyřítli po schodech a nasupeně se odmítli posadit, dát si kávu a poslouchat při každém zazvonění telefonu melodii „Zelené rukávce“. Ve

vzduchu viselo něco nejasně hrozného, jako kdyby někdo z nás umřel, ale stejně si nás nikdo asi hodinu nevšímal, takže jsme se nakonec zase začali zlobit; okamžitě nás zavedli do kanceláře ředitele. Ten si nás tam posadil a sdělil nám, že Indonésané jsou hrdí lidé a že je to vina výhradně letecké společnosti.

Pak nás trochu konejšil. Sdělil nám, že je tady na Bali velmi významnou osobou, a vysvětlil nám, že vztekem celé situaci ale ani trochu nepomůžeme.

S podobným životním postojem já jaksi vždycky vnitřně souhlasím, protože se taky vždycky spíš jen usmívám a přikyvuji a hněv a frustraci obvykle dávám najevo tím, že se hodně mračím a jdu spát.

Na druhou stranu jsem si nemohl nevšimnout, že když jsme se jenom příjemně usmívali, pokyvovali hlavou a přímo se smáli, když se oni vlastně smáli nám, tak se vůbec nic nestalo a všichni pořád jenom říkali „okamžik, okamžik“ a jezdili do Jakarty nebo na nás lhotejně civěli obláčky dýmu. Ale jakmile jsme se donutili k jistému hněvu a trochu jsme si dupli, okamžitě nás zavedli k šéfovi cestovky a ten nám vysvětlil, že nemá cenu se rozčilovat a že nám zajistí zvláštní let do Labuanu Bajo. Na mapě nám demonstroval, že vztekle dupat je k ničemu. „Tady to funguje,“ řekl a ukazoval přitom na nástěnnou mapu půlky Asie, „ale na východ od téhle čáry už to nefunguje.“ Vysvětlil nám, že při cestě po Indonésii je vždy třeba mít čtyř- nebo pětidenní rezervu pro případ nepředvídaných událostí. A pokud se týče našich obsazených míst v letadle, to se prý stává pořád. Často si totiž nějaký vládní úředník nebo prostě někdo významný řekne, že potřebuje letět, takže je jen logické, že někdo jiný přijde o své místo. Zeptali jsme se, jestli to byl i náš případ. Řekl že ne, s námi to tak nebylo, ale rozhodně bychom to neměli pouštět ze zřetele. V ten moment už jsme s kávou souhlasili. Zařídil nám hotel na noc a na odpoledne okružní jízdu autobusem po ostrově.

Zjistili jsme, že na Bali se dá výborně žít tím, že ukazujete na zvířata. Stačí si najít nějaké zvíře a ukázat na ně.

A když jste šikovní, tak se můžete dokonce žít tím, že budete ukazovat na člověka, který ukazuje na zvíře. Výborného příkladu podobného podnikání jsme byli svědky na pláži u známého chrámu Tanah Lot. Podle všeho to byl velice zavedený a prosperující obchod. U pláže byla široká jeskyně s nízkým stropem, kde se v puklině ve skále usadilo pár žlutých hadů.

Na pláži seděl na bedničce chlápek, vzal si peníze a ukázal na člověka v jeskyni. Po zaplacení jste vlezli do jeskyně, načež vám tam ten muž ukázal hady.

Kromě tohoto zlatého hřebu byla okružní jízda s průvodcem velmi deprimující. Řekli jsme mu, že nechceme do všech těch známých turistických míst, a on nás proto místo toho vzal tam, kam vozí turisty, kteří si nepřejí vidět neznámější turistická místa, I tam to ale samozřejmě bylo nacpané turisty. Tím vůbec nechci říct, že jsme snad nebyli stejní turisté jako všichni ostatní. Vyplyvá z toho ale paradox, že cokoli chcete vidět, už je jiné právě proto, že jste se na to přijeli podívat. S podobnými problémy se fyzici potýkají skoro celé dvacáté století. Nebudu teď nadávat, že se z Bali stává baliský zábavní park, v němž se Bali postupně ničí a ustupuje cetkovité verzi toho, co tam původně bylo. Takový proces přece není pro nikoho novinkou. Jen bych rád ventiloval trochu toho vzteku a frustrace. Už jsem se bohužel nemohl dočkat, až z nejkrásnějšího místa na světě vypadnu.

Druhý den ráno se nám konečně podařilo odletět z Denpasaru do Bimy. Všichni už nás díky virválu předchozího dne znali, takže tentokrát se ten hubený pán, co na nás civěl obláčky dýmu, jenom usmíval a mohl se přetrhnout ochotou. To nás všechno ale mělo jen uklidnit. V Bimě jsme se totiž dozvěděli, že nejbližší letadlo do Labuanu Bajo startuje až druhý den ráno. Nechceme tedy přijít až ráno? V tu chvíli jsme ztropili menší scénu, načež nás celkem nečekaně popadli, prostrčili davem a vrazili do velmi zanedbaného letadélka, které už plně naložené stálo na letištní ploše a čekalo, až odstartuje do Labuanu Bajo.

Cestou k letadlu jsme si nemohli uprostřed letištní plochy nevšimnout opuštěného vozíku s hromadou našich neohrožených věcí. Na palubě letadla jsme pak nervózně mluvili o tom, jestli je vůbec napadne nám ty věci naložit. Já nakonec ztratil nervy, vystoupil z letadla a rozběhl se po letištní ploše. Zřízenci mě hned chytili a zajímali se, o co mi jde. Pořád jsem opakuoval „zavazadla“ a ukazoval na ně prstem. Oni tvrdili, že všechno je v nejlepšímu pořádku, naprosto žádný problém a všechno mají pevně v rukou. Nakonec jsem je donutil, aby se mnou šli až k tomu vozíku uprostřed letiště. Vůbec nezměnili výraz ani tón; přestali mi tvrdit, že všechna naše zavazadla už jsou na palubě, a jednoduše mi je tam pomohli naložit. Teď jsme si konečně se zavazadly nemuseli dělat starost a mohli jsme se soustředit na stav letadla: byl příšerný. Dveře do pilotovy kabiny zůstaly během celého letu otevřené; možná že tam prostě ani žádné dveře nebyly. Mark mi sdělil, že společnost Air Merpati svá letadla koupila od Air Uganda, ale já to považoval za vtip. Na podobné létání se dívám s bezstarostným humorem. Obvykle mi vůbec nevadí. Nepovažuju to za kdovíjakou statečnost, protože se často příšerně bojím třeba v autě, zvlášť když řídím sám. Ale v letadle nemůžete vůbec nic ovlivnit, takže když turbulence s tou starou herkou cloumají po obloze a celé to vrže a rachotí, je nejlepší jenom sedět a jako blázen se křenit. Prostě s tím nic nezmůžete. Mark s velkým zájmem sledoval přístroje v kabině a po chvíli mi svěděl, že polovina z nich vůbec nic nedělá. Přiznávám, že jsem se zasmál trochu křečovitě a řekl jsem, že to prostě nejspíš tak má být. Kdyby ty přístroje fungovaly, tak by jen rozptylovaly a znervózňovaly piloty, a já bych byl nejradši, kdyby se věnovali pilotování. Mark usoudil, že to moc vtipná poznámka není; měl pravdu, ale já se stejně smál docela dost dál a prostě jsem se chechtal až do konce letu. Mark se otočil a zeptal se cestujícího za námi, jestli tahle letadla někdy padají. Ale ovšem, zněla odpověď, ale není vůbec žádný důvod ke znepokojování, protože k vážnému leteckému neštěstí nedošlo už několik měsíců.

Přistání v Labuanu Bajo bylo velice zajímavé, protože se pilotům nedařilo sklopit na křídlech klapky. Docela nás zajímalo, jestli žít budeme nebo ne - stromy na konci ranveje se totiž blížily a oba piloti se vahou svých těl snažili zatáhnout za páku na stropě kabiny. Na poslední chvíli páka najednou povolila, takže jsme na ranvej dosedli ve velmi pokorném a rozjímavém rozpoložení.

Vystoupili jsme z letadla a dlouze jsme s personálem aerolinií diskutovali, jestli nám vyndají taky zavazadla, protože bychom je docela rádi měli s sebou. Nakonec se nám je podařilo přesvědčit. V letištním „terminálu“ - neboli chatrči - na

nás čekali dva lidé, o nichž jsme neměli ani ponětí. Jmenovali se Kiri a Moose a jako většina Indonésanů, se kterými jsme se setkali, byli drobní, vyzábílí a vypadali zdravě.

Kiri byl milý chlapík s hranatým obličejem, čupřinou černých kudrnatých vlasů a hustým černým knírem, který mu na rtu visel jak čokoládová tyčinka. Měl hluboký hlas, který byl zároveň i divně tenký a jako by vůbec neměl žádný obsah, takže Kiri divně sípal a znělo to frajersky. Když něco poznamenal, vždycky se pomalu a lině usmál a hluboko z hrdla se mu ozvalo jakési přidušené zachrčení. Pořád vypadal, že myslí na něco úplně jiného. Když vás obdařil úsměvem, úsměv až k vám nikdy nedorazil - zůstal někde na půli cesty. Moose byl daleko otevřenější, i když se ukázalo, že není „Moose“, ale „Mus“, což je jenom zkráceně „Hieronymus“. Trochu jsem se zastyděl, že jsem nejdříve slyšel „Moose“ - není totiž moc pravděpodobné, že by indonéský ostrovan dostal jméno podle anglického názvu pro velkého jelenovitého savce z Kanady. Ale nakonec to není o nic nepravděpodobnější, než že mu dali jméno Hieronymus, přičemž to „Hierony“ nevyslovují.

My čekali jakési pana Conda (mělo se to vyslovovat Condo), který měl být našim průvodcem. Udivilo mě, proč právě on jediný ze všech Indonésanů, na něž jsme dosud narazili, byl označen za pana. Byl díky tomu takový tajemný a nóbl, což ale nemohl nijak vyvrátit, protože se podle všeho jel někam potápět. Kiri a Moose nám vysvětlili, že brzo přijede a že nám to jen přišli oznámit.

Poděkovali jsme jim, naložili veškerá zavazadla na dodávku, sami si sedli nahoru a už jsme od chatrče s cedulí „Přiletý“ drkotali k městu Labuan Bajo. Kdosi v letadle nám řekl, že na celém ostrově Flores jsou jenom tři dodávky, a my z těch tří teď cestou do města potkali šest. Prakticky všechno, co jsme někde v Indonésii zaslechli, se časem ukázalo jako nepravda, někdy dokonce skoro okamžitě. Jedinou výjimkou pak bylo, když nám třeba někdo řekl, že se něco stane okamžitě, protože pak to nebyla pravda po celé dlouhé období.

Vzhledem k našim zkušenostem z předchozího dne jsme se cestou stavili v boudě Merpati Airiines a znovu si potvrdili místa na zpáteční let. V kanceláři byl člověk v sandálech a s vysílačkou, pomocí níž všechno kolem létání vyřizoval. Neměl propisovačku, takže si všechny údaje musel pokud možno co nejlíp zapamatovat. Sdělil nám, že jsme si měli radši koupit letenky jednoduché, a ne zpáteční, abychom si teď letenku museli koupit od nich. Řekl nám, že od nich si letenky nikdy nikdo nekupuje, a peníze by se jim přitom docela hodily.

Zeptali jsme se ho, kolik lidí tím zpátečním letadlem poletí. Podíval se do seznamu a řekl, že osm. Díval jsem se mu přes rameno a kromě nás tří tam měl už jen jedno jméno, takže jsem se ho zeptal, jak dospěl k počtu osm. Vysvětlil mi, že je to úplně jednoduché, protože vždycky letí osm lidí.

Za pár dní se pak ukázalo, že měl pravdu. Možná se za tím skrývá jakýsi nepochopitelný princip, a kdyby na to British Airways, TWA, Lufthansa a spol. přišly, určitě na tom dost vydělají. Silnice do města byla velmi prašná. Bylo tu větší horko i vlhko než na Bali; vzduchem se navíc ze stromů a keřů linula opojná vůně. Zpovídal jsem Marka, jestli pozná původ některých těch vůní, ale řekl mi, že ne, je přece zoolog. Zdálo se mu sice, že mezi stromy ucítil kakadu žlutolícího, ale to bylo asi tak všechno. Za chvíli už ty éterické vůně vystřídal pořádně vtíravý puch kanalizace Labuanu Bajo.

Přidrkatli jsme do města a kolem auta najednou poskakovala spousta usměvavých dětí; všechny nás moc rády viděly a toužily nám ukázat úplně novou hračku - jednoohé kuře. Dlouhou hlavní ulici lemovaly další ze tří floreských dodávek. Všude dělaly rámus hlavně děti a taky na pásku nahraný chrčivý hlas muezzina, linoucí se z minaretu, jenž nepříliš jistě vyrůstal z měšity pokryté vlnitým plechem. Příkopy byly plné záhadného zářivě zeleného slizu.

Penzionu nebo malému hotelu se v Indonésii říká losmen a my šli do místního největšího čekat na pana Conda. Ani jsme si neřekli o pokoje, ještě odpoledne jsme totiž měli vyrazit na Komodo a losmen byl stejně prakticky prázdný, takže nebyl žádný spěch. Mark, Gaynor a já jsme si krátili čas na kryté zahrádce sloužící jako jídelna. Pili jsme pivo a zapřádali rozhovor s dalšími hosty, kteří se občas objevili. Odpolední hodiny ubíhaly, pan Condo nikde a nám konečně došlo, že se ten den na Komodo přece jenom ještě nedostaneme. Losmen už byl docela plný a my najednou začali panikařit, kdeže vlastně budeme spát.

Přišel k nám malý kluk; prý ještě stále mají pokoj, jestli ho tedy chceme, a vedl nás kamsi po rozvrzaných schodech. Ukázalo se, že chodba, již jsme šli do pokoje, je vlastně zároveň i pokoj. Zmátlo nás, že v pokoji neměli žádné postele, ale souhlasili jsme, že to bude fajn, a vrátili se na zahrádku, kde už na nás čekal pan Condo, dost charizmatický človíček. Ten nám sdělil, že je všechno zorganizováno a odjíždíme lodí ráno v sedm. A co bude s kozou? zeptali jsme se dychtivě. Pokrčil rameny a zeptal se: S jakou kozou? Copak nebudeme potřebovat kozu?

Ujistil nás, že na Komodu je koz spousta. Leda bychom snad nějakou chtěli už během plavby.

Řekli jsme mu, že po tom tedy kdovíjak netoužíme, a on zase řekl, že se o tom zmínil jen proto, že zrovna koza byla zřejmě to jediné, co s sebou brát nechceme. Pochopili jsme to jako ironickou narážku na naši hromadu statečných zavazadel, již jsme byli obklopeni, a zdvořile jsme se zasmáli. Pan Condo nám popřál dobrou noc, a ať se na ráno pořádně vyspíme. Jenže spánek v Labuanu Bajo dokonale prověřil vaši odolnost.

Být za úsvitu vzbuzen kokrháním kohoutů samo o sobě problémy nepředstavuje. Ty nastávají teprve v okamžiku, když nemají kohouti jasno v tom, kdy ten úsvit vlastně nastává. Tak třeba se najednou rozeřvou v jednu po půlnoci. Asi v půl druhé si konečně uvědomí svou chybu a zmlknou. Tehdy ovšem právě probíhají vůbec nejzuřivější psí potyčky za celou noc. Obvykle začínají jen menšími výpady dychtivých mladších psů a teprve pak následuje sbor šampiónů těžké váhy, takže získáte celkem solidní představu, jaké to asi je ocitnout se v pekle s Londýnským symfonickým orchestrem. Následuje důležitý poznatek, že když se rvou dvě kočky, rámus celkem snadno vydá za čtyřicet psů. Není nejlepší k takovému poznání dospět ve čtvrt na tři ráno, ale v Labuanu Bajo nemají kočky na růžích ustláno. Všem jim totiž hned při narození useknou ocas, což má údajně přinést štěstí, i když kočkám sotva. Jakmile kočky o svém osudu přestanou přemítat, kohouty už zase napadne, že svítá, a spustí nanovo. Samozřejmě že nesvítá. Do rozbřesku zbývají ještě celé dvě hodiny, takže pak následuje soutěž jediných tří dodávek v troubení, což doprovází jakési předrozvodové jednání, které právě vypuklo v sousedním pokoji. Nakonec se všechno zklidní a v pozhnaném tichu před rozbřeskem vám

víčka díkybohu přece jen klesnou, načež to asi za pět minut kohoutům opravdu dojde.

Za hodinu či dvě už jsme ospalí a unavení postávali v přístavu uprostřed hromad naší expediční výbavy a snažili se co nejneohroženěji zírat přes oněch třicet kilometrů nejdivočejšího moře v Asii, přes rozbourené a nebezpečné místo setkávání dvou ohromných vodstev, přes vodu plnou vírů a zuřivého příboje. Hladina připomínala rybník.

Ke břehu se pomalu sunuly vlnky způsobené rybářskými loděmi kdesi v dálce. Ranní slunce se ve vodě odráželo jako ve skle. Nad námi důstojně poletovali orli bělobříši a fregatky malé. Aspoň to tvrdil Mark. Já viděl jen černé tečky. My tam tedy byli, ale pan Condo ne. Asi za hodinu se dostavil Kiri, aby splnil svou obvyklou úlohu spočívající ve vysvětlování, že pan Condo nepojede. Zato však s námi jede on, Kiri, a taky jeho kytara. A kapitán že vlastně není kapitán, ale kapitánův otec. A poplujeme jinou lodí. Výborná zpráva ovšem byla, že skutečně plujeme na Komodo a plavba by neměla trvat déle než asi čtyři hodiny.

Loď byla docela pěkná, asi sedm metrů dlouhé rybářské plavidlo, které se jmenovalo Raodah. Nalodili jsme se a vypluli; osazenstvo jsme tvořili my tři, Kiri, kapitánův otec, dva asi dvanáctiletí kluci, kteří obstarávali chod lodě, a čtyři slepice.

Den byl klidný a příjemný. Kluci po lodi lítali jak kočky; bleskurychle při sebemenším závanu větru rozbalovali a napínali plachty a pak je zase spouštěli. Když vítr ustal, nastartovali motor a okamžitě usnuli. Najednou jsme nemuseli, a ani nemohli nic dělat, takže jsme se usadili na palubě a pozorovali ubíhající moře, mořské orly a rybáky čínské, kteří nám prolétávali nad hlavou, a taky létající ryby, které se u lodi občas zahemžily. Čtyři slepice dřepěly na přídi a pozorovaly nás. Na cestování v odlehlých oblastech patří mezi nejhorší věci nutnost cestovat s trvanlivými potravinami. My ze Západu jsme zvyklí na drůbež ze supermarketů, zabalenou v igelitu, takže pro nás není úplně příjemné plavit se na malé loďce se čtyřmi živými slepicemi, které po vás pokukují s příšerným podezřením, jež v žádném případě nemůžete vyvrátit.

Slepice z indonéských ostrovů sice zřejmě strávila daleko přirozenější a příjemnější život než slepice z nějaké anglické drůbežárny, ale lidem, kteří se naprosto nezdráhají koupit něco rovnou do trouby, může prostě vadit zvíře, s nímž cestovali na stejné lodi. Západní dušičce se zřejmě hluboce přiči sníst tvora, s nímž tvořila jednu komunitu.

My ovšem všechny čtyři naše spolucestující nakonec nesnědli. Netuším, který bůh ze složitě hinduistického panteonu má onen nechutný úkol rozhodovat o osudu drůbeže, v každém případě ale měl toho dne rozvernou náladu a naplánoval si vlastní menší jatka. Konečně se před námi objevil ostrov Komodo; pomalu vystupoval nad obzor. Barva moře kolem lodi se měnila z inkoustově modročerné - což platilo několik posledních hodin - na mnohem světlejší průhlednou modř, ale na naše poetické smysly působil ostrov samotný jako tmavá a ponurá hmota trčící nad vodou. Ostrov se blížil a z hrozivých obrysů začaly vystupovat zubaté skály a za nimi masivní, zvlněné kopce. Ještě blíž jsme začali rozeznávat vegetaci.

Rostly tam palmy, ale nebylo jich nijak moc. Sem tam nějaká rostla na úbočích kopců. Vypadalo to, jako by měl ostrov trny nebo jako by někdo do kopců zapíchal šipky. Připomnělo mi to obrázek z Gulliverových cest: přivázaného ležícího Gullivera, z jehož těla trčí titěrné oštěpy Liliputánů.

Těžko se dalo vyhnout představám, které ostrov vzbuzoval. Skalnaté výběžky vypadaly jako mohutné trojhranné zuby, depresivní šedohnědé kopce se vlnily jako záhyby na kůži ještěřů. Věděl jsem, že kdybych byl námořník v neznámých vodách, určitě bych si na mapu napsal „Zde jsou draci“.

Čím upřeněji jsem zíral na ostrov pomalu ubíhající na pravoboku a čím víc jsem se snažil dotěrné představy trochu filtrovat, tím víc se mi to všechno vnucovalo. Hřeben kopce, který se k vodě svažoval v četných záhybech, prostě svými vráskami připomínal nohu ještěra, samozřejmě že ne tvarem, ale kombinací tvaru a ponurosti hornin.

Takový pocit jsem měl poprvé v životě, ale během následujícího roku se mi to pak při našich cestách vracelo: každá další krajina, s níž jsme se v různých částech světa setkali, jako by měla svou nezaměnitelnou škálu barev, struktur, tvarů a obrysů. A život v té krajině jako by byl načrtnut pomocí stejné jedinečné palety. To si pochopitelně můžeme vysvětlit docela jednoduše: pro mnohé živočichy jsou prostě mimikry základní taktikou přežití a evoluce nejhodnější maskování podporuje. Tyto vztahy, vlastně někdy jen tak napůl tušené, mají ve skutečnosti platnost mnohem širší a obecnější.

Dostáváme se dnes k úplně novým představám, jak tvary v přírodě vlastně vznikají. Není proto nemožné si představit, že až lépe pochopíme fraktální geometrii - „cizí atraktanty“, které jsou podstatou nových teorií chaosu - a to, jak spolu souvisí matematika růstu i eroze, třeba nám dojde, že ty očividné ozvěny tvarů a struktur nejsou jenom něco pěkného nebo náhodného. Možná.

Něco v tomhle duchu jsem hučel do Marka a on mi řekl, že je to absurdní. Zíral na úplně stejnou krajinu co já, takže připouštím, že mi možná jen pracovala bujná fantazie, navíc připečená indonéským sluncem. Přistáli jsme u dlouhého rozvrzaného dřevěného mola, které vedlo od široké bílé pláže. Na konci mola byl oblouk a na něm nahoře přitlučený nápis vítající nás na Komodu, takže jsme se rázem jako neohrožení cestovatelé tak moc necítili. Zrovna když jsme procházeli pod obloukem, plácl nás přes nos silný zápach. Objevil se poté, co jste prošli pod tím obloukem. Do té doby jste totiž ještě na Komodo nevstoupili, takže jste ani nemohli cítit ten jeho těžký, zatuchlý puch.

Pocit neohroženosti dostal další ránu v podobě upravené cesty. Ta vedla od mola podél pobřeží k dalšímu pořádnému úderu našemu cestovatelskému sebevědomí, a tím byla osada pro turisty. Byla to skupinka dost oněklých dřevěných domků: administrativní ústředí, odkud se celý ostrov (který je přírodní rezervací) spravuje, restaurace s terasou a malé muzeum. Za tím stálo - na sloupech - v půlkruhu na stráni asi šest domků pro turisty. Byla doba oběda a v restauraci asi deset lidí pojídalo nudle a popíjelo limonádu 7up; Američané, Holanďané, obvyklá sestava. Kde se tu vzali? Jak se sem dostali? Co se to děje? Před administrativní boudou byla dřevěná cedule s pokyny typu „Hlaste se na správu parku“, „Mimo středisko nechodte bez průvodce“, „Noste dlouhé kalhoty a boty“ a „Pozor na hady“. Na zemi pod

cedulí ležel malý vycpaný varan. Říkám malý, protože měřil jen asi tak metr dvacet. Vycpali ho do krásně roztažené polohy, přední pracky natažené dopředu a zadní nohy podél dlouhého špičatého ocasu. Nejdřív mě při pohledu na něj trochu zamrazilo, ale pak jsem se na něj šel podívat zblízka. Varan otevřel oči a mrkl na mě.

Trimetrový varan komodský. Největší známý varan je ještě o šedesát centimetrů delší.

S vydešeným výkřikem jsem vystartoval zpátky, což na terase vyvolalo výsměšný chechtot.

„To je jen varan," křikla na mě jedna mladá Američanka. Šel jsem na terasu. „Jste tu dlouho?" zeptal jsem se.

„Už několik hodin," odpověděla. „Přijeli jsme trajektem z Labuanu Bajo. S varanama už jsme skončili. Nebavěj nás. A jídlo je tu přímo hrozný."

„Jakým trajektem?" zeptal jsem se. „Jezdí skoro každý den."

„Aha. Z Labuanu Bajo?"

„Musíte se zapsat do návštěvnícké knihy v kanceláři," ukazovala na chajdu.

Podrážděně jsem se připojil k Markovi a Gaynor. „Tohle jsem teda vůbec nečekal," prohlásil Mark, rozkročený uprostřed naší monumentální hory zavazadel. Držel přitom čtyři slepice. „To jsme je sem museli tahat?" zeptal se Kiriho. Kiri řekl, že přivést si s sebou slepice je dobré vždycky. Jinak bychom přece museli jíst jenom ryby a nudle. „Já mám radši ryby," prohlásila Gaynor. Kiri jí vysvětlil, že se mýlí a ve skutečnosti má radši slepici. Vysvětlil nám, že lidi na Západě mají drůbež radši. To ví každý. Ryby jsou prostě to nejlevnější, co jedí vesničani. My si dáme slepice, protože jíst slepice je nobl a máme to radši. Uchopil slepice, které k sobě byly přivázány provazem, dal je k našim zavazadlům a vedl nás po sedmi schůdcích do kanceláře. Tam nám jeden ze strážců dal formuláře a tužku. Zrovna jsme je začali vyplňovat - číslo pasu, datum, země a místo narození a tak dál -, když se venku začalo něco dít.

Nejprve jsme si toho nevšíмали, protože jsme si byli nuceni vzpomínat na dívčí jména svých matek a museli se taky rozhodnout, koho uvést jako nejbližší příbuzné, ale hluk venku se stupňoval a my si najednou uvědomili, že jde o zvuky, jaké vydávají frustrované slepice. Naše slepice.

Letěli jsme ven. Vycpaný varan napadl naše slepice. Jednu měl v hubě a zuřivě s ní třásl, ale když viděl, že se k němu my i ostatní přibližujeme, bleskurychle odcupital za roh chajdy, v oblaku prachu přeběhl mýtinu za ní a přitom za sebou prachem táhl vřeštící slepice, ještě pořád dohromady svázané provazem. Když měl varan před námi náskok asi třicet metrů, zastavil se a se zlobným škubnutím překousl provaz; tři osvobozené slepice tak mohly vyrazit ke stromům. Ječely a běhaly ve zmenšujících se soustředných kruzích, protože je honili strážci parku. A varan, teď už bez přítěže nadbytečných slepic, odeválal do hustého podrostu. Dávali jsme si dost přednost a velmi zdráhavě se pustili za ním. U houští jsme se celí udýchání zastavili a nervózně jsme do něho

nakukovali. Křoví zakrývalo strmý sráz, po němž se varan vyšplhal; nahoře se zastavil. Kvůli husté vegetaci jsme se k varanovi nemohli dostat blíže než na metr, ale stejně jsme se o to moc nesnažili. Varan ležel bez hnutí. Mezi čelistmi mu čouhal slepičí zadek a hubené nohy, které v tichu šlapaly do vzduchu. Varan na nás lhostejně zíral okem na naší straně, okem kulatým, tmavohnědým. Je velice znepokojivé sledovat oko, které sleduje vás, zvláště když je to oko skoro stejně velké jako vaše a patří ještěrovi. Znepokojivé bylo i ještěří mrknutí. Žádný rychlý reflexivní pohyb, jaký byste u ještěra zřejmě čekali, ne, mrknutí bylo pomalé a uvážlivé, takže působilo dojmem, že varan snad ví, co dělá. Zadní část slepice se ještě chvíli chabě vzpírala; varan trochu pootevřel tlamu, aby se mu slepice svými pohyby prodrala kousek dál do jícnu. Tak to udělal několikrát, až mu z tlamy legračně čouhala už jen jedna hubená slepičí noha. Jinak se varan ani nepohnul a jen nás pozoroval. Nakonec jsme se odplížili my, třesoucí se těžko vysvětlitelnou hrůzou.

Proč vlastně, přemítali jsme, když jsme se na terase restaurace uklidňovali 7upem. Všichni tři jsme v tváři zpopelavěli, jako bychom právě byli svědky odporné úkladné vraždy. Kdybychom ale sledovali vraždu, tak nám aspoň vrah s ledovým klidem nezírá do očí, jako to dělal tenhle varan. Snad nás znepokojovala jeho jakási chladnokrevná nadutost. Snažili jsme se sice ještěrovi přisoudit všechny možné špatnosti, ale bylo nám jasné, že to jsou jen naše pocity, a vůbec ne jeho. Ještě si prostě dělal svoje ještěří věci, a to jednoduše a nezaobaleně, po ještěrovsku. Netušil nic o nějaké hrůze, vině, hanbě, ošklivosti, jež jsme se mu snažili přikrknout my, zvířata mimořádně provinilá a zahanbená. Takže se nám to všechno zase vrátilo, úplně jako by se to odrazilo v zrcadle jeho jediného nehybného a lhostejného oka.

Dost nás zarazilo, že jsme se vlastně zhrozili sami sebe; tiše jsme čekali na oběd a přemýšleli o tom. Oběd.

Ve světle dosavadních událostí toho dne jako by se o obědu přemýšlelo velice těžko.

Ale ukázalo se, že slepice k obědu nebude. Slepice nebude, protože ji sežral varan. Nebylo nám sice jasné, jak v kuchyni rozhodli, že varan sežral právě tu slepici, co nám chtěli udělat k obědu, ale zjev ně jsme právě proto měli jen samotné nudle a byli jsme za to velmi vděční.

Hovořili jsme o tom, jak je snadné přisuzovat zvířatům lidské vlastnosti a promítat si na ně vlastní pocity a vjemy, a to i tehdy, když se to vůbec nehodí. Prostě jsme ani náhodou netušili, jaké to je, být ohromným ještěrem, a když na to přijde, tak to netušil ani ten varan, protože si onu skutečnost neuvědomoval, a prostě ohromným ještěrem dál byl. Ošklivit si jeho chování znamenalo chybně vztahovat na ještěra hlediska, která se hodí pouze na lidi. Všichni se světu nějak přizpůsobujeme a učíme se v něm různým způsobem přežít. Naše úspěšné chování ale ještě nemusí být úspěšné pro ještěra, a naopak.

„Tak například," prohlásil Mark, „nejíme vlastní děti, když jsou na dosah a zrovna nás honí mlsná."

„Cože?" vyjekla Gaynor a odložila příbor.

„Pro dospělého není malý varan nic víc než potrava," pokračoval Mark. „Hýbe se a má na sobě něco masa. Prostě zdroj. Kdyby si ale varani sežrali všechna mláďata, tak by samozřejmě vymřeli, takže by to moc nefungovalo. Většina živočišných druhů nevyhyne proto, že rodičům je vlastní instinkt mláďata nežrat. Zato varani nevyhynuli proto, že jejich mláďata mají instinkt šplhat po stromech. Dospělý varan je na to moc těžký, takže mláďata jednoduše dřepí na

stromě tak dlouho, dokud se o sebe nedokážou postarat. Občas sice nějaké to mládě za oběť padne, ale díky tomu varani přežijí i hladová období a populace se udržuje na rozumné úrovni. Někdy je prostě nějaké mládě sežráno."

„Kolik těch varanů vlastně ještě žije?" zeptal jsem se tiše.

„Kolem pěti tisíc."

„A kolik jich bylo dřív?"

„Kolem pěti tisíc. Pokud se to dá vůbec odhadnout, vždycky jich bylo asi tolik."

„Takže kdovíjak ohrožení nejsou?"

„Jsou, protože plodných samic je jen asi tři sta padesát. Nevíme, jestli to je normální počet, ale zřejmě je to hodně málo. A navíc - když je populace nějakého živočišného druhu málo početná a vyskytuje se na omezeném území, jako třeba jen na pár ostrovech v případě těchto varanů, je velice zranitelná kvůli proměnám biotopu, a jakmile někam dorazí lidi, biotopy se dost rychle začnou měnit."

„Takže bysme tu radši být neměli."

„To je sporné," řekl Mark. „Kdyby se tady o to vůbec nikdo nezajímal, tak je dost pravděpodobné, že by to špatně dopadlo. Stačí jediný lesní požár nebo nějaká epidemie jelenů, a varani vyhynou. A taky existují obavy, že by si stále početnější obyvatelstvo na těchto ostrovech prostě řeklo, že mu bude bez varanů líp. Jsou to dost nebezpečná zvířata. Nejde jen o to, že vás můžou sežrat. Na pořádný průšvih stačí, už když vás varan jen pokouše. Když totiž napadne koně nebo buvola, nemusí ani nutně počítat s tím, že ho usmrtí hned na místě. Při zápase varan riskuje poranění, a o to on nestojí, takže někdy kořist jen kousne a odkráčí. Jenže bakterie ve varaních slinách jsou velice nebezpečné - poranění se nehojí a pokousána oběť obvykle během několika dní umírá na otravu krve a pak ji varan může v klidu sežrat. Případně ji sežere jiný varan - pokud najde zdechlinu jako první, protože varani s tím moc nenadělají. Pro celý druh je vynikající, že je všude kolem zajištěn pravidelný přísun ošklivě poraněných a umírajících zvířat."

Známý je případ jednoho Francouze pokousaného varanem: umřel po dvou letech v Paříži. Rána se mu zanítila a vůbec se nehojila. Bohužel toho v Paříži žádní varani využít nemohli, takže v tomhle případě strategie druhu selhala, ale jinak to funguje výborně. Jde o to, že tyhle potvory mít hned před domem není nic příjemného. Vesničané na ostrovech Komodo a Rinja jsou sice celkem snášenliví, ale je známa řada případů, kdy varani zaútočili, a dokonce někoho usmrtili, a je klidně možné, že při stoupajícím počtu obyvatel bude stále víc docházet ke střetu zájmů a trpělivost místních obyvatel poklesne. Bude jim vadit, že nemůžou jen tak na procházku, aniž by jim nehrozilo, že jim kolenjdoucí varan ukousne nohu nebo rozpárá břicho.

Proto je dnes Komodo, jak vidíme, národní park. Už jsme dorazili k bodu, kdy je k záchraně vzácných druhů třeba aktivních zásahů, a ty umožňuje zájem veřejnosti, který zase vyplývá z toho, jestli tam má veřejnost přístup. Když se návštěvnost přísně reguluje a vyrušování je minimální, pak to funguje a je to výborně. Myslím. Nechci se tvářit, že z toho taky nejsem mírně nespokojen."

„Já jsem velmi nespokojen ze všeho tady kolem," otfásla se Gaynor. „Je tu ve vzduchu něco zlověstného."

„To máš jen bohatou fantazii," prohlásil Mark. „Pro přírodovědce je tu ráj."

Na stříšce nad terasou se ozvalo zašustění a na zem kousek od nás dopadl had. Dva strážci parku okamžitě vyrazili a zahnali hada do křoví.

„Tak tohle teda moje bujná fantazie nebyla," podotkla Gaynor.

„Já vím," řekl Mark nadšeně. „Je to tady paráda."

Odpoledne jsme se s Kirim a jedním strážcem vydali na výzvědy. Varany jsme sice neviděli, ale jak jsme se lehkovězně podírali podrostem, narazili jsme na ptáka, s nímž jsem se velmi dokázal ztotožnit.

Vysloužil jsem si celkem oprávněně pověst kutila a nadšence do všech drobných udělátek a málokdy jsem šťastnější, než když si celý den na počítači programuju zadání nějakého úkolu, který bych však ručně zvládl tak za deset vteřin. Deset vteřin, říkám si, je prostě deset vteřin. Čas jsou peníze, takže se rozhodně vyplatí strávit celý den velmi příjemnou činností, aby se oněch deset vteřin nakonec ušetřilo.

Ten pták se jmenuje tabon a dívá se na svět velmi podobně. Vypadá trochu jako hubená čínorodá slepice, ale oproti ní má tu výhodu, že umí létat, třebaže poněkud těžkopádně, a tím pádem lip uteče před místními draky, kteří létají jen v pohádkách a taky ve zlých snech, co mi na Komodu nedaly spát. Podstatné je, že si tabon vymyslel, jak si nádherně ušetřit práci, konkrétně časově náročné celodenní sezení na vejcích, aby se místo toho mohl někde jinde zabývat něčím daleko zajímavějším. Musím ještě dodat, že jsme ani tak nenarazili na tabona samotného, i když jsme jednoho zřejmě v podrostu zahlédli, ale na ten jeho vynález, co šetří čas, protože ten se jen tak přehlédnout nedá. Na kuželovitou hromadu z hlíny a tlející vegetace, vysokou asi sto osmdesát centimetrů; základna měla si taky tolik. Ve skutečnosti byla hromada ještě vyšší, než vypadala, protože vyrůstala z dolíku skoro metr hlubokého. Právě jsem strávil příjemnou hodinku svého života tím, že jsem vymyslel, jak by mi počítač okamžitě mohl sdělit obsah taboní hromady. Můj parádní program s trojrozměrnými obrázky toho dost dovede. Výhodou je, že kdykoli teď budu napříště potřebovat znát obsah taboního hnízda, řekne mi to počítač po sdělení základních údajů během necelé vteřiny, takže ušetřím spoustu času. Nevýhodou ale zřejmě je, že mě vůbec nenapadá, kdy příště bych asi tak mohl potřebovat znát obsah taboního hnízda. To je ale jedno. Obsah tohoto konkrétního hnízda byl přibližně sedm metrů krychlových.

Ta hromada je vlastně umělá liheň. Vejce uvnitř zahřívá teplo doprovázející chemické reakce, které probíhají při tlení vegetace. A nejde jen o to, že se vejce zahřívají, tabon je dokonce schopen přehříváním nebo odhříváním tlející vegetace udržovat přesně tu teplotu, jakou vejce k řádné inkubaci potřebují. Tabon tedy pro inkubaci svých vajec musí jediné vyhrabat přes dva metry krychlové zeminy, nacpat do jámy přes dva metry krychlové materiálu, udělat z toho hromadu, a pak už stačí jen nepřetržitě zkoumat teplotu a přidávat a ubírat z hromady. Tím si tedy ušetří tu neskutečnou otravu občas sedět na vejcích. Moc mě to potěšilo a výborná nálada mi vydržela zase až do vesnice a do okamžiku, kdy

jsme prošli dveřmi chajdy, kterou nám vyčlenili na noc.

Byla docela velká a postavená, jak už jsem řekl, na sloupech - ze zjevných důvodů. Byla ale z napůl ztrouchnivělého dřeva, v malých ložnicích byly vlhké a zapáchající matrace, v každém koutě pavučina hrozivých rozměrů, na podlaze mrtvé krysy a z přetékajícího záchodu se táhl puch.

Statečně jsme se tam první noc pokusili vyspat, ale nakonec nás vyhnalo rámusení krys, které se v duté střeše rvaly s hady. Sebrali jsme tedy spacáky, odnesli je na naši loď a vyspali se na palubě.

Vzbudili jsme se brzy; kvůli rose nám byla zima a vlhko, ale cítili jsme se tam aspoň bezpečně. Sbalili jsme spacáky a vydali se zpátky po rozviklaném molu. Znovu jsme prošli pod obloukem a znovu nás hned za ním do nosu praštil tentýž zápach a my se ocitli v tom zlověstném světě ostrova Komodo.

Řekli nám, že toho rána už varany určitě uvidíme. Ohromné.

Netušili jsme sice, co nás čeká, ale určitě to Mark tak nenaplánoval. Rozhodně to nevypadalo, že někde přivážeme mrtvou kozu a pak se budeme celý den schovávat na nějakém stromě.

Celý den byl poznamenán skoro výhradně událostmi, s nimiž jsme původně nepočítali. Začalo to už tím, že na pronajaté lodi dorazilo přes dvacet amerických turistů. Všichni ve věku mladších důchodců, ověšení fotoaparáty a kamerami, v lesklém sportovním oblečení, s brýlemi se zlatými obroučkami a přízvukem odněkud ze Středozápadu. Netipoval jsem je, že by snad hodlali celý den dřepět na stromě.

Jejich příjezd nás docela našťaval. Uvědomovali jsme si, že už skutečně vyprchává onen pocit dobrodružství a neohroženosti, jehož jsme se zatím usilovně drželi.

Našli jsme strážce a zeptali se ho, co se to děje. Poradil nám, že jestli se chceme vyhnout velké skupině, měli bychom radši jít napřed. A tak jsme s ním hned vyrazili. Šli jsme pět šest kilometrů po lesní cestě, zjevně výborně udržované a také vyšlapané. Bylo horko, ve vzduchu se vznášel prach a my pochodovali s dost divnou nejistotou ohledně toho, jak se vlastně ten den bude vyvíjet. Po chvíli jsme si uvědomili, že se kdesi před námi nese stejným směrem slabé cinkání. Přidali jsme do kroku, abychom přišli na zdroj toho zvuku. A za zatáčkou se nám naskytl pohled, z něhož se nám mírně zvedl žaludek.

Až doteď bylo na tom všem něco snového. Jako by projít pod obloukem a nasát ten zatuchlý pach ostrova znamenalo, že vás to vtáhne do jakéhosi fiktivního světa, kde slova jako „drak“, „had“ a „koza“ mají jakýsi fantastický symbolický význam, nikterak analogický s významem původním, a tím pádem také bez jakéhokoli obsahu. Teď se mě zmocnil pocit, že se ten sen někam řítí a v každém případě se z něj stává zlý sen, a to zlý sen toho typu, kdy se vzbudíte a zjistíte, že jste se v posteli doopravdy pomočili, že s vámi skutečně někdo třese a řve na vás a že ten štiplavý pach kouře opravdu pochází z vašeho hořícího domu.

Na cestě před námi bylo kůzle. Mělo na krku zvoneček a provaz, za nějž je po cestě násilím táhl další strážce parku.

Otupěle jsme šli za nimi. Kůzle občas váhavě popoběhlo, ale pak - jako by na ně dosedla hrůza - zapřelo přední nohy do země, sklonilo hlavu a zoufale s mekotem a nářkem svádělo boj s napnutým provazem. Strážce neurvale tahal za provaz a proutky, které držel v druhé ruce, švihal kůzle do zadku, takže se vždycky nakonec celé omámené strachem pohnulo vpřed a trochu popoběhlo. Kůzle před sebou nic děsivého nevidělo, a pokud jsme to mohli posoudit, ani neslyšelo, ale kdo ví, co tam ve předu, kam jsme všichni směřovali, vlastně mohlo cítit. Nálada nám klesala k bodu mrazu. A najednou jsme dostali další ránu z dost nečekané strany. Přišli jsme k mýtině, kde byl betonový kruh o průměru asi sedm metrů a na něm dva rovnoběžné černé pruhy uprostřed propojené dalším pruhem. Chvíli nám trvalo, než jsme pochopili, co ten symbol znamená a představuje, ale nakonec nám to došlo. Bylo to prostě písmeno „H“. Ten kruh bylo místo pro přistávání vrtulníků. Ať už se s tímhle kůzlem mělo stát cokoli, určitě se na to lidé létali dívat vrtulníkem. Šlapali jsme otupěle dál; jímala nás závrať a vždycky jsme se začali hystericky smát nějakému nesmyslu, jako bychom se vědomě blížili k čemusi, co zničí nás.

Od přistávací plochy vrtulníků vedla ještě honosnější cesta. Byla široká asi dva metry a po obou stranách ji lemovalo bytelné dřevěné zábradlí vysoké přes půl metru. Po několika stech metrech jsme dorazili k široké rokli hluboké asi tři metry. A tady to začalo být zajímavé.

Po levé ruce jsme měli jakési hlediště. Stálo tam několik řad laviček, které před sluncem a dalšími rozmary počasí chránila nakloněná stříška. K zábradlí před hledištěm byly přivázány oba konce modrého nylonového lana, které vedlo nad strž. Tam z nízkého schýleného stromku visel z kladky železný hák. U stromu se ve světle horkého, ale podmačného dne a v pachu rozkladu a smrti povalovalo šest velkých blátivě šedých varanů. Největší z nich mohl měřit tak tři metry. Zpočátku nebylo jednoduché jejich velikost odhadnout. Ještě jsme byli dost daleko; světlo bylo spíš šedivé a matné, takže oko těžko odhadovalo tvary i velikost, a navíc prostě nebylo zvyklé si spojovat ještěřčí tvary s něčím tak ohromným. Chvíli jsem na ně konsternovaně zíral a najednou jsem si uvědomil, že mi Mark klepe na ruku. Otočil jsem se. Za krátkým plůtkem se k nám blížil velký varan.

Vynořil se z podrostu, protože si nepochybně spojoval příchod lidí s dobou krmení. Později jsme se dozvěděli, že právě tato varaní skupina se nikdy příliš daleko od rokle nezatoulá a její aktivity už prakticky sestávají jenom z povalování a čekání na žrádlo. Blížící se varan našlapoval agresivně a se švihem. Nejdrív zvedl levou přední a pravou zadní a potom naopak; lehce a pružně nesl svou ohromnou váhu, šel sebevědomě jako gladiátor. Dlouhý tenký bledý a rozeklaný jazyk mu kmital z tlamy a pátral ve vzduchu po pachu mříniny.

Varan došel až na konec plotu a tam se začal nervózně komíhat zepředu dozadu; čekal, co bude, a těžkým ocasem drhl po vyprahlé hlině. Drsná šupinatá kůže mu na těle visela dost volně, jako kroužkové brnění, a za protaženou přízračnou hlavou připomínala svými záhyby nařasený hábit. Varan komodský má silné svalnaté nohy s drápy, takže připomínají nohy starožitného mosazného stolku. Je to jen varan, ale tak obrovitý, že se zdá až neskutečný. Zvedá hlavu nad plot a při zatáčení hlavu stáčí, a vy si říkáte, jak to vůbec je, jaký trik se za tím skrývá.

V tu chvíli se k nám po cestě přivalila skupina turistů. Byli veselí a velký dojem to na ně nedělalo. Zajímali se, co bude dál, co se bude dít. Koukej, támhle je ten ještěr. Ten je ale pořádný. A jak nechutně vypadá!

A teď už mělo dojít k tomu nejhoršímu. Právě totiž v decentní vzdálenosti za tribunou vraždili kůzle. Dva strážci drželi zoufale se zmitajícím a mečícím zvířeti hlavu na špalku a usekli ji mačetou. Stříkání krve zamezilo větvemi s listím. Kůzle umíralo* několik dlouhých minut. Pak mu usekli zadní nohu a hodili ji varanovi za plotem. Zbývající část kůzlete přivázali k háku na modrém nylonovém lanu. Spustili kůzle k varanům ve strži; ve vánku se jim komíhalo nad hlavami. Zpočátku varani projevovali jen velmi chabý zájem. Byli to varani ospalí a výborně živení. Konečně se jeden vzbudil, odkráčel k visící mršině a elegantně kůzleti rozpáral měkké břicho. Vyvalila se z něj vnitřnost a pleskla varanovi na hlavu. Střeva na něm nějakou dobu ležela a mírně se z nich kouřilo. Chvilí to vypadalo, že to tím pro varana skončilo a už ho nic dalšího nezajímá. Pak se zvedl další varan a přešel k háku. Očichával jazykem vzduch a pak se pustil do kožích střev z hlavy prvního varana. Ten se po něm ohnal, neboť chtěl část porce i pro sebe. Z lesklého šedého propletence po prvním chňapnutí vytryskla hustá zelená tekutina a během hostiny pak měli oba varani hlavu pokrytou právě tímhle zeleným slizem.

„Teda Pauline, v tomhle jsou teprve pořádně velký,“ prohlásil muž vedle mě, který podívanou pozoroval dalekohledem. „Jsou ještě větší než ve skutečnosti. V dalekohledu jsou tak velký, jak jsem si představoval, že budou.“ Podal dalekohled své ženě.

„V tom jsou teda fakt větší,“ uznala žena.

„Je to výbornej dalekohled, Pauline. A úžasně lehkej.“

Kolem se shlukli ostatní účastníci zájezdu. „Můžu se podívat? Či to je?“

„Takový bych, Howarde, chtěla taky.“

„Ale? Koukni se, Ale, dalekohledem, to jsou ale mackové!“ Zrovna jsem si shovívavě začal říkat, že jim dalekohled slouží hlavně k tomu, aby se na to pekelné představení ve strži nemuseli dívat doopravdy, když v tom žena, která se právě zmocnila dalekohledu, nadšeně pronesla: „Mlask, mlask. A už nic není. Ty ale musej mít zažívání! Hele, teď nás ucejtil!“

„Nejspíš by rád něco čerstvějšího,“ zabručel její manžel. „Něco živýho!“

Trvalo nejméně hodinu, než bylo po kůzleti. To už se ale turisté postupně vytráceli a cestou zpátky do vesnice vesele konverzovali. Jako jedna z posledních zůstala Angličanka, která se nám svěřila, že ji vlastně varani ani nezajímají. „Líbí se mi zdejší krajina,“ pronesla afektovaně. „Ti varani tu jsou jen tak navíc. No a ty provazy, kozy a turisti, vždyť je to komedie. Kdybychom tu jen tak chodili a najednou narazili na varana, to by bylo něco jiného. Ale takhle to připomíná maňáskové divadlo.“ Když zmizel i poslední turista, sdělili nám strážci, že jestli chceme, můžeme sejít dolů podívat se na varany zblízka. Udělali jsme to, ale byl to hodně zvláštní pocit. Šli s námi dva strážci vyzbrojení holemi s vidlicí na konci. Těmi odstrkovali varanům krky - to když už byli moc blízko nebo vypadali agresivně. Klouzali jsme po svahu a strachy si ani neuvědomovali, co to vlastně provádíme, a bylo nám to jedno. Najednou jsem stál na půl metru od toho největšího exempláře. Díval se na mě bez většího zájmu; byl pořádně nažraný. Z otevřené tlamy mu visela střeva, z nichž kapalo, a hlava se mu leskla krví a slinami. Uvnitř měl tlamu světle růžovou a táhl z ní pořádný smrad; k tomu se ještě přidávalo zatuchlé vedro ve strži a výsledkem byl takový puch, že nám pálivé oči slzely a div se nám nezvedal žaludek.

Z mečícího vystrašeného kůzlete, za kterým jsme šli po cestě, zbývala jenom jedna zakrvácená a pořádně pohmožděná noha, visící za kotník z háku na modrém nylonovém laně. Zajímalo se o ni už jenom jeden varan a mrzutě hryzal do stehenního svalstva. Pak se pořádně zakousl a mohutným škubáním hlavou se nohu pokoušel smeknout z háku, jenže noha pevně držela za kotníkovou kost. Bylo to neuvěřitelné, ale varan nakonec začal nohu polykat celou. Tahal za ni a zapojoval do toho celé tělo, takže měl v krku stále větší část nohy; nakonec mu z tlamy koukala jenom kopýtko a hák. Po chvíli to vzdal a jen tam tak dřepěl a aspoň deset minut se ani nepohnul. Nakonec se ho zželelo strážci, mačetou nohu odsekl a poslední část kůzlete sklouzla varanovi do útroby. Tam se teď kosti, kopýtko, růžky a všechno ostatní bude pomalu rozpouštět působením rozkladných enzymů, které vegetují v zaživacím traktu varana komodského. Omluvili jsme se a šli pryč.

K obědu nám předložili první z našich tří zbývajících slepic, ale moc jsme na ni chuť neměli. Apaticky jsme postrkovali málo masité porcičky po talíři a příliš jsme toho nenamluvili.

Odpoledne jsme si vzali loď do vesnice Komodo. Sešli jsme se tam se ženou, která přežila útok varana; je to jediná dnes žijící osoba, o níž se ví, že takové napadení přežila. Obrovský plaz po ní šel, když pracovala na poli. Její křik přivolal sousedy a psy. Ti se do varana pustili a zahnali ho, ale to už měla žena zle rozdrásanou nohu. Operovali ji na Bali a nohu nakonec zachránili před amputací. Jen zázkasem se rány nezánitily a žena přežila, třebaže s nohou vážně poškozenou. Na sousedním ostrově Rinja prý zase varan napadl čtyřletého chlapce, který si hrál na schodech k domku. Živí si stavějí domy na kůlech, ale na těchto ostrovech nejsou v bezpečí ani mrtví - proto lidé na hroby pokládají špičaté kameny.

Mou západní racionalitu a vzdělání na okamžik přemohl primitivní dojem, že tento svět ovládá jakýsi zlý a úchylný bůh. Tento pocit poznamenal mé celé odpoledne, včetně náhledu na kokosové ořechy. Vesničané nám jich pár prodali a hned také rozsekli. Kokosový ořech je prakticky dokonalý. Nejdřív se udělá díрка a vypije se mléko. Pak se ořech rozsekně mačetou a část skořápky poslouží jako nástroj na vybírání kokosové dužniny. O povaze onoho boha začnete uvažovat v okamžiku, kdy si uvědomíte, že on vytvoří něco tak dokonalého a lidem užitečného a pak jim to pověsí sedm metrů nad hlavu, a to na palmu bez větvi.

Takový trik a uvidíme, jak se s tím vyrovnají. A hele! Oni se na tu palmu naučili lézt. To by mě nenapadlo, že to

dokážou. No to je jedno, ale schválně, jestli to budou umět taky otevřít. Hmm, tak oni už uměj vyrobit ocel, že... Tak to už by, ty chytrý človíčku, stačilo. Tak až příště polezeš na palmu, bude pak na tebe dole čekat varan. Ted' mě napadá, že to s tím jablkem ho nejspíš naštválo víc, než bychom vůbec tušili.

Usedl jsem na pláž vedle kořenovníku a zíral na klidné vlnky na hladině. Po pláži, a dokonce po stromě skákaly nějaké ryby a já si říkal, že je to na ryby chování docela divné, ale nechtěl jsem to nějak hodnotit. Neměl jsem zrovna příjemný pocit ze svého vlastního druhu, takže se mi nechtělo dívat skrz prsty na druhy ostatní. Pokud je to baví, tak ať si ryby hrají na stromech podle libosti, ale hlavně ať se neobhajují a nevykládají si, že jim tuhle potřebu vnukl jakýsi zlý bůh. Neměl jsem příjemný pocit z vlastního druhu, protože my malujeme dělicí čáru mezi tím, co nazýváme dobrem a zlem. A podoby takzvaného zla nacházíme mimo nás, v tvorech, kteří o takových věcech ani nic netuší, a můžeme si je proto ošklivit a naopak si příliš myslet o sobě. A když snad nestačí, jak jsou některá zvířata ošklivá sama o sobě, tak jim ještě pomůžeme kozou. Ta zvířata žádnou kozu nechtějí, nepotřebují ji. Kdyby o kozu stála, najdou si ji sama. To vůbec nejošklivější, co se koze přihodí, jí vlastně uděláme my.

Tak proč jsme teda něco neřekli? Třeba: „Nezabíjejte tu kozu!“ Možných důvodů je celá řada:

- Kdyby kůzle nezabili kvůli nám, udělají to pro někoho jiného, třeba kvůli zájezdu amerických turistů.
- Neuvědomovali jsme si, co se vlastně stane, a pak už bylo pozdě to zastavit.
- To kůzle kdovíjaký život stejně nemělo. Zvlášť dnes ne.
- Nejspíš by si na něm později stejně pochutnal jiný varan.
- Nebýt kůzlete, sežerou varani něco jiného, třeba nějakého jelínka muntžaka.
- Naším úkolem bylo o všem podat zprávu v této knize a taky na BBC. Šlo o to všechno to prožít, aby to lidi měli i s podrobnostmi. Jedno kůzle za to stálo.
- A bylo by nezdvořilé říct: „Kvůli nám to kůzle, prosím vás, nezabíjejte.“
- Byli jsme prostě zbabělí a racionálně uvažující budižkničerní. Jsme jediným druhem, který rozlišuje dobro a zlo, a na tom je nejlepší, že si vymýšlíme pravidla, jak se nám to zrovna hodí.

Ryby si pořád ještě poskakovaly po stromě a nikomu tím nevadily. Byly sedm až osm centimetrů dlouhé, hnědočerné, vypoulená očka měly hodně nahoře na hlavě a blízko u sebe. Poskakovaly a ploutve jim sloužily jako berle.

„Jsou to lezci,“ vysvětloval Mark, který zrovna šel kolem. Sedl si na bobek, aby se na ně podíval.

„Co dělají na stromě,“ chtěl jsem vědět.

„Dalo by se říct, že experimentují,“ odpověděl Mark. „Jestli přijdou na to, že se jim na souši žije líp než ve vodě, možná se v průběhu evoluce na pevnou zem přestěhují. Už teď určité množství kyslíku vstřebávají povrchem těla, ale občas musejí honem zpátky do moře, aby si lokli vody, kterou zpracovávají žábami. To se ale může změnit. A už se to taky stalo.“

„Jak to myslíš?“

„Podle všeho začal život na téhle planetě v mořích a mořští živočichové se na souš vydali hledat další biotopy. Jedna ryba, která žila před 350 miliony let, se lezci velmi podobá. Vylezla na souš a ploutve jí sloužily jako opery. Je docela možné, že právě to byl prapředek všech suchozemských obratlovců.“ „Vážně? A jak se ta ryba jmenovala?“

„Řekl bych, že tehdy nijak.“

„Takže jsme před 350 miliony let vypadali jako tyhle ryby?“

„Je to možné.“

„To znamená, že za 350 milionů let tady třeba bude na pláži sedět jejich potomek s foťákem na krku a bude se dívat, jak jiný ryby skáčou z moře?“

„To teda netuším. O tom ať si přemýšlejí autoři science fiction. Zoologové se zabývají akorát tím, co se zřejmě stalo dotedka.“ Najednou jsem si připadal..., no prostě jsem si připadal hrozně starý-, díval jsem se na poskakujícího lezce a napadlo mě, že to je vlastně nádherný případ jakéhosi naivního optimismu, beznadějného i bezmezného. Je před ním přece tak neuvěřitelně dlouhá cesta. Měl jsem pocit, že kdyby na téhle pláži jeho potomek s foťákem na krku za 350 milionů let opravdu seděl, tak by ta dlouhá cesta stála za to. Snad by pak ten potomek lépe chápal své místo ve světě. Snad by jiná zvířata nepoužíval v hororových cirkusových produkcích za účelem jejich záchrany. Pokud by v budoucnu někdo vzdáleného potomka kozy strčil k žrádlu vzdálenému potomku varana, a to jen pro menší pobavení, pak by si snad uvědomil, že to není správné.

Snad by pak v té vzdálené budoucnosti podobné úvahy nebyly směšné a kacířské.

Čepice z levhartí kůže

Sami sebe jsme zaskočili tím, že jsme do Zairu přiletěli misionářským speciálem, což jsme původně v úmyslu neměli. Všechny pravidelné lety do Kinshasy a z Kinshasy byly zrušeny kvůli zuřivým pútkám mezi Zairem a Belgičany, jeho bývalými koloniálními pány, a jediné díky šikovnosti Marka, který z Godalmingu celou noc faxoval, jsme se nakonec do Zairu dostali zadem přes Nairobi.

Přijeli jsme hledat nosorožce, konkrétně severní nosorožce tuponosé, jichž ještě zbývá asi dvaadvacet v Zairu a osm v Československu. Ti v Československu samozřejmě nežijí ve volné přírodě a jsou tam jedině díky úsilí jednoho fanatického sběratele severní formy nosorožců tuponosých. Několik bychom jich viděli i v zoo v San Diegu v Kalifornii. Rozhodli jsme se, že k nosorožcům pojedeme oklikou a cestou se ještě na pár věcí podíváme.

V letadle pro šestnáct cestujících jsme byli my tři - Mark, Chris Muir (zvukař z BBC), já - a třináct misionářů. Tedy vlastně ne pravých misionářů; byla to směsice misionářů, misijních učitelů a taky s námi letěl starší americký manželský

pár, který se prostě jen velmi zajímal o misijní práci. Ti manželé měli slamáky z Miami, foťáky a tupě laskavý úsměv, jímž obdarovali každého bez rozdílu - ať o to dotyčný stál nebo ne.

Asi dvě hodiny jsme strávili pod spalujícím sluncem a otupěle se motali mezi omšelými budovami pasové a celní kontroly v zastrčeném koutě nairobského Wilsonova letiště. Snažili jsme se objevit naše letadlo a spolucestující.

Misionář se na první pohled těžko poznává, ale hned bylo jasné, že se děje něco divného. Sedět se totiž dalo jediné na lavičce pro tři, kterou stínila stříška, a všichni si tak zuřivě dávali přednost, až si nakonec nesedl nikdo, a všichni jsme stáli a mžourali a usychali pod spalujícím ranním sluncem. Když už to trvalo asi hodinu, Chris si něco skotsky zamumlal, odložil svou výbavu, zalehl nevyužitou lavičku a spal až do odletu. Mrzí mě, že mě to nenapadlo před ním.

Z Markových četných poznámek jsem usoudil, že misionáře nemá obzvlášť v lásce - mnohokrát se s nimi na svých cestách setkal v Africe i Asii, a když jsme šli po rozpálené ploše k letadlu a vmáčkli se do prťavých sedadel, vypadal zvlášť nabroušeně. Letadlo popojíždělo ke startovací dráze a to už jsem byl našťavaný i já, protože pilot nám popsal trasu letu, vysvětlil nám všechna bezpečnostní opatření a taky se krátce pomodlil.

Ani mi tak nevadilo jeho „O Pane, díky za tento požehnaný den“, jako spíš „vkládáme, o Pane, naše životy do tvých rukou“. To rozhodně nechcete slyšet od pilota, který zrovna klade ruku na řízení. Se zaťatými pěstmi jsme si to uháněli po dráze a už ve vzduchu jsme minuli přistávající ohromnou starou dakotu vyhlížející jako doutník. Měl jsem pocit, že ji snad v přistání po třicet let bránilo špatné počasí nad Východoafrickým příkopem.

Víme sice leccos rozumného o geografii i geometrii, ale obloha nad Keňou je prostě daleko rozsáhlejší než jinde.

Letadlo vás vynese vzhůru a pod vámi se až k nepředstavitelně vzdáleným obzorům rozkládá prakticky nekonečno; výsledkem je neklid a hrůza.

Na palubě letadla byla naproti tomu tak klaustrofobicky milá atmosféra, že bych si nejradši uplivil. Všichni byli milí a usměvaví, všichni se smáli laskavě a tak jako do vytracena, až z toho skřípete zuby, a kupodivu všichni byli obrýlení. A nejen to. Skoro všichni měli stejný typ brýlí s obroučkami nahoře černými a dole průsvitnými, brýle, jaké nosí jediné angličtí faráři, učitelé chemie, a tedy také misionáři. Seděli jsme a chovali se slušně.

Když se chováš slušně, je pro mě prakticky nemožné nebroukat si nějakou melodii a to zřejmě vyvolalo jistou nevoli u mého souseda misionáře, což mi dával najevo tím laskavým úsměvem do vytracena tak dlouho, až jsem měl chuť ho kousnout.

Mně se nelíbí už jen představa misionářství. Dokonce mě to děsí a znepokojuje. Já v Boha nevěřím, tedy alespoň ne v Boha, jakého jsme si vymysleli v Anglii, aby nám uspokojoval naše specifické anglické potřeby, a už vůbec ne v bohy, jež vynalezli v Americe a kteří svým služebníkům poskytují televizní stanice, a hlavně telefon, kam se volá zadarmo.

Potěšilo by mě, kdyby si to lidé, kteří podobným věcem věří, nechali pro sebe a nevyváželi to do rozvojových zemí.

Pozoroval jsem miamské slamáky, jak pozorují Afriku; dřepěli tam kdesi uprostřed mezi nesmírnou pevninou a nesmírnou oblohou a nepochopitelně se usmívali na celý kontinent. Myslím, že Conrad něco podobného napsal o lodi. Usmívali se na Mount Kenya, zubili se na Kilimandžáro; pod námi se majestátně sunul Východoafrický příkop a oni se na něj roztomile křenili. Dokonce je nesmírně potěšilo i krátké mezipřistání v tanzanské Mwanze, a to - jak se později ukázalo - daleko víc než nás. Letadlo zastavilo před podobným přístřeškem, jako bývají na zastávce autobusů. To bylo mwanzské letiště; řekli nám, že si musíme na půl hodiny vystoupit a počkat v „mezinárodní tranzitní hale“. Tvořila ji velká betonová kůlna s dvěma docela prostornými místnostmi spojenými chodbičkou. Vypadalo to tam jako po bombardování - některé zdi byly ošklivě popraskané a trčely z nich rezavé dráty, které propichovaly vyšívané plakáty propagující krásy Itálie. Na půl hodiny jsme se tam nastěhovali, kabely s foťáky a příslušenstvím jsme složili na zem a zřítili jsme se na poničené plastové sedačky. Vyndal jsem cigaretu a Mark zase svůj foťák značky Nikon F3 a MD4 s elektronickým posunem a vyfotil mě, jak kouřím. Jinak se tam nic dělat nedalo.

Po chvíli dovnitř nakoukl muž v hnědé krimplenové uniformě, ale vůbec jsme se mu nelíbili. Zeptal se nás, jestli jsme tranzitní cestující. Odpověděli jsme, že ano. Nesmírně unaveně potřásl hlavou a řekl, že v tom případě máme být v té druhé místnosti. Jsme podle všeho velmi hloupí, když nám to nedošlo. Stál opřený o veřeje a významně zvedal obočí, dokud jsme si neposbírali své věci a chodbou to všechno neodvlekli do druhé místnosti. Sledoval, jak kolem procházíme, a nevěřičně a lítostivě vrtěl hlavou nad marností lidské, a zejména naší existence. Pak za námi zavřel dveře.

Druhá místnost byla úplně stejná jako ta první, až na jedinou výjimku - v jedné stěně měla okénko a za ním seděla mohutná tupě vypadající dívka. Lokty měla položeny na pultě a rukama si podpírala tváře. Sledovala, jak po stěně lezou mouchy; moc ji to nebavilo, protože nedělaly nic výjimečného, ale aspoň se něco dělo. Za dívkou byl stůl se sušenkami, čokoládami, kolou a konvicí na kávu, takže jsme tam hned zamiřili jako chrti. Těsně před okénkem nám ale zastoupil cestu muž v modré krimplenové uniformě a chtěl vědět, co tu děláme. Řekli jsme mu, že jsme tranzitní cestující na cestě do Zairu, a on se na nás podíval, jako bychom se úplně pomátli. „Tranzitní cestující?“ řekl. „Sem tranzitní cestující vůbec nesmějí.“ Blahosklonně nás od okénka vykázal, nechal nás posbírat všechna zavazadla a hnal nás zpátky do té první místnosti, kde už nás asi za minutu objevil muž v hnědém krimplenu. Přejel nás pohledem.

Zvolna ho ovládl pocit, že nevěří vlastním smyslům; následoval hluboký smutek, hněv, pocit zmaru a dojem, že svět byl stvořen jediné proto, aby mu působil potíže. Opřel se o zeď, zamračil se, zavřel oči a sáhl si na kořen nosu. „Jste ve špatné místnosti,“ řekl stroze. „Vy jste tranzitní cestující, takže se laskavě odeberte do druhé místnosti.“ V takových situacích se obvykle dostaví nádherný klid, zvlášť když se to nějak týká i stánku s občerstvením. Přikývnuli jsme, se zenovým klidem jsme popadli věci a prošli jsme chodbou zase zpátky do místnosti číslo dvě. Tam nás opět zastavila modrá uniforma, ale my ji zdvořile vysvětlili, že si má trhnout nohou. Potřebujeme čokoládu, kávu a možná dokonce životodárný balíček sušenek, a budeme to mít za každou cenu. Hleděli jsme na muže upřeně, až ucukl pohledem, položili jsme si zavazadla na zem, sebevědomě jsme přistoupili k okénku - a narazili na zcela nečekanou překážku. Dívka že nám nic neprodá. Jako by ji překvapilo, že jsme na něco takového vůbec přišli. Rukama si pořád ještě podpírala tváře a zvolna vrtěla hlavou, aniž přitom spustila oči z much na stěně. Postupně se při konverzaci, která se táhla jako

pryskyřice, ukázalo, v čem je problém. Prodavačka brala jen tanzanské peníze. Ani se nás nemusela ptát, a hned jí bylo jasné, že žádné nemáme, a to z jednoduchého důvodu - nikdo je tu nikdy nemá. Byl to mezinárodní tranzit a na letišti se peníze vyměnit nedaly, z čehož vyplývá, že žádný cestující tu nikdy nemá tanzanské peníze, takže dívka nemůže nikomu nic prodat.

Po pár minutách jalového dohadování jsme museli uznat její průzračnou logiku a už jsme tam jen tak seděli a smutně koukali na kávu a čokoládové tyčinky, zatímco nám kapsy přetékal zbytečnými dolary, librami, francouzskými franky a kešskými šilinky. Dívka dál tupě pozorovala mouchy; očividně se už smířila s tím, že nikdy žádný kšeft neudělá. Po chvíli nás ty mouchy začaly zajímat taky.

Ale aspoň nám oznámili, že už brzy poletíme, takže jsme se vrátili do našeho misionářského letadla.

Vrtalo nám hlavou, kam se misionáři na tu dobu poděli, ale nezeptali jsme se jich. Asi za hodinu jsme konečně přistáli v Bukavu. Blížili jsme se k letištním chatrčím a letadlo se otřásalo nadšenými výkřiky: „To je báječné, že nám pan biskup přijel naproti!“ A už jsme ho viděli - vysoká, do dálky zářící postava v purpurovém taláru; a samozřejmě měl brýle s obroučkami nahoře černými a dole průhlednými. Misionáři, misijní učitelé a americký pár, který se toliko zajímal o misionářskou práci, s úsměvem vystoupili z letadla, následováni námi, kteří jsme ještě museli zpod sedadel vydolovat kabely s fotografickou výbavou. Byli jsme v Zairu.

Co se v Zairu tak příšerně nedaří, lze zřejmě nejlépe ilustrovat kartičkou, kterou jsme za několik dní obdrželi v cestovní kanceláři. Jedna její část byla anglicky a obracela se na turisty. Stálo tam:

Vážená paní, vážený pane,

je mi potěšením, že Vám mohu jménem předsedy a zakladatele strany MPR a prezidenta republiky, vlády a jménem mých spoluobčanů popřát příjemný pobyt v Zairské republice. V naší zemi uvidíte krásná místa, bohatou flóru a jedinečnou faunu. Laskavost a pohostinnost Zaiřanů vám přiblíží tradice a folklór. Naše mladá země si hodně slibuje od Vašich návrhů a děkuje Vám za pomoc; pak budeme moci Vaše přátele, které nám sem pošlete, přijmout leště lépe. ministr...

To znělo docela rozumně. Teprve nad druhou částí si trochu začnete lámat hlavu, co vlastně v té zemi můžete najít. Máte ten text ukazovat Zaiřanům, s nimiž se snad setkáte. Bylo tam napsáno:

Zaiřané, pomozte našim hostům!

Přítel, který vám dal tuto kartičku, je na návštěvě v naší vlasti. Je našim hostem.

Bude-li chtít fotografovat, chovejte se k němu laskavě a přátelsky.

Snažte se mu pobyt u nás zpříjemnit, protože pak se vrátí a přivede s sebou i přátele.

Pomůžete-li mu, pomůžete i své vlasti. Mějte na paměti, jak je turistika pro nás přínosná - umožňuje nám vytvářet nové pracovní příležitosti, stavět školy, nemocnice, továrny atd. Na přijetí, jehož se našim hostům dostane, závisí naše turistická budoucnost.

Je dost hrozné, pokud si vůbec někdo myslí, že je podobné kázání nutné, ale ještě horší je to, že druhá část je jenom anglicky. Zaiřané, až na výjimky, anglicky neumějí. Zair funguje podle velmi prostého systému, jež se tato kartička pokoušela - leč marně - napravit. Každý úředník, s nímž se v Zairu setkáte, bude totiž dělat maximum pro to, aby vám život znepríjemnil, a to do té doby, než mu zaplatíte, aby to nedělal. Zaplatíte v dolarech. Pak vás předá dalšímu úředníkovi a ten na vás bude nepříjemný zase od začátku. Ke konci naší cesty už to všechno nabývalo přímo děsivých rozměrů, takže přilet do Zairu se najednou jevil jen jako takové zahřívací kolo. Tehdy jsme totiž v lijáku v jakýchsi chatrčích strávili jen dvě hodiny.

V chatrči celníků jsme jako první spatřili obraz, který předznamenal charakter naší expedice za ohroženými druhy zvířat Zairu. Byl to portrét levharta. Tedy jen jeho části. Z části dotyčného levharta totiž byla elegantní čepice zdobící hlavu maršála Mobutua Sese Seku Kuku Ngbendu Wa Za Banga, prezidenta Zairské republiky, který na nás noblesně shlížel, když nás vyřizovali jeho úředníci.

Jeden, mohutný a docela přátelský člověk, nám občas nabídl cigaretu, druhý, malý a nepříjemný, nás o naše cigarety soustavně obíral. To je pochopitelně klasická metoda používaná u výslechu, kterou vymysleli, aby se vyslýchaný psychicky zhroutil. Určitě se to ti dva pánové někde naučili a pak se toho zvyku těžko zbavovali, i když teď je vlastně jen zajímavé, jak se jmenujeme, jaká máme čísla pasu a výrobní čísla všech našich přístrojů.

Zejména ten mohutný muž nám zřejmě nic zlého nepřál a byl nám celkem ohleduplným průvodcem v onom šílenství, jemuž nás musel vystavit. Najednou jsem měl pocit, o němž jsem slyšel: že se mezi mučitelé a mučenými či mezi únosci a unesenými někdy vytvoří zvláštně úzký a dojemný vztah, kdy si obě strany myslí, že jsou v tom spolu.

Formuláře, které jsme vyplňovali, nesly hlavičku „Belgické Kongo“, přeškrtnutou a tužkou přepsanou na „Zair“. To znamená, že ty formuláře musely být aspoň osmnáct let staré. Zřejmě neměli jedině formulář, který jsme zrovna potřebovali. Přátelé nás totiž varovali, že si při vstupu do Zairu máme opatřit „měnové prohlášení“, jinak budeme mít pak později potíže. Několikrát jsme o takový formulář požádali, ale vždy jsme byli odbyti, že formuláře došly. Prý je dostaneme v Gomě a bude všechno v pořádku.

Pohrávali si s myšlenkou, že mi zabaví laptop Cambridge Z88, protože co kdybychom s jeho pomocí náhodou chtěli svrhnout vládu, ale nakonec ten nepříjemný mužik jenom Chrisovi zkonfiskoval jeho automobilistický časopis, protože má rád auta. Načejš jsme byli, prozatím, volni.

Jeli jsme do města Bukavu čimsi, co vzdáleně připomínalo taxík. Ukázalo se, že město je od letiště hrozně daleko, což si

zřejmě vymohli taxikáři. Nadskakovali jsme na nechutně rozsekané silnici, která vedla podél jezera a po níž zřejmě zrovna kráčela podstatná část zairského obyvatelstva. Náš řidič se co chvíli skláněl pod přístrojovou desku a vždycky na dost dlouho. Pozoroval jsem to se značným znepokojením, a to zvláště od okamžiku, kdy mi konečně došlo, co to tam vlastně provádí. On totiž spojku ovládal rukou. Přemítal jsem, jestli to říct ostatním, ale usoudil jsem, že by je to jenom rozrušilo. Mark později poznamenal, že jsme za celou dobu nepotkali jediné další motorové vozidlo, tedy až na pár nákladňáků, které ale už byly zaparkovány tak dlouho, že jim scházely zadní nápravy. Já si toho nevšiml, protože od okamžiku, kdy jsem zjistil, co ten řidič dělá, jsem zavřel oči a až do konce cesty je neotevřel.

Když jsme konečně dorazili do hotelu, který byl na tak zanedbané město jako Bukavu až překvapivě elegantní a prostorný, byli jsme celí utmáčení a vyčerpaní, takže jsme na sebe začali docela dost zívát. To bylo takové naše nevyslovené heslo, které znamenalo, že už se máme plné zuby, i když bylo teprve šest. Všichni jsme se proto odebrali do svých pokojů a tam si dřepi uprostřed svých zavazadel. Já seděl u okna a sledoval, jak slunce klesá k obzoru za jezerem, jehož jméno jsem neznal, protože všechny mapy měl u sebe Mark.

Z této vyhlídky vypadalo Bukavu docela idylicky - rozložilo se na poloostrově vybíhajícím do jezera. Jezera Kivu. Ted jsem si vzpomněl. Pořád jsem ještě byl dost urvaný a neklidný a myslel jsem, že civět chvíli na jezero mi třeba pomůže. Jezero bylo klidné a stříbrné; v dálce, kde se vpíjelo do nejasných obrysů kopců, mělo šedavý nádech. Pomohlo to. Podvečerní světlo vrhalo dlouhé stíny na staré belgické koloniální domy, které se na svahu pod hotelem choulily pod palmami a zářivě rozkvetlými stromy. I tenhle pohled pomáhal. Světlo změkčovalo dokonce i zelené střechy z vlnitého plechu na ošklivějších nových domech. Díval jsem se, jak nad vodou krouží luňáci hnědí, a uvědomoval si, jak se uklidňuju. Vstal jsem, začal jsem vybalovat věci na noc a najednou do mě vstoupil báječný klid a pohoda. Narušilo je jen náhlé poznání, že už jsem zase v minulém hotelu nechal zubní pastu. A taky dopisní papír. A zapalovač. Rozhodl jsem se, že je čas vydat se na průzkum města.

Hlavní ulice byla vlastně celkem ponurý kopec; bylo to široké prostranství, neuspořádané a poseté odpadky. Většina obchodů byly zchátralé betonové domky, a protože Zair býval belgická kolonie, nesl každý druhý obchod název farmacie, zrovna jako v Belgii a Francii - až na to, že ani v jednom zrovna náhodou neprodávali pastu na zuby, což mě trochu zmátlo.

Většina ostatních obchodů se těžko dala někam zařadit. Jestliže se někde prodávají ohromné radiomagnetofony, ponožky, mýdlo a kuřata, není zas tak úplný nesmysl vejít a zeptat se, jestli náhodou na regále nemají i pastu na zuby a dopisní papír. Jenže oni na mě koukali, jako bych se dočista pomátl. Copak nevidím, že to je obchod s radiomagnetofony, ponožkami, mýdlem a kuřaty? V obou směrech jsem ušel tak kilometr a nakonec jsem obě žádané položky dostal v mňavém pouličním stánku, kde měli i propisovačky, letecké obálky a zapalovače a byli tak neuvěřitelně nastaveni na moje potřeby, že jsem se málem zeptal, jestli zrovna nemají poslední číslo časopisu New Scientist.

Pak jsem přišel na to, že většina životních nezbytností je tady k mání na ulici. Třeba kopírování. Na mnoha místech stály na ulici rozvrzané stolky a na nich mohutné staré kopírky. Dvakrát mě zastavil takový ten pouliční naháněč, jestli nepotřebuji něco ofotit nebo jestli se nechci vyspat s jeho sestrou. Vrátil jsem se do hotelu, napsal si na dopisní papír, který byl z nějakého důvodu růžový, pár poznámek a usnul jak zabítý.

Druhý den ráno jsme letěli do Gomy. Tam jsme na letišti zjistili, že i při domácím letu musíte znovu podstoupit všechny cirkusy s celní a pasovou kontrolou. Hlídala nás ozbrojená stráž a mohutný hrdlořez, který nás ve své kanceláři vyslychal; chtěl zejména vědět, proč už z Bukavu nemáme měnové prohlášení. Vůbec ho neobměkčilo, že pro nás v Bukavu prostě žádné takové formuláře neměli. „Padesát dolarů," rozhodl.

Jeho kancelář byla prostorná a skoro prázdná; stál tam jen malý psací stůl se dvěma papíry v zásuvce. Úředník se zaklonil na židli a civěl na strop, který už podobných výjevů zřejmě zažil bezpočet. Pak se zase předklonil a po obličeji si pomalu přešel dlaněmi, úplně jako by si chtěl z obličeje stáhnout kůži. A znovu zopakoval: „Padesát dolarů. Každý." Letargicky zíral na roh stolu a v prstech pomalu otáčel tužkou. Trvalo asi hodinu, než ho naše příšerná francouzština přestala bavit a propustil nás.

Mžouravě jsme vylezli z letiště, čekal nás kupodivu řidič, kterého zajistili Markovi kamarádi. Měl nás zavézt k virunžským sopkám, kde žijí horské gorily.

Kvůli gorilám jsme do Zairu nepřijeli, šlo nám o jiná zvířata. Jenže je dost těžké se táhnout až do Zairu a nezajet se podívat i na gorily. Chtěl jsem napsat, že důvodem je to, že to jsou naši nejbližší příbuzní, ale nejsem si jistý, jestli to je ten správný důvod. Obecně totiž mám opačnou zkušenost - když přijedete do země, kde žijí vaši příbuzní, chce to někam zalézt a doufat, že se o vašem pobytu nedozvědí. U goril to má aspoň tu výhodu, že s nimi nebudete muset na večeri, a nehrozí ani nebezpečí, že budete muset poslouchat rodinné historky za posledních pár milionů let. Navštívit je proto lze celkem beztravně. Pochopitelně jsou to jen vzdálení příbuzní, bratrance z n-tého kolena, kteří se n-krát přestěhovali. Máme společného předka, který už tu s námi bohužel není a o němž se od Darwinových dob nekonečně spekuluje v tom smyslu, co to vlastně bylo za tvora.

Větev primátů, do níž patříme i my (bohatí a úspěšní členové rodiny, ti, kteří něco dokázali a měli by se podle obecně platných zásad postarat o ty ostatní, jimž se tak dobře nevede), se nazývá lidoopi. My sami se ale za lidoopy neoznačujeme, a tak jako mnozí imigranti, kteří prošli přes Ellis Island u New Yorku, jsme si změnili jméno. Do čeledi, již nazýváme „lidoopi", patří gorily (těch jsou tři poddruhy - gorila horská, východní nížinná a západní nížinná), dva šimpanzí druhy a orangutani z Bornea a Sumatry. Nechceme mezi ně patřit; vlastně byla skupina „lidoopi" zavedena proto, abychom mezi ně a sebe vrazili klín. A přitom nyní vědci došli k závěru, že se od nás gorily a šimpanzi na evolučním stromě oddělili později než od dalších lidoopů. To by znamenalo, že nám jsou gorily bližší než třeba orangutanům. Jakékoli členění, které zahrnuje gorily i orangutany, proto musí obsáhnout i nás. Ať je to jak chce, jsme s

gorilami velmi blízcí příbuzní-j sme si skoro tak blízcí jako slon indický a slon africký, kteří taky mají společného vyhynulého předka. Sopečné pohoří Virunga, kde horské gorily žijí, se táhne na hranicích Zairu, Rwandy a Ugandy. Žije tam zhruba 280 goril, z čehož zhruba dvě třetiny připadají na Zair a zbývající třetina na Rwandu. Říkám zhruba, protože gorily ještě s evolucí nepostoupily tak daleko, aby objevily výhody pasů, měnového prohlášení a uplácení úředníků, takže si přes hranici přecházejí, jak jim to zrovna jejich primitivní zvířecí rozmar nakuká. Pár zatoulanců se občas dokonce objeví v Ugandě, ale žádné gorily tam nežijí nastálo, protože na Ugandu z pohoří Virunga připadá jen asi pětadvacet kilometrů čtverečních; navíc to tam není chráněné a jsou tam spousty lidí, které by gorily, kdyby mohly, nejradši zahnaly.

Z Gomy to tam autem trvá asi pět hodin. Náš odjezd byl mimořádně chvatný - absolvovali jsme jen dvouapůlhodinové šilenství, do něhož se vešlo jednání s cestovní kanceláří a šéfem hotelu, oběd a taky návštěva jedné z největších zairských bank. Bylo by hrozné to tu teď vylíčit, ale nejmíň dvakrát tak hrozné bylo to všechno podstoupit.

Vrcholem ale bylo, když mě v pekařství obral kapsář. Já si nevšiml, že mě kapsář obírá, což mě těší, protože nejradši mám co dočinění s profesionály. Ale všiml si toho všichni ostatní v tom obchodě, a chlápka vyhodili na ulici, zatímco já si ještě pořád vybíral pečivo. Pekař se mi snažil vysvětlit, co se vlastně stalo, jenže moje zairská francouzština zase tak dobrá není, takže jsem si myslel, že mi jen doporučuje ty bocháňky s hrozinkami, a koupil jsem si jich proto šest.

V ten moment se objevil Mark s hruškovým kompotem v plechovce, povolením na gorily a řidičem, který rychle pochopil, co se tam stalo, a všechno mi vysvětlil. Taky mi řekl, že bocháňky s hrozinkami nestojí za nic, ale že si je klidně můžeme nechat, protože ty ostatní nejsou o nic lepší a něco s sebou prostě mít musíme. Byl to vysoký štíhlý muslim a mile se usmíval. Navíc velmi pozitivně reagoval na návrh, ať už odtamtud co nejrychleji vypadneme. Když lidé hovoří o „nejtemnější Africe“, obvykle mají na mysli Zair. Je to země pralesů, hor, mohutných řek, sopek, více exotických zvířat, než si vůbec dovedete představit, země Pygmejů - lovců a sběračů dodnes prakticky nezasažených západní civilizací - a taky země snad s nejhorším dopravním systémem na světě. Tady je Afrika, kde se cestovatel Henry Stanley sešel s doktorem Davidem Livingstonem.

Až do devatenáctého století byla tahle ohromná část Afriky jen obrovskou černou dírou uprostřed všech evropských map temného kontinentu a teprve po Livingstonově proniknutí do afrického vnitrozemí začala okolní svět přitahovat. Nejdřív sem dorazili misionáři: katolíci domorodce učili, že se protestanti mýlí, a protestanti zase, že se mýlí katolíci. Protestanti i katolíci se shodli jedině na tom, že se domorodci mýlí už celé dva tisíce let.

Hned za nimi následovali obchodníci, kteří hledali otroky, slonovinu, měď a vhodnou půdu, kde by se daly založit plantáže. Se Stanleyho pomocí, který měl na „otevření“ afrického vnitrozemí pětiletý kontrakt, se belgickému králi Leopoldovi podařilo v roce 1885 toto obrovské území zabrat a místní obyvatele vystavit zvlášť brutální a nelítostné formě kolonialismu, čímž jim poskytl praktickou a velice názornou ukázkou toho, co to vlastně znamená „mýlit se“. Když do světa pronikly zprávy o těch nejhorších ukrutnostech, musel Leopold „svou“ zemi předat belgické vládě, která s ní ovšem neudělala prakticky vůbec nic. Ale v padesátých letech dvacátého století už se Afrikou hnala vlna osvobozeneckého hnutí. V roce 1959 došlo v hlavním městě Kinshase k nepokojům a osklivým masakrům, což koloniálními úřady otřásl natolik, že hned rok nato poskytl zemi samostatnost. V roce 1971 se pak z Belgického Konga stal Zair.

Zair je mimochodem asi osmdesátkrát větší než Belgie. Stejně jako ve většině kolonií se i v Zairu vytvořila všedusící byrokracie, jejímž jediným smyslem bylo všechno hlásit koloniálním pánům. Místní úředníci málokdy mohli něco sami rozhodnout, a tak jenom všemu v uskutečnění bránili do té doby, než dostali úplatek. Jakmile pak kolonizátoři odejdou, byrokracie začne lítat kolem jako bezhlavé kuře a škobrtá, do všeho vráží, a když se dostane ke zbrani, tak se střelí do nohy. Bývalá kolonie se vždycky pozná podle množství lidí, kteří se zaměstnávají tím, že někomu, kdo co dělat má, v činnosti brání.

Než jsme dorazili do Bukimy, vesnice na úpatí Virungy, proklímbali jsme pět hodin nadskakování v mikrobuse. Vesnice je významná tím, že tu končí silnice; dál jsme museli pěšky.

Kousek nad vesnicí na kraji rozlehlé pláně stál až absurdně honosný koloniální dům; byl celý prázdný až na komicky mňavou kancelář úplně vzadu, kde se drobný muž v armádní uniformě s nevěřicným výrazem zahloubal do našich „gorilových“ povolení, takže vypadal, jako by podobné povolení neviděl za celý život, nebo aspoň během poslední hodiny. Pak se chvíli věnoval vysílačce, načež nám sdělil, že o nás moc dobře ví, že už nás čeká a že nám díky kontaktům na kancelář WWF v Nairobi povolí den u goril navíc, a kdože sakra vůbec jsme a jaktože mu nikdo neřekl, že přijedeme? Na to se sotva dalo něco říct, takže jsme ho nechali, ať si s tím nějak poradí, a šli se poohlédnout po nějakých nosičích, co by nám vynesli věci k chatě strážců rezervace, vzdálené asi tři hodiny chůze. Tam jsme měli strávit noc. Najít nosiče nebylo nic těžkého. Kolem našeho mikrobuse se jich mezitím s nadějí shromáždil celý dav a našeho řidiče moc zajímalo, kolik že nosičů budeme na vynesení veškerých zavazadel potřebovat. Měl jsem pocit, že položil zvláštní důraz na slovo „veškerých“.

Najednou nám došlo něco strašného. Tak moc jsme chtěli co nejrychleji z Gomy pryč, že jsme úplně zapomněli na podstatnou část plánu, a sice nechat většinu zavazadel v hotelu ve městě. V důsledku tohoto opomenutí jsme teď měli víc zavazadel, než kolik jsme ke gorilám potřebovali vynést. Mnohem víc.

Kromě základní výbavy k pozorování goril - džinsů, trička, něčeho nepromokavého, hruškového kompotu a asi tuny foťáků - jsem já měl ještě hromadu špinavého prádla, oblek a polobotky na setkání s mým francouzským vydavatelem v Paříži, tučt časopisů o počítačích, encyklopedický slovník, polovinu Dickensových sebraných spisů a velkého dřevěného varana komodského. Rád cestuju nalehko, ale zrovna tak bych rád přestal kouřit a vánoční dárky kupoval včas.

Dost jsme se styděli, ale nedali jsme na sobě nic znát a vybrali si nosiče, aby nám tu trošku vynesli k virunžským sopkám. Jim to vůbec nevadilo. Pokud jsme ochotni jim zaplatit za odnesení Dickense a varana až ke gorilám a pak zase

zpátky, velice rádi to udělají. Běloši už v Zairu provedli daleko horší věci, i když o moc hloupější asi ne.

Výšlap k chatě strážců byl náročný. Jeho součástí byla řada zastávek za účelem podělení se o naše cigarety a kokakolu s nosiči. Ti si mezi sebou často přehazovali pytle s Dickensem a počítačovými časopisy a zkoušeli četné novátorské metody, jak všechno udržet na hlavě.

Protože jsme skoro pořád šli rozbahněnými ságovými poli, napadlo mě něco praštěného, třebaže dost veselého. To, čím jsme procházeli, jsem nazval „Sago Mud Salad“ čili rozbahněný ságový salát, což je jediná přesmyčka mého jména, co mě napadá. Pošetile jsem přemítal, jaké by to tak mohlo mít kosmické významy, a když už jsem se tím přestal zabývat, byl soumrak a my přicházeli k chatě. Velmi prostému dřevěnému stavení, ovšem novému a solidně postavenému.

Nad námi se vznášely cáry vlhké husté mlhy, takže skoro nebylo vidět na vzdálené sopečné vrcholky. Večer byl až nečekaně chladný a my jej strávili u světla syčících lamp; jedli jsme hruškový kompot a poslední bochánek a lámanou francouzštinou jsme konverzovali s našimi dvěma průvodci, kteří se jmenovali Murara a Serundori. Byli to moc příjemní chlapi ve vojenských maskáčích. Na hlavě měli černé barety, hrbili se nad stolem a ležérně hladili své pušky.

Svůj ohoz nám vysvětlili tím, že kdysi sloužili v přepadovém komandu. Všichni průvodci mají mít pušku, řekli nám, částečně na ochranu před divou zvěří, ale hlavně pro případ setkání s pytláky. Murara se pochlubil, že osobně zastřelil už pět pytláků. S pokrčením ramen vysvětloval, že s tím nebyl pas de problème. Žádné vyšetřování ani nic podobného, prostě je zastřelil a šel domů.

Murara seděl na židli a prstem nonšalantně přejížděl po mušce pušky. My jsme zatím nervózně klovali do půlených hrušek.

Pytláctví v té či oné podobě samozřejmě představuje pro přežívající gorily horské vůbec největší nebezpečí, ale sotva se ubráníme pochybnostem, jestli je nejlepším řešením problému odstřelování lidí. Zatím ještě ohrožený druh nejsme, ale není to tím, že bychom se o to nesnažili.

Problém pytláctví se přitom zmenšuje, přinejmenším tedy částečně. čtyři z pěti goril, které dnes žijí ve světových zoologických zahradách, sice ještě pocházejí z volné přírody, ale dnes už žádná veřejná zoo gorilu nepřijme - jediné od jiné zoo -, těžko by totiž vysvětlovala, odkud gorilu má.

Po gorilách nicméně stále přetrvává poptávka ze strany soukromých sběratelů a nejslabším místem je v tomto ohledu nechráněná ugandská část pohoří Virunga. V září 1988 na ugandské straně chytili pytláci gorilí mládě; dvě dospělé gorily zastřelili a mládě prodali prostřednictvím strážce rezervace (ten je teď ve vězení) rwandským pašerákům asi za patnáct tisíc liber. Tohle je na tomto typu pytláctví vůbec nejzlobnější: na každé chycené gorilí mládě totiž připadne několik členů tlupy, kteří zahynou, když se je snaží bránit. Ještě horší než lidé, kteří gorily chtějí do svých soukromých zoo, jsou ale ti, co prostě touží po částech gorilího těla. Po mnoho let se pomýleným turistům i usedlým cizincům prodávaly lebky a ruce goril; zřejmě si mysleli, že se gorilí předměty budou na jejich římse u krbu vyjímat lépe než na živé gorile. Díkybohu mizí i tento zlovyk, protože tupá brutalita už se dnes ve společnosti tolik nenosí. V některých oblastech Afriky lidé gorily stále ještě loví jako potravu; nepatí to pro oblast Virungy - tedy přinejmenším k tomu tam nedochází záměrně. Problém ale představuje to, že domorodci loví Jiná zvířata a gorily se často chytanou do pastí nastražených na antilopy lesoně a chocholatky. Například mladá gorilí samice Jozi se chytila rukou do drátěného oka nastraženého na antilopu. Dostala otravu krve a v srpnu 1988 uhynula. Takže protipytlácké hlídky jsou pro ochranu goril stále ještě nezbytné.

Toho večera jsme v chatě měli další dva společníky. Byli jimi němečtí studenti, jejichž jména si teď nemůžu vybavit, ale protože se vůbec nelišili od všech ostatních německých studentů, na něž jsme na našich cestách občas narazili, budu jim jednoduše říkat Helmut a Kurt. Helmut a Kurt byli mladí, světlolascí, činorodí a až neuvěřitelně vybavení. Taky byli prakticky ve všem lepší než my. Zvečera jsme je skoro neviděli, protože pracovali na přípravě večere, což obnášelo postavit venku nejdříve jakousi cihlovou picku. Později litali sem a tam s nádobami horké vody, stopkami, kapesními nožiky a rozpitvanými místními živočichy. Nato se usadili u nás a před našimi zraky se začali se zasmušilou úporností živit, přičemž nás uráželi tím, že odmítali i jen letný a pohrdavý pohled směrem k našemu hruškovému kompotu.

Nakonec nám oznámili, že odcházejí spát, ale ne do chaty, protože mají stan, který je mnohem lepší. Je to německý stan. Odměřeně nám popřáli dobrou noc a zmizeli.

V posteli jsem pak dlouho nemohl usnout -- trápilo mě, s jakou samozřejmostí Murara a Serundori střílejí lidi. Ale pak mi začali dělat starosti Helmut s Kurtem. Jestli opravdu jsou takoví, tak bych byl radši, aby to nebyli Němci. Bylo to až moc jednoduché, moc jednoznačné. Úplně jako narazit na připitomělého Ira, tlustou tchyni a amerického byznysmena s prostředním jménem a doutníkem. Člověk pak má pocit, jako by nedobrovolně vystupoval v nějaké frašce, a chce se mu ji přepsat. Kdyby Helmut s Kurtem byli Brazilci, Číňané, Lotyšů nebo někdo úplně jiný, bylo by jejich chování překvapivé, a tudíž zajímavé a z mého hlediska patřičnější; snadněji by se mi o tom pak psalo. Spisovatelé by neměli vytvářet šablony. Přemýšlel jsem, co s tím, a rozhodl se, že když budu chtít, tak z nich klidně udělám Lotyše. Nakonec jsem se v klidu začal věnovat starosti poslední, a sice své obuvi. Když jsme se ukládali k spánku, sdělil mi Mark, že až se vzbudím, tak první, co musím udělat, je vyklepat si boty. Zeptal jsem se ho proč. „Kvůli šorpionům," odpověděl. „Dobrou noc."

Brzy ráno už na nás Murara a Serundori čekali před chatou a pohrávali si s puškami a mačetami. Oči jim významně svítily a my si vůbec nebyli jisti, jestli se nám to líbí. Ale měli pro nás výborné zprávy. Gorily se totiž málokdy chovají tak, aby to vyhovovalo jejich vzdáleným příbuzným, kteří za nimi přijeli na návštěvu, a tak někdy pobývají až osm hodin chůze od chaty strážců. Ten den se ale prý nacházely jen asi hodinu od chaty, takže to bude pohodový den. Posbírali jsme všechno, co je k pozorování goril nezbytné, a hlavně jsme dbali na to, abychom v chatě nechali varana, Dickense a taky blesky, protože jsme předpokládali, že to všechno by v různé míře gorilám vadilo. Pozdravili jsme se s Helmutem a Kurtem, kteří se k naší expedici připojili, a vyrazili jsme za gorilami. Před námi v mlhavém ranním světle

prosvítal kužel sopky Mikenó.

Ponořili jsme se do hustého a vlhkého lesa, na což jsem si postěžoval Markovi.

On mi vysvětlil, že gorily mají nejradši horský deštný prales neboli prales mlžný. Byli jsme výš než 3 000 metrů nad mořem, vlastně nad mraky, v lese, kde je věčně vlhko. Ze stromů ustavičně kape. „Je to něco úplně jiného než nížinný deštný prales,“ řekl Mark. „Spíš to připomíná druhotný deštný les, který vznikne, když se prales vypálí nebo pokácí a pak začne regenerovat.“

„Já myslel, že problém s deštným pralesem spočívá v tom, že jak ho pokácíš, tak už znovu nevyroste,“ namítl jsem. „No prales už tam pochopitelně nevyroste. Možná by tam něco podobného vyrostlo za staletí, nebo spíš tisíciletí, to vlastně nevíme. Ale v každém případě navždy zmizí všichni původní živočichové. Ale dost brzy tam vyroste druhotný deštný les, daleko chudší a jednodušší ekosystém.“

Deštný prales je neskutečně složitý, ale když v něm stojíš, máš pocit, že je skoro mrtvý. Ve vzrostlém pralese je velmi vysoko hustý baldachýn z větví, protože všechny stromy spolu soupeří o sluneční světlo. Korunami stromů pronikne jen nepatrné světlo, takže vegetace při zemi je obvykle dost chudá. Ale je to nejsložitější ekosystém na světě a jeho smyslem je po celém pralese rozdělovat energii, kterou stromy nabraly ze slunce. Mlžný prales, jako je tento, je mnohem jednodušší. Stromy jsou nižší a nerostou hustě u sebe, takže zbývá spousta prostoru pro nižší vegetaci u země, což mají gorily rády, protože se v ní můžou schovat. A taky mají spoustu potravy - stačí jen natáhnout ruku.“ Nám se ale hustou vlhkou vegetací moc dobře nepostupovalo. Murara a Serundori prakticky neproniknutelný podrost prosekávali švihy mačety tak ledabylými, že mi trvalo dost dlouho, než jsem pochopil, že to není jen takové obyčejné sekání. Mačeta má velmi neobvyklý tvar: vypadá trochu jako banán s rozšířeným koncem. Každá část ostří je trochu jinak stočená, takže sek dopadá pod různými úhly a je i různě silný. Fascinovalo mě, jak naši průvodci sílu i typ náprahu instinktivně přizpůsobovali vegetaci, již se potřebovali prosekat; někdy to byla tlustá větev, jindy porosty kopřiv a pak zase propletenec visících lián. Vypadalo to jako pohodové utkání dvou velmi zkušených tenistů.

Nejenomže byl ten les hustý, ale taky tam byla zima, mokro a spousta velkých černých mravenců, kteří nás všechny kousali - tedy až na Helmuta s Kurtem, kteří si z Lotyšska přivezli speciální mravencovzdorné ponožky.

Gratulovali jsme jim k jejich prozíravosti, ale oni jen pokrčili rameny a řekli, že to vůbec nic není. Lotyši jsou vždycky výborně připraveni. Podívali se na naše nahrávací zařízení a prohlásili, že je docela překvapuje, že nám to stačí. V Lotyšsku mají magnetofony mnohem lepší. Řekli jsme, že to je klidně možné, ale nám vyhovují a v BBC je na tuhle práci považují za vyhovující. Helmut (nebo to snad byl Kurt?) nám udělal přednášku, že v Lotyšsku mají daleko lepší rozhlasové společnosti.

Otevřenému nepřátelství v tu chvíli zabránil pokyn našich průvodců, ať jsme zticha. Už jsme byli blízko goril. „Ale pochopitelně,“ řekl Kurt a na tenkých lotyšských rtech mu pohrával úsměv, úplně jako by celou dobu věděl, že gorily budou právě zde.

Jenže pozornost našich průvodců neupoutala samotná gorila, ale její lůžko. U pěšiny, po níž jsme šli, byl ve vegetaci velký důlek, kde gorila strávila noc. Stonky rostlin byly ohnuté a taky celé dno bylo vystlané, aby byla gorila v noci chráněna od chladné a vlhké země. Laik na zoologovi zřejmě nejvíc nechápe jeho neukojitelné nadšení zvířecím trusem. Já si samozřejmě uvědomuju, že právě trus poskytuje spoustu informací o zvycích a potravě dotyčného zvířete, ale to ještě nevysvětluje obrovské nadšení, jaké taková věc vyvolá. Radostné vyjeknutí mi oznámilo, že Mark právě něco podobného našel. Klesl na kolena a zuřivě mačkal nad gorilími výkaly spoušť svého Nikonu.

„Je to v hnízdě,“ vysvětloval mi, když byl hotov, „což je velice zvláštní. Horské gorily, které tu žijí, si kálejí do vlastního hnízda, protože je v noci moc zima, aby vstaly. Západní nížinné gorily to nedělají. Žijí v teplejší oblasti, takže jim nevadí vstát i v noci. Západní nížinné gorily se také živí hlavně ovocem, což je další dobrý důvod, proč si nesrat do hnízda.“

„Aha,“ řekl jsem.

Helmut začal něco říkat a zřejmě by to bylo o tom, že v Lotyšsku mají daleko lepší gorilí exkrementy, ale já ho přerušil, protože jsem najednou měl takový ten zvláštní nejistý pocit, že mě pozoruje nákladřák.

Byli jsme zticha a opatrně jsme se rozhlíželi. V blízkosti ani na stromech jsme nic neviděli, nic na nás pokradmu necivělo z křoví. Nejdřív jsme neviděli vůbec nic, ale pak se něco mírně pohnulo. Na pěšině, po níž jsme šli, bylo na volném prostranství asi třicet metrů od nás něco tak ohromného, že jsme to přehlédli. Byla to horská gorila, nebo snad spíš gorilí hora; stála opřená o klouby rukou, takže připomínala ohromný svalnatý stan „áčko“. Už jste určitě někde zaslechli, že to jsou hrozná zvířata, a já bych teď rád k tomu přidal ještě svůj konkrétní postřeh: jsou to hrozná zvířata. Jinak se to prostě říct nedá. Když se ve volné přírodě poprvé setkáte s něčím podobným, úplně ochrnete a tak vám jako bzučí v hlavě. A nic podobného nikde na světě nežije. Do mozku se vám nahrne jakási závrať a pocit něčeho divokého, pocitu jakoby odjinud, jež ani neumíte pojmenovat; snad proto, že naposledy v nás podobné pocity existovaly před tisíci a miliony let. Budu teď trochu fantazírovat, ale těžko to jde jinak, když se racionální, civilizované uvažování (a tahle slova používám v tom nejvolnějším možném smyslu) setká s něčím neznámým a nevysvětlitelným, ale to něco přesto existuje a je to nesmírně silné. Někdo mi kdysi vysvětloval - a netuším, jak moc to myslel vážně -, jak vzniká závrať. Mně se to vysvětlení podvědomě líbí. Závrať, kterou pocítíme ve výškách, není jen strach z pádu. Často totiž bývá jediným důvodem pádu právě ona závrať, takže je to přinejmenším velice iracionální strach, dokonce strach, který živí sám sebe. V dávné minulosti jsme ale během naší evoluční cesty až k dnešnímu stavu žili na stromech. Hopsali jsme ze stromu na strom. Někteří vědci se dokonce domnívají, že v naší dědičné linii mohou přetrvávat určité ptačí prvky. V tom případě se ale před prázdným prostorem jedna část našeho mozku možná domnívá, že můžeme skočit, anebo nás k tomu dokonce ponouká. Takže jde o konflikt primitivní, atavistické části mozku, která nás nabádá „Skoč!“, s modernější, racionální částí, která zase varuje „Proboha, nedělej to!“

Je zřejmé, že závrať skutečně není jen jednoduchý strach, že daleko spíš jde o vnitřní konflikt a zmatek. A jestli to strach je, pak takový, s jakým si rádi pohráváme a dráždíme se jím, a na tom právě vydělávají provozovatelé různých

ruských kol a horských drah. A tak já jsem při pohledu na svou první stříbrohřbetou gorilu ve volné přírodě ucítil závrať. Jako bych měl něco udělat, jako by se ode mě čekala nějaká reakce, a já nevěděl, co a jak mám udělat. Moje moderní myšlení na mě prostě křičelo: „Uteč!“, ale dokázal jsem tam jenom stát, klepat se a zírat. Pravý moment na to jediné správné gesto jako by pominul a zřít se někam do té nepřekonatelné propasti mezi gorilou a námi, takže nám nezbyvalo než bezmocně čučet na té naší straně. Gorila si všimla, že jsme se zabývali fotografováním jejích výkalů, a odebrala se do houští.

Vyrazili jsme za ní, jenže ona byla ve svém prostředí, a my ne. Dokonce jsme ani nedokázali říct, kde se v rámci svého prostředí právě nachází, takže jsme to po chvíli vzdali a zase se celé oblasti věnovali jen tak povšechně.

Gorila, kterou jsme spatřili, byl mohutný stříbrohřbetý samec. „Stříbrohřbetý“ jednoduše znamená, že měl „stříbrná“ či šedá záda. Jenom dospělí samci mají stříbrné hřbety. Tvrdí se, že stříbrnou srst má jenom šéf gorilí skupiny a že zestříbří za pár dní, nebo dokonce hodin poté, co stane v čele skupiny, ale je to nesmysl. Populární a příjemný, ale přece jen nesmysl. A když už mluvíme o nesmyslech, tak musím říct, co jsme se pak za pár dní dozvěděli od Conrada Avelinga, zoologa, který žije v Gomě a už několik let odpovídá za ochranu goril v celé oblasti.

Světili jsme se Conradovi, že nás docela vyděsily historky Murary a Serundorihho o tom, jak kosí pytláky. Conrad zapadl do křesla, dupal nohama a řval směchy.

„To je děsný, co všechno navykládá; turistům! To vám určitě taky řekli, že bejvali v tom komandu, co?“

Trochu zakřiknutě jsme přiznali, že ano. Conrad se plácl do čela a kroutil hlavou.

„Mají z komanda jediné tu uniformu,“ sdělil nám. „Uniformy od nich totiž kupují. Vojáci uniformy prodávají, aby měli na jídlo, protože málokdy vídej peníze. Je to nesmysl. Tuhle jsem slyšel jinou báchorku. Jeden turista se zeptal průvodce - a bylo to v Rawindi, kde žádné gorily nejsou: ‚A co se stane, když gorila narazí na lva?‘ A průvodce, místo aby mu řekl, že je to hloupá otázka, protože každý žije v úplně jiném prostředí a nikdy se setkat nemůžou, snaží si vymyslet nějakou hodně barvitou verzi. A řekne mu: ‚No tak v tom případě gorila toho lva utluče, pak jeho tělo zabalí do listů a větvi a ještě po něm dupe.‘ Já o tom jenom slyšel, protože mi to vyprávěl ten turista. Prý to bylo tak fantastický, že málem nevěřil vlastním ušima. Tyhle barvitý historky mě moc netěšej. Rád bych, aby pochopili, že když odpověď neznají nebo si myslí, že správná odpověď moc zajímavá není, je lepší to přiznat a nevymýšlet si nesmysly.“ Jasně ale bylo, že i když si naši průvodci vymýšleli a hráli na nás rambovské úlety, výborně se vyznali v pralese i v gorilách. Naučili totiž dvě gorilí skupiny na lidi (a Conrad Aveling tohle nadšeně potvrzuje). Zvykání na lidi je dlouhý, složitý a nejistý proces; krátce řečeno jde o to, že se v přírodě vytupuje gorilí skupina a pak se za ní každý den chodí s lidmi - pokud se tedy gorily vůbec najdou -, a to po několik měsíců, či dokonce let. Gorily si tak zvykají na přítomnost lidí, takže je pak lze studovat - a taky ukazovat turistům. Doba zvykání závisí na dominantním samci, protože právě jeho důvěru si je třeba získat. V případě rodinné tlupy, kterou jsme navštívili my, to trvalo tři roky. Conrad Aveling strávil prvních osm měsíců projektu v podrostu s gorilami, ale vlastně je nikdy neviděl, i když od nich byl třeba jenom sedm až deset metrů.

„V tomhle prostředí je navykání problematické,“ vysvětloval nám. „Je tu totiž vegetace tak hustá, že na sebe vlastně nevidíte, takže tam bývá spousta nečekaných setkání na vzdálenost tři nebo čtyři metry, a ani pak se ještě nevidíte. A všichni můžete vyltnout z kůže. Gorily můžou vyltnout z kůže a já taky. Děsný vzrůso. Hladina adrenalinu stoupá. Se skupinou v Bukavu byl problém ten, že samec neútočil. Já chtěl, aby zaútočil, protože by se tak odhalil a pochopil by, že mu nechci nijak ublížit. Ale on to neudělal a pořádkem kolem mě jenom kroužil. Obvykle samec zaútočí, takže prostě stojíte proti sobě a oba si v tu chvíli uvědomíte, že si navzájem nechcete ublížit, načež gorila vycouvá.“

„Ale musíš zaujmout podřízené postavení, nebo ne?“ zeptal se Mark. „Nesmíš se mu postavit...“

„Tak to já většinou neudělám. Obvykle mám takovej strach, že se nemůžu ani pohnout, takže podřízený postavení ani zaujmout nedokážu.“

Jakmile stříbrohřbetý samec lidi přijme, všechny ostatní gorily ho pak rychle následují a je zajímavé, že zvykání ostatních skupin v dané oblasti je pak už mnohem rychlejší. Pokud se všichni navzájem respektují, prakticky nedochází k problémům. Gorily umějí dát jasně najevo, když si nepřejí být vyrušovány. Jednoho rána byla jedna skupina docela frustrovaná, protože se právě setkala s jinou gorilí rodinou; vůbec proto nestála ještě o setkání s lidmi stejný den odpoledne, takže když průvodce přetáhl dobu návštěvy, samec ho popadl za ruku a jemně mu ukousl hodinky.

Otázka turistiky je samozřejmě v tomto případě velice kontroverzní. Já sám chtěl za gorilami už několik let, ale říkal jsem si, že to musí hrozně narušovat gorilí prostředí i způsob života. Taky existuje nebezpečí, že gorily vystavíme chorobám, proti nimž nejsou imunní. Ví se, že známá vynikající průkopnice ochrany goril Dian Fosseyová byla ostře proti pronikání turistů a snažila se gorily před vnějšími vlivy ochránit. Ale ke konci života pak zdráhavě uznala, že na tom něco je, a dnes si odborníci spíš myslí, že právě pečlivě regulovaná turistika může zajistit přežití goril v budoucnu. Smutným a nevyhnutelným faktem zůstává, že jde vlastně o ekonomiku. Bez turistů by totiž bylo jen otázkou času, co nastane dřív - zda gorilí prales úplně padne coby zdroj paliva, a aby se získala orná půda, nebo gorily vystřílejí pytláci. Je to dost drsné, ale dnes mají gorily pro místní obyvatele (a pro vládu) větší cenu živé než mrtvé. Tvrdě dodržovaná pravidla jsou následující: ke každé rodinné skupině smějí turisté jen jednou za den asi tak na hodinu a nesmí jich být víc než šest. Každý za toto privilegium zaplatí sto dolarů. A přitom třeba gorily ani neuvidí.

My jsme měli štěstí - viděli jsme je. I když to po prvním setkání se stříbrohřbetákem chvíli vypadalo, že už na žádné jiné gorily nenarazíme. Pomalu a opatrně jsme procházeli podrostem a Murara se Serundorim neustále pokašlávali a mručeli. Dávali tím gorilám najevo, že se blížíme, a chtěli je ujistit, že nejdem se zlými úmysly. Podobné zvuky vydávají i gorily. Ve skutečnosti je ale úplně jedno, jestli se je snažíte napodobit, protože vám na to stejně neskočí. Důležité ale je, aby zvuky byly vždycky stejné. Vůbec by jim nevadilo, kdyby se jim vždycky zpívala národní hymna.

Už jsme to chtěli vzdát a vrátit se, ale ještě jednou jsme zabočili, a najednou byl les plný goril. Těsně nad námi seděla na stromě samice a ležerně zuby z větvičky stahovala kůru. Vzala nás na vědomí, ale nijak nezareagovala. Na dost

tenkým stromě bezstarostně dováděla asi čtyři metry nad zemí dvě mláďata a opodál si v podrostu hledal potravu mladý samec. Fascinovalo nás, jak se obě mláďata svobodně honila a že si k tomu vybrala tak tenký stromek. Ani se nechtělo věřit, že je vůbec unese, a nakonec se taky ukázalo, že neunes. Najednou za velkého praskotu obě gorily spadly na zem. Pochopily něco o zemské přitažlivosti a pokorně zmizely v podrostu.

Šli jsme za nimi a naráželi jsme na jednu gorilu za druhou. A náhle jsme pod keřem spatřili dalšího stříbrohřbetého samce. Ležel na boku a dlouhou paži měl položenou přes celou hlavu, takže se mohl škrábat na uchu na druhé straně; pozoroval listy a jinak už nic. Okamžitě jsem věděl, co dělá. Jen si tak vegetil. Bylo to úplně jasné. A hlavně mě úplně dostalo vědomí, že jsem chtěl, aby to bylo jasné.

Vypadají jako lidé, pohybují se jako lidé, chytají věci do rukou jako lidé; grimasy v obličeji a hluboký pohled jejich lidských očí jsou výrazy, které instinktivně rozeznáváme jako lidská gesta. Hledíme jim do tváře a říkáme si, že víme, jaké jsou, ale vlastně nevíme nic, či spíš jakýkoli náznak pochopení, jaké gorily skutečně jsou, okamžitě zaháníme nějakým jednoduchým a lákavým předpokladem.

Popolezl jsem blíž k samci; pomalu a tiše jsem k němu lezl po čtyřech, až jsem se k němu dostal tak na půl metru. Nevzrušeně se díval někam za mě, jako bych prostě jenom přišel k němu do pokoje, a pokračoval ve svém rozjímání. Odhadoval jsem, že je asi stejně vysoký jako já, skoro dvoumetrový, ale nejspíš dvakrát tak těžký. Hora svalů, vepředu volně visící hebká šedohnědá kůže porostlá drsnými černými chlupy.

Gorila horská s větvičkou. Takhle celý problém začal.

Pohnul jsem se a on se ode mě o něco odsunul; jen tak o patnáct centimetrů. Úplně jako bych si k němu na kanape sedl moc blízko a on se mrzutě posunul a udělal mi víc místa. Pak ležel na břiše, bradu si podpíral pěsti a druhou rukou se ledabyly škrábal po tváři. Seděl jsem úplně tiše, třebaže mě příšerně kousali mravenci. Samec se na nás díval z jednoho na druhého a tvářil se lhotejně;

pak se soustředil na vlastní ruce a palcem si z prstu seškrabával hlínu. Měl jsem dojem, že ho nudíme stejně jako televize v neděli odpoledne. Zívl si.

Neantropomortizovat je příšerně těžké. Prostě vás to neustále napadá, protože podobné dojmy zažehávají pocit, že to přesně chápete, i když to je možná jen velice iluzorní. Ale jinak se tahle zkušenost vlastně ani sdělit nedá.

Po chvíli jsem pak z tašky opatrně vyndal svůj růžový dopisní papír a začal si dělat poznámky, podle nichž teď tohle píšu. To ho podle všeho zaujalo o něco víc. Myslím, že ještě nikdy neviděl růžový dopisní papír. Očima sledoval, jak moje ruka něco čmárá na papír; po chvíli natáhl ruku a sáhl nejdřív na papír a pak na vršek propisovačky. Nechtěl mi ji vzít ani mě rušit. Chtěl jen vědět, co to je a jaké to je na omak. Docela mě to došlo a najednou mě dětinsky napadlo, že mu ukážu i foťák.

Zase se trochu odtáhl, takže ode mě ležel asi na metr daleko, pěst pořád pod bradou. Moc se mi líbilo, že vypadá tak hloubavě a jak se mu pod tlakem pěsti rty svíraly pevně k sobě. Nejvíce mě zneklidňovaly jeho náhlé pohledy úkosem, jimiž mě obdaroval, protože nebyly vyvolány tím, co jsem zrovna dělal, ale prostě něčím, co ho právě napadlo.

Myslel jsem na to, s jakou nadřazeností hodnotíme gorilí inteligenci, jako kdyby ta naše byla nějakým měřítkem. A snažil jsem si spíš představit, jak ten gorilí samec pohlíží na nás, i když to samozřejmě nejde, protože člověk nakonec skončí u vlastních předpokladů, jimiž nahrazuje nedostatek představivosti, a vůbec nejhorší jsou předpoklady podvědomé. Představil jsem si, jak tam tak leží ve svém světě a toleruje, že jsem mu do něj pronikl, a možná ke mně vysílá nějaké signály, na něž já neumím reagovat. A pak jsem si po jeho boku představil sebe, ověšeného těmi báječnými důkazy inteligence: měl jsem goretexovou bundu s kapuci, propisovačku a papír, fotoaparát Nikon F4 s autofokusem a taky neschopnost pochopit cokoli ze života, jaký jsme v pralese nechali za sebou. Ale kdesi v genech, které si oba neseme v každé buňce těla, jsem s tímhle tvorem intimně propojen, byť je to spojení stejně mlhavé jako loňské sny. A přitom je to - právě tak jako ty loňské sny - vždycky neviditelně a nepostizitelně se mnou.

Tím se mi vybavil jistý obraz, a zřejmě z filmu. Jeden Newyorčan, syn přistěhovalců z východní Evropy, hledá vesnici, z níž pocházela jeho rodina. Je bohatý a úspěšný a myslí si, že ho přivítají nadšeně, obdivně a s úctou.

Jenže to dopadne jinak. Ne že by ho přímo odmítli či vyhodili, ale přivítají ho tak, že tomu vůbec nerozumí. Vadí mu, že na jeho příchod nezareagovali, ale pak si uvědomuje, že jejich lhotejnost vůbec není nějaké zavržení; je to jen klid, k němuž se může připojit, ale jež nesmí rušit. Dárky, které přivezl z civilizace, jsou v jeho rukou najednou jako prach, protože si uvědomí, že všechno, co má, je jen stínem toho, co ztratil.

Díval jsem se gorile do očí, očí moudrých a chápavých, a vzpomněl jsem si, jak se někde snaží lidoopy naučit posunkovou řeč. Naši řeč. Ale proč? Mnozí příslušníci našeho vlastního druhu žijí v pralese a v souladu s ním, znají ho a rozumějí mu. Ale my jim nenasloucháme. A co bychom si teda asi tak poslechli od lidoopa? A mohl by nám o svém životě vůbec něco říct jazykem, který z toho života nevzešel? Říkal jsem si, že se oni snad ani jazyk naučit nemusí; to spíš my jsme jej zapomněli.

Stříbrohřbetáka nakonec naše přítomnost otrávil. Postavil se a pohodově se odebral do další části svého domova. Na zpáteční cestě do chaty jsem v tašce na foťáky objevil malou plechovku tuňáka a spolu s lahví piva jsme ji shtli. Ve dvě hodiny odpoledne vše zajímavé toho dne skončilo, pokud tedy nepočítáme vysvětlování dvou německých - pardon, lotyšských - studentů, jaké mají fantasticky zábavné kapesní nože. Nato se Mark tiše naježil, což se projevilo tak, že pevně rukama sevřel láhev a upřeně na ni zíral. Kurt se nás zeptal, co budeme dělat dál, a my mu řekli, že letíme do národního parku Garamba, kde se pokusíme najít severní nosorožce tuponosé. Kurt přikývl a prohlásil, že se zřejmě ještě večer vydá pěšky do Ugandy. Markovy klouby na láhvi zbělely. Mark má, tak jako mnozí zoologové, stejně obvykle zvířata radši než lidi, ale tentokrát jsem s ním plně souhlasil i já. Napadlo mě, že jsme dnes s úžasem pozorovali horské gorily a došlo nám, jak jsou podle všeho lidské, což je na nich to nejúchvatnější. A hned pak jsme viděli, jak může jít na nervy už jen pár hodin strávených se skutečnými lidmi.

O tři dny později jsem stál na termitišti a dalekohledem jsem se díval na jiné termitiště.

Věděl jsem, že stojím na termitišti, ale zklamalo mě, že objekt, na nějž se dívám, není severní nosorožec tuponosý, protože jsme k němu v palčivém poledním slunci krajinou, kterou lze označit jedine jako „Afrika“, odhodlaně kráčeli už skoro hodinu. Taky nám došla voda. Jsem odkojený H. Riderem Haggardem, Noelem Cowardem a knihou Orel, takže bych si nikdy nemyslel, že když poprvé na vlastní oči spatřím opravdovou africkou savanu, vydám se do ní pěšky v pravé poledne a dojde mi voda. Samozřejmě to nerad přiznávám, protože jsem odkojený H. Riderem Haggardem a spol., ale docela jsem se bál. Není dobré, když uprostřed savany voda dojde, protože voda je nezbytnost. Tělo vám to pravidelně připomíná a po nějaké době už to myslí docela vážně. Navíc na míle daleko vůbec nic nebylo; vzduchem sice poletovala řada teorií, kde že jsme asi nechali landrover, ale ani jednu jsme ještě neověřili.

Netuším, jak moc vystrašení byli v tomhle okamžiku Mark a Chris, protože bylo těžké z nich - a zvláště z Chrise - dostat cokoli souvislého. Chris je z Glasgowu a je typickým exemplářem Seveřana:

má světlé vlasy i plet' a nejšťastnější je, když se zaťatými zuby nese přes skotská vřesoviště magnetofon DAT a mikrofon zabalený v takovém tom, co vypadá jako velký mrtvý králik, a do tváře se mu opírá vítr i déšť. Do savany se nehodí. Teď chodil ve stále menších kruzích, mluvil stále větší nesmysly a svítil jako semafor. Mark byl rudý a rozmrzelý.

Dvě ženy, co tam byly s námi, Kes Hillmanová-Smithová, odbornice na nosorožce, a Annette Lanjouvová, odbornice na šimpanze, si musely myslet, že jsme úplní troubové,

Kes Hillmanová-Smithová mě vystřídala na termitišti v pátrání po obzoru. Kes patří mezi přední světové odborníky na severní nosorožce tuponosé, ale nebyla současně světovou kapacitou nato, kde se právě v daném okamžiku oněch dvaadvacet dosud přežívajících nosorožců v národním parku o rozměrech Skotska nachází.

Možná to neřekám úplně přesně. Vypadá to, že mám ohledně velikosti národního parku Garamba protichůdné informace. Podle jednoho názoru totiž park měří jen 5 000 kilometrů čtverečních a v tom případě bych tedy musel napsat, že rozlohou odpovídá jen části Skotska, I tak by to ale byla část dost velká na to, aby se v ní dvaadvacet nosorožců výborně schovalo.

Kes měla ohledně toho termitiště pochybnosti hned od začátku, což na světovou expertku přes nosorožce pasuje, ale protože to bylo to jediné, co na rozpáleném obzoru aspoň vzdáleně nosorožce připomínalo a my se sem štrachali takovou dálku, tak prostě řekla, že se půjdeme podívat blíž.

Kes je fantastická žena, která vypadá, jako by právě vystoupila z plátna mírně pikantního dobrodružného filmu: je štíhlá, sportovní, mimořádně krásná a obvykle nosí části starých vojenských uniforem s většinou knoflíků už dávno ustřelených. Teď Kes rozhodla, že bude praktické se poradit s mapou, která ovšem byla jen velmi hrubý odhad dost drsné krajiny. Kes nad ní jednou provždy rozhodla, kde se nachází náš landrover, a to s takovou jistotou, že se ani nemohl odvážit tam nebýt, a nakonec, po mnoha kilometrech, na určeném místě skutečně stál - s termoskou čaje za sedadlem se schovával ve křoví.

Na nohy nás postavil takový ten pořádný hrnek čaje, po němž poušť rozkvetne a pějí andělé, a pak jsme kodrcali zpátky na základnu, což bylo několik chatrčí pro návštěvníky na kraji národního parku Garamba, od něhož vesnici dělila řeka. Zrovna jsme byli v celém parku, který je, jak už jsem řekl, velký jako část Skotska, návštěvníky jedinými. To je docela zvláštní, protože patří mezi nejlepší africké parky. Leží na severovýchodě Zairu u hranice se Súdánem a jmenuje se podle řeky Garamby, klikatící se parkem z východu na západ. Jsou tu savany, galeriový les i papyrusové bažiny. V současné době tu žije 53 000 buvolů, 5 000 slonů, 3 000 hrochů, 175 konžských žiraf, 270 druhů ptáků, 60 Ivů a sem tam nějaká antilopa losí, což jsou ohromná zvířata se spirálovitě zatočenými rohy. V parku už teď vědí, že tam antilopy losí mají, protože jsme jednu zahlédli. Naposledy ji tam někdo viděl v padesátých letech, takže nás to docela potěšilo.

Do parku se jezdí velice málo, což bude zřejmě částečně způsobeno šílenou byrokracií, na niž každý turista v Zairu naráží, ale i tím, že se sem z Bunie, kde je nejbližší letiště, jede autem tři dny, a takovou dálku je ochoten absolvovat jediné velmi nadšený zájemce o zvířata.

My jsme měli štěstí, protože si nás na letišti v Bunii vyzvedl Charles Mackie, hlavní poradce projektu ochrany zvířat v Garambě, a naložil nás do Cessny 185, kterou mají na sledování pohybu pytláků. Přistáli jsme na hranicích parku a ranvej, na které se letadlo natřásalo a poskakovalo, byla prostě jen travnatý pruh; nakonec jsme zatočili a zastavili. Po studených mlhách v Ruwenzori jsme se ocitli v úplně jiném světě: na všech stranách travnatá pláň až k obzoru, horký, suchý vzduch, po prašných cestách se savanou kodrcá landrover a v dálce se v oparu vlečou sloni.

Byli jsme pozváni na večeři do domku, kde Kes bydlí se svým manželem Fraserem, ředitelem parku. Ten dům si postavili sami, v buši na břehu řeky. Je to nízké dlouhé a nepravidelné stavení, nacpané knihami a víceméně vystavené povětrnostním vlivům; když prší, jednoduše jenom spustí nepromokavé plachty v místech, kde nejsou okna. Dům stavěli dva roky a mezitím bydleli v malé hliněné chýši s promykou mungo, která v udusané podlaze hledala červy, se psem, dvěma kočkami - a taky malým dítětem.

Jejich dům je tak otevřený, že do něj každou chvíli zavítá nějaký zvířecí návštěvník. Na pokojové rostliny v obýváku jim například pravidelně chodí mladý hroch. Často jim usne v ložnici, hlavu položenou vedle postýlky, kde spí (druhé) dítě. Na zahradě mají hady a slony, krysy jim ohlodávají mýdlo a termiti postupně užírají trámy podepírající střechu domu. Ale opravdové starosti jim dělají jenom krokodýli, žijící v řece ve spodní části zahrady. Jeden jim sežral psa. „Je to trochu strašidelný," řekla nám Kes, „ale za daných podmínek se tu musíme snažit žít co nejpohodlněji. Kdybysme žili ve městě, budeme se pořád strachovat, že děti přejede autobus nebo je někdo unese. Takhle se zase bojíme, že je napadne krokodýl." Po večeři nám řekli, že jestli tedy opravdu chceme mít to strašné štěstí vidět nějakého nosorožce, bylo by užitečné nejdřív zjistit, kde vlastně jsou. Máme proto požádat Charlese, aby nás vzal ráno cessnou na obhlídku, a

druhý den se pak landroverem k nim pokusíme co nejvíc přiblížit. Zavolali Charlesovi dost unavenou vysílačkou a všechno domluvili.

Charles lítá letadlem asi tak, jako moje matka jezdí po venkovských silničkách v Dorsetu autem. Kdybyste nevěděli, že to tak bez nehody praktikuje dennodenně podstatnou část svého života, tak se prkenně neusmíváte a nemumláte si „Bože, ochraňuj mě“, ale spíš se strachy třesete někde pod palubní deskou.

Charles je hubený a trochu nervní, ale zároveň i plachý. Občas si říkáte, že jste se ho nejspíš nějak hrozně dotkli, ale pak vám dojde, že mlčí jen proto, že ho zrovna nic nenapadá a vymýšlet se mu nic nechce. Z letadla je toho k vidění tolik, že se rozpovídá, jenže ho zase samozřejmě skoro není slyšet.

Musel třikrát zopakovat - než jsem si přestal myslet, že se mi to snad jen zdá -, že jen v koruně stromu, k němuž jsme se rychle blížili, spočítá v hnízdě vajíčka čápa sedlatého.

Prudce nalétl nad špičku stromu a pak jako by na chvíli zatáhl ruční brzdu - vyklonil se z okénka a spočítal čapí vajíčka. V kabině se přímo vznášelo ono „Bože, stůj při mně“, protože to vypadalo, že letadlo pomalu ztrácí výšku. Charles se zřejmě dvakrát přepočítal a teprve napotřetí byl spokojený; pak vtáhl hlavu okénkem zpátky, zeptal se, jestli je nám fajn, okénko zavřel a jen pár okamžiků před smrtí letadlo zase stočil vzhůru.

Z výšky vypadá savana jako natažená pštrosí kůže. Přeletěli jsme nad menším stádem slonů, kteří se houpavě sunuli plání. Charles na nás křičel přes rameno, že v Garambě probíhá projekt výcviku slonů a dosáhl tu prvních úspěchů od dob Hannibala. Afričtí sloni jsou inteligentní, ale strašně špatně se cvičí, takže ve starých filmech s Tarzanem je nahrazovali slony indickými, jimž nalepili větší uši. Smyslem celého projektu je vycvičit slony tak, aby se na nich dalo jezdit a hlídat park před pytláky anebo aby se na nich mohli vozit turisté na safari. A i tady platí, že příjmy z cestovního ruchu jsou nejjistější způsob, jak zabezpečit přežití ohrožených zvířat v této oblasti.

Létali jsme ve stále větších kruzích a dívali se po všem, co připomínalo nosorožce. Z téhle výšky se od termištů rozeznají mnohem líp - už jen díky rychlosti, s jakou se pohybují. A najednou jsme jednoho zahlédli. A když jsme minuli pás stromů, tak ještě druhého. A další dva - matka s dcerou jen kousek od nás uháněly plání a vypadaly jako klusající balvany. I z výšky mnoha desítek metrů na vás silně zapůsobí, když se něco tak mohutného pohybuje. Přetřeli jsme jim cestu, opsali nad nimi oblouk a sestoupili níž; měli jsme pocit, jako bychom byli součástí nějakého trojrozměrného fyzikálního problému a ocitli se v gravitačním poli nosorožců. Ještě jednou jsme nad nimi přelétli - níž a pomaleji; přesně jsme sledovali jejich dráhu a přiblížili jsme se k nim co možná nejvíc;

tentokrát jsem si zase představoval, že jsou manévry a my ze vzduchu kryjeme jakousi monstrózní kavalerii, která uhání po pláni. Snažili jsme se překřičet rámus v kabině. Zajímalo nás, jestli nosorožcům nevadí, že letíme tak nízko.

„Ani z poloviny ne, jak to vadí vám,“ zněla odpověď. „Jim je to prostě fuk. Nosorožec se ničeho moc nebojí; jeho hlavně zajímá, jak jsou věci cítit. Pravidelně nad nimi lítáme hodně nízko, abysme si je dobře prohlídli, identifikovali je, zjistili, čím se zrovna zabývají, zkontrolovali jejich zdravotní stav a tak. Výborně je všechny známe, a kdyby jim něco vadilo, hned se to dovíme.“ Už se to na našich cestách stávalo banalitou, ale mně zase došlo, že vidět podobné zvíře v zoo vás ani v nejmenším nepřipraví na to vidět je ve volné přírodě - tahle mohutná stvoření se pohybují prakticky neohraničeným prostorem a jsou neomezenými pány svého světa.

Nebo skoro pány. Asi po dvou kilometrech jsme narazili na dalšího nosorožce; měl zrovna nějaký problém s hyenou. Obezřele kolem něj kroužila a on na ni krátkozrace civěl přes skloněný roh. Nosorožec nemá zrovna zrak jako rys, a když se na něco chce pořádně podívat, nejdřív se na to mrkne jedním okem a pak druhým, protože má oči po stranách lebky a přímo před sebe nevidí. Když jsme nad ním prolétávali, Charles poznamenal, že tenhle konkrétní nosorožec problémy s hyenami mívá často - chyběla mu totiž půlka ocasu.

To už mi bylo z toho letu docela špatně a mířili jsme domů. Smyslem celého výletu bylo lokalizovat nosorožce; z celkové populace v počtu dvaadvaceti jsme jich viděli osm. Zítra se vydáme po zemi; zkusíme se k nějakému přiblížit a vidět ho ve výšce očí.

Nosorožcům tuponosým se také říká bílí. Lidé, co o nich nic nevědí, na nich vždycky nejvíc zarazí barva. Nejsou bílí. A to ani zdaleka. Jejich kůže má hezký tmavošedý odstín. Dokonce ani nejsou světlešedí, což by se snad dalo označit za špinavě bílou, prostě jsou zcela řádně tmavošedí. Lidé si proto myslí, že zoologové jsou buď úchylní, nebo barvoslepí, ale je to spíš tím, že jsou nevzdělaní. Bílý, anglicky „white“, je totiž špatný překlad afrikánského slova „weit“, které znamená „široký“ a vztahuje se na hubu tohoto nosorožce; ta je prostě širší než huba nosorožce dvourohého, jemuž se naopak říká černý. Další jméno nosorožce tuponosého je proto také širokohubý. Náhoda tomu chtěla, že bílý nosorožec je skutečně v rámci tmavošedé nepatrně světlejší než nosorožec černý. Kdyby snad byl bílý nosorožec ve skutečnosti tmavší než nosorožec černý, byli by lidé naštvaní. A to by byla škoda, protože v souvislosti s nosorožci tuponosými je dobře se naštvat kvůli úplně jiným věcem, než je barva kůže - například kvůli osudu jejich rohů.

Existuje velmi rozšířená pověra ohledně toho, proč vlastně lidé po nosorožčím rohu touží, vlastně pověry dvě. První pověrou je, že rozemletý roh je afrodiziakum. Snad můžeme s klidem prohlásit, že to je to, co napovídá selský rozum - totiž nesmyslná pověra. S medicínou roh jednoduše vůbec nesouvisí, spíš jen se vzhledem: roh je prostě velký, tvrdý a trčí vzhůru.

Druhou pověrou je to, že té první vůbec někdo věří. Možná ji má na svědomí nějaký novinář, nebo to prostě vzniklo jako nějaké nepochopení. Je celkem jasné, jak taková báčhorka může vzniknout, protože Číňané za afrodiziakum považují například i opičí mozek, vrabčí jazýčky, lidskou placentu, penis koně bělouše, králičí chlupy ze starého štětce a sušené genitálie tygřího samce, které se půl roku máčí v evropské brandy. Velká, tvrdá a trčící věc, jako je nosorožčí roh, je přímo kandidátem pro takový seznam, třebaže je v této souvislosti trochu těžko pochopitelné, proč zrovna její

rozemletí je tak důležité. Ve skutečnosti není jediný důkaz pro to, že by Číňané věřili v afrodiziakální vlastnosti nosorožčího rohu. Věří tomu jenom ti, co si někde přečetli, že někdo jiný tomu věří; takoví totiž ochotně uvěří čemukoli, co jenom hezky zní.

Prostě se vůbec neví, že by snad existoval obchod s rohem coby afrodiziakem. (Tohle tak jako většina věcí už úplně stoprocentně neplatí. V severní Indii totiž pár lidí skutečně nosorožčí rohy k tomuto účelu používá, ale zjevně jen proto, aby ostatní naštváli.) Tradiční medicína na Dálném východě opravdu spotřebuje dost rohů, ale víc obchodu stejně připadá na něco ještě daleko absurdnějšího, a sice na módu. V Jemenu totiž patří k nejžádanějším pánským „šperkům“ dýky s rukojetí z nosorožčího rohu. Takhle je to jednoduché - jde o módu a šperky. Podívejme se, jaký má tato móda dopad. Severní nosorožce tuponosé západní věda objevila až v roce 1903. V té době jich žila ohromná množství v pěti zemích: v Čadu, Středoafrické republice, Súdánu, Ugandě a Zairu. Jejich objevení ale znamenalo katastrofu, protože nosorožci tuponosí mají bohužel rohy dva, takže jsou pro pytláky dvojnásobně zajímaví. Ten delší, přední, v průměru měří 60 centimetrů; světový rekordman měl roh dlouhý neuvěřitelných 183 centimetrů a ten bohužel stál asi 5 000 dolarů.

Do roku 1980 vybili pytláci všechny nosorožce až na poslední tisíc. Ještě ani tehdy je ale vlastně nikdo nijak vážně nechránil a už za pět let jejich počet klesl na rekordních třináct kusů a všichni žili v národním parku Garamba. Severní poddruh nosorožce tuponosého se tak ocitl na pokraji vyhubení. Až do roku 1984 chránilo 5 000 kilometrů čtverečních národního parku Garamba jen pár strážců. Neprošli žádným výcvikem, málokdy dostali plat, neměli k dispozici vozidla ani další potřebné věci. Když chtěl pytlák nosorožce zabít, stačilo jen dostat se na místo. Dokonce i místní obyvatelé občas nosorožce zabili a dělali si z rohů prstýnky; údajně je mohly ochránit před jedem a zlými lidmi. Ale nejvíc nosorožců postříleli dobře vyzbrojení pytláci ze Súdánu. Rohy se pak dostaly do Súdánu a odtud na ilegální mezinárodní trh. Situace v Garambě se podstatně zlepšila od roku 1984, kdy byl zahájen záchranný program. Dnes je zde 246 školených zaměstnanců, kteří mají k dispozici jedenáct vozidel, lehké letadlo, stálá strážní stanoviště na území parku a mobilní hlídky, jež jsou díky vysílačkám ve vzájemném kontaktu. Ještě těsně po zahájení programu v květnu 1984 zabili pytláci dva nosorožce, ale od té doby jim za oběť už nepadl ani jediný. Pytláka chytily a dali do vězení, ale později ho nechali utéct. Pytláci se zaměřili na jiná zvířata, ale intenzivní ochrana v posledních pěti letech už konečně nese ovoce. Narodilo se několik nosorožčat, takže celková populace už je na tom o něco líp: nosorožců je dnes dvaadvacet. Dvaadvacet.

Na celé situaci je zvlášť neskutečné, že roh poté, co ho vyvezli z Afriky a udělali z něj nevkusný módní doplněk pro nějakého zazobaného mladého Jemence, který se s ním může naparovat a vytahovat před holkama, nakonec stojí tisíce dolarů. Ale pytlák, který musí nejdřív do toho parku a riskuje život, aby zastřelil nosorožce, kvůli jehož ochraně se vynakládá tolik času, úsilí a peněz, za roh dostane jen deset, dvanáct nebo možná patnáct dolarů. Takže mezi životem a smrtí jednoho z nejvzácnějších a nejúžasnějších zvířat na světě leží vlastně jen asi dvanáct dolarů.

Velmi snadno se pak pokládá otázka - a já si ji taky položil -, proč tedy pytlákům nezaplatit víc za to, že nosorožce nezabijí? A odpověď je pochopitelně nasnadě. Jestliže někdo pytlákovi za nezastřelení nosorožce nabídně třeba pětadvacet dolarů a pak mu někdo jiný slíbí dvanáct za to, když ho zastřelí, pytlákovi pravděpodobně dojde, že už na jediném zvířeti může vydělat dolarů sedmatřicet. Dokud se bude za rohy platit tolik peněz jako dnes, vždycky se najde někdo, kdo si takové peníze prostě bude chtít vydělat. Problém tedy spočívá jedině v tom, jak přesvědčit jemenského mladíka, že dyka z rohu nosorožce není symbolem mužství, ale spíš důkazem toho, že takový symbol vůbec potřebuje.

Nedávno došlo ke dvěma na sobě nezávislým, i když nepotvrzeným, pozorováním severních nosorožců tuponosých v Jižním národním parku v Súdánu. Současná tamní politická situace ale znamená, že právě teď pro ně nelze prakticky vůbec nic dělat, takže šanci na přežití skutečně mají od poloviny osmdesátých let jedině nosorožci v Garambě. Ani jejich situace není záviděníhodná, ale paprsek naděje tu je - zkušenost se záchranou jižního poddruhu nosorožce tuponosého.

Severní a jižní forma nosorožce tuponosého od sebe byly odděleny tak dlouho, že se u nich vyvinula řada ekologických i etologických rozdílů. Také genetické odlišnosti opravňují vědce považovat je za odlišné poddruhy a domnívat se, že žijí odděleně už nejméně dva miliony let. Dnes je dělí tisíce kilometrů deštného pralesa, lesa i savany. Nezkušené oko je prakticky nerozezná, třebaže severní nosorožec obvykle drží hlavu výš než jeho jižní příbuzný a mírně se liší i tělesnými proporcemi.

V době objevení byl severní poddruh daleko početnější než nosorožci jižní. Ti byli objeveni skoro o století dřív, ale už v roce 1882 to vypadalo, že byli vyhubeni. Na přelomu století pak byla objevena skupina asi jedenácti zvířat v Umfolozu v Zululandu. Pro jejich záchranu se udělalo všechno možné a v polovině šedesátých let už jich bylo asi 500, což stačilo na reintrodukce do dalších parků, rezervací a zemí. V jižní Africe dnes žije kolem 5 000 jižních nosorožců tuponosých, takže jim bezprostřední nebezpečí nehrozí. Teď jde o to, aby už nebylo pozdě na záchranu severního nosorožce tuponosého.

Slunce se naklánělo k obzoru a my se vydali k místním hrochům. V širokém záhybu řeky vytvořila voda hlubokou a téměř nehybnou tůň. V té se válelo, mručelo a řvalo asi dvě stě hrochů. Protější břeh byl velmi vysoký, takže hroši měli pro své zpěvy vlastně přírodní amfiteátr. Hroší zvuky se kolem nás nesly tak jasně, že zřejmě v celé Africe lip hrochy mručet neuslyšíte. Světlo bylo krásně teplé a dlouhé a já hrochy úplně ohromen pozoroval asi hodinu. Hroši nejbliž k nám se tvářili nevěřičně a docela bojovně (asi tak nějak jsme působili my na zairských letištích), ale většinou se jenom váleli s hlavou položenou na zadku souseda a přihlouple se spokojeně křenili. Myslím, že tak nějak jsem se tvářil i já. Mark prohlásil, že něco takového při svých afrických cestách ještě nikdy neviděl. Garamba je prý jedinečná v tom, že se dá dostat blízko ke zvířatům a daleko od lidí. Má to ale samozřejmě i druhou stránku. Nedávno jsme se dozvěděli, že

pár týdnů po nás někoho na úplně stejném místě napadl a usmrtil lev.

Když jsem se toho večera ukládal ke spánku, přišel jsem na něco hrozně zajímavého. Den předtím jsem si totiž při nastěhování do své chýše všiml, že je moskytiéra nad postelí svázaná do takového uzlu. Slovo „všiml“ jsem použil velmi volně, moskytiéra prostě do uzlu svázaná byla, a když jsem šel spát, musel jsem ji rozvázat a rozprostřít přes lůžko. A už jsem se o ni dál nestaral.

A teprve dnes jsem přišel na to, proč se moskytiéry svazují. Důvod je až trapně jednoduchý a ani se mi o tom nechce mluvit. Proto, aby se dovnitř nedostali komáři.

Vlezl jsem do postele a postupně mně docházelo, že uvnitř je skoro stejně komárů jako venku. Hodit moskytiéru přímo na sebe byl asi stejně skvělý nápad, jako když Australané postavili napříč celým kontinentem plot, aby za něj nemohli králíci, když ti v té době už byli na obou stranách plotu. Nervózně jsem baterkou posvítil ke stropu; úplně se to tam komáry černalo.

Zkusil jsem je vyhnat a částečně se mi to i podařilo. Odepnul jsem moskytiéru od stropu a zuřivě s ní klepal. To všechny komáry vyburcovalo a vzbudilo jejich zájem. Obrátil jsem moskytiéru naruby, vynesl ji ven a klepal tak dlouho, dokud jsem neměl pocit, že jsem se většiny komárů zbavil. Nato jsem ji zanesl zpátky, pověsil ji a zalezl do postele. Skoro okamžitě mě začali zuřivě bodat. Posvítil jsem baterkou ke stropu. Pořád se to tam komáry jen černalo. Zase jsem moskytiéru sundal, natáhl ji na zemi a hrnul jsem komáry pryč laptopem; došly baterie, takže už se na nic jiného stejně ani nehodil. Nepomáhalo to. Hrnul jsem komáry blokem. To bylo sice o něco účinnější, ale znamenalo to, že několik příštích dní budu psát mezi desítkami rozmazaných komářích mrtvol. Zase jsem moskytiéru pověsil a lehl si. Komárů bylo pořád hodně a všichni měli bodavou náladu. Zuřivě kolem bzučeli a svištěli. Tak jo.

Sundal jsem moskytiéru, položil ji na podlahu a začal po ní skákat. Dělal jsem to asi deset minut, dokud jsem neměl jistotu, že už jsem dupl na každý centimetr čtvereční aspoň šestkrát, ale pak jsem ještě stejně chvíli skákal dál. Potom jsem našel knihu a ještě jsem do moskytiéry bouchal knihou. A nanovo jsem skákal, bouchal knihou, moskytiéru venku vyklepával, zase ji pověsil a zalezl pod ní do postele. Moskytiéra byla plná rozrušených komárů. To už byly čtyři ráno, a když mě Mark asi v šest přišel probudit, že vyrážíme za nosorožci, rozhodně jsem na zvířata moc náladu neměl, a taky jsem mu to řekl. Zasmál se svým typickým veselým způsobem a nabídl mi k snídani půlku párku z plechovky. Vzal jsem si ho a taky hrnek instantní kávy a dokráčel jsem na břeh řeky, vzdálený asi padesát metrů. Stál jsem po kotníky v chladivé, tiše plynoucí vodě, poslouchal, jak se po ránu ozývají ptáci a hmyz, a kousal jsem do párku. Na nohy mě po chvíli postavilo, když jsem si uvědomil, jak asi vypadám směšně.

Charles dorazil v landroveru s Annette Lanjouwovou; naložili jsme věci na celý den a vyrazili.

Už podruhé jsme nadsakovali savanou a mířili do oblasti, kde jsme o den dřív nosorožce pozorovali z letadla. Jen tak konverzačně, aby řeč nestála, jsem se zeptal, jestli jsou opravdu nosorožci nebezpeční.

Mark se zasmál a potřásl hlavou. To bychom museli už mít pořádnou smůlu, aby nás nosorožec poranil. Moc mi tím sice neodpověděl, ale nechtělo se mi to dál rozpitvávat. Zeptal jsem se čistě jen ze zvědavosti. Jenže Mark stejně povídal dál. „Vykládá se spousta nesmyslů, anebo je to přinejmenším nafouknutý, aby to lip znělo. Vždycky mě štve, když lidi líčí zvířata jako strašně nebezpečná, jen aby vypadali statečně a neohroženě. Připomíná to rybářský historky. První cestovatelé obvykle strašně přeháněli. Hadi podle nich dorůstali dvojnásobné až čtyřnásobné délky. Z úplně nevinné anakondy udělali dvacetí metrové obludy, co jenom číhají, aby mohli nějakého člověka zardousit. Úplný nesmysl. Ale anakonda už lepší pověst nikdy mít nebude.“

„Takže nosorožci jsou úplně neškodní?“ „Víceméně. Kdybych šel pěšky, tak si dám trochu pozor na nosorožce dvourohého. Ti skutečně někdy bezdůvodně zaútočí, ale můžou si za to hlavně lidi sami. V Keni mě jednou jeden docela zaskočil a pořádně mi pošramotil auto půjčené od kamaráda. Měl to auto teprve pár týdnů. Předchozí auto, které jsem si od něj půjčil na víkend, zlikvidoval zase buvol. Bylo mi to dost trapný. A hele -už jsme něco našli?“

Charles zastavil a zkoumal dalekohledem obzor. „Jo,“ řekl. „Asi jednoho vidím. Tak tři kilometry daleko.“ Všichni jsme tam namířili své dalekohledy. Po ránu byl vzduch chladný, takže se obzor ještě netetelil vedrem. Pochopil jsem, ke které skupině stromů před travnatým kopcem se máme dívat, a kousek vlevo a vepředu jsem konečně spatřil cosi, co se až podezřele podobalo termitišti, při jehož vystopování jsme před dvěma dny málem zahynuli. Vůbec se to nehýbalo. „Je to určitě nosorožec?“ zeptal jsem se zdvořile. „Jo,“ řekl Charles. „Nabeton. Necháme auto tady. Mají vynikající sluch, a kdybysme jeli dál, tak ho motor vyplaší. Takže půjdem raději pěšky.“

Popadli jsme foťáky a šli jsme. „Tiše,“ napomenul nás Charles. Šli jsme tišeji.

Nebylo jednoduché být úplně potichu při postupu širokým údolím s bažinatým dnem, protože nám v bahně pšoukaly a řihaly nejen boty, ale vlastně nohy až po kolena. Mark nás bavil tím, že nám šeptal různé zajímavé informace.

„Jestlipak víte, že po zubním kazu je druhou nejrozšířenější chorobou na světě bilharziáza?“ „Vážně?“ řekl jsem.

„Je to moc zajímavá nemoc,“ pokračoval Mark. „Dostanete ji, když se brodíte infikovanou vodou. Ve vodě žijou malinkatí plži a na nich cizopasí mrňaví červíci; ti se vám přichytí na kůži. Když se pak voda odpaří, zavrtají se pod kůži a dostanou se vám do močového měchýře a střev. Každý pozná, když to má, protože to vypadá jako hodně osklivá chřípka doprovázená průjmem, a taky se při tom močí krev.“

„Myslím, že jsme měli být zticha,“ poznamenal jsem. Na druhém konci údolí jsme se za několika stromy přeskupili.

Charles zjistil směr větru a sdělil nám, co máme dělat dál. „Ještě než se k němu přiblížíme, tak byste měli vědět, jak nosorožec vlastně vidí,“ šeptal Charles. „Přes ohromné rozměry a rohy jsou to velice mírná a nevzrušivá zvířata.“

Nosorožec má velmi chabý zrak a spoléhá se na něj jen coby na zdroj úplně základních informací. Když uvidí, že se k němu blíží pět takových zvířat, jako jsme my, lekne se a uteče. Musíme se proto držet blízko u sebe -pak si bude myslet, že jsme jen jedno zvíře, a bude se bát mňh.“

„Pořádně velký zvíře,“ poznamenal jsem. „Na tom nesejde. On se nebojí velkých zvířat, děsí ho jen počet. Taky se musíme držet proti větru, což znamená, že teď musíme udělat velký oblouk. Čích má opravdu vynikající, je to jeho

nejdokonalejší smysl. Jeho svět sestává z pachů. Vlastně čichem, vidí. Jeho čichové orgány jsou větší než samotný mozek." Odtud už bylo konečně i pouhým okem vidět, že jde skutečně o nosorožce. Byli jsme od něj necelý kilometr. Stál na planině, a když se nehýbal, vypadal jako skála nebo velký balvan. Občas dlouhou nachýlenou hlavou pohnul ze strany na stranu; mírně a nevzrušivě se popásal na trávě a rohy se mu přitom mírně zvedaly a zase klesaly. Termitiště to tedy rozhodně nebylo. Velmi potichu jsme zase vyrazili; neustále jsme zastavovali, krčili se a přeskupovali, protože jsme se snažili jít proti větru, jenže větru to bylo úplně jedno a neustále měnil směr. Konečně jsme dorazili k dalšímu hájku jen asi sto metrů od nosorožce, jehož jsme podle všeho zatím vůbec nerušili. Odsud už ale byla až k nosorožci jen rovná pláň. Na chvíli jsme se zastavili, abychom si nosorožce pořádně prohlédli a vyfotili ho. Kdyby se snad měl nášim dalším postupem vylekat, byla tohle poslední příležitost. Nosorožec byl od nás trochu odvrácen a dál se pokojně pásł. Konečně začal vítr foukat, jak jsme potřebovali, a my jsme potichu a nervózně zase popošli o kus dál. Trochu to připomínalo onu dětskou hru, kdy je jeden otočen ke zdi a ostatní se snaží připlížit a dotknout se ho. Dítě se ale občas prudce otočí a ten, koho přistihne v pohybu, musí zpátky na úplný začátek. Dítě ovšem nikoho, kdo se mu nelíbí, nenabodne na skoro metrový roh, ale jinak to bylo dost podobné.

Severní nosorožec tuponosý vysvětluje hyeně, proč by měl rád zbytek svého času.

Nosorožec je samozřejmě býložravec. Živí se trávou. Čím jsme byli blíž a čím obludněji se před námi nosorožec tyčil, tím absurdněji se nám jevilo jeho mírné popásání. Jako kdyby se gigantické rypadlo zabývalo plněním záhonku.

Byli jsme od něj necelých čtyřicet metrů, když se nosorožec přestal pást a zvedl hlavu. Pomalu se otočil, aby se na nás podíval; velmi podezíravě si nás prohlížel a my se moc snažili vypadat jako to úplně nejmenší a nejmírumilovnější zvíře. Nosorožec si nás bedlivě prohlížel, ale zjevně mu nic nedocházelo - z obou stran rohu na nás tupě zíralo jedno jeho černé očko. Vždycky nám to nedá a snažíme se vystopovat zvířecí myšlenky, ale jaksi to nejde, když stojíte tváří v tvář zvířeti, jako je například třítunový nosorožec, který má čichové ústrojí větší než mozek.

Modernímu člověku je svět pachů prakticky uzavřen. Ne že bychom čich vůbec neměli; čicháme si k jídlu nebo vínu, občas přičichneme ke květině a obvykle taky poznáme, když uniká plyn, ale spíš platí, že je to všechno jen taková rozmazaná šmouha, navíc šmouha často nepodstatná, a dokonce obtížná. Když si přečteme, že Napoleon jednou Josefíně napsal: „Neměj se - jedu domů," nevíme, co s tím, a skoro to považujeme za deviaci. Za hlavní smysl považujeme zrak a hned po něm sluch, takže si jen těžko vizualizujeme (už tohle slovo je dost výmluvné) svět, který se projevuje hlavně pachy. Takový svět mentálně těžko chápeme, či jsme mu už odvykli a neumíme ho chápat. Pro řadu zvířat je ale čich hlavním smyslem. Sděluje jim, co se dá žrát a co ne (my se řídíme informacemi na balíčcích v samoobsluze a záruční lhůtou). Čich je také přivádí k potravě, která není na dohled (my naproti tomu už víme, kde jsou obchody). Funguje i v noci (my si musíme rozsvítit). Sděluje jim, jestli jsou nablízku jiná zvířata a co mají zrovna za lubem (nám k těmto slouží řeč). Čich jim také řekne, jaká zvířata na tom místě byla a co dělala v posledních dvou dnech (to my vůbec nepoznáme, ledaže nám tam napíší vzkaz). Nosorožci o svém pohybu a teritoriu dalším zvířatům vykládají tak, že šlapou ve vlastních výkalech a pak za sebou při každém kroku zanechávají pach; o takový vzkaz my bychom teda určitě nestáli.

Když ucítíme něco nezvyklého a nevíme okamžitě, co to je, a přitom

to není doslova nepříjemné, tak si toho nevšímáme; právě tak zřejmě nosorožec reagoval na nás. Podle všeho se v souvislosti s námi nikterak nerozhodl, ale prostě jen zapomněl, že se nějak rozhodnout chtěl. Tráva jeho smyslným poskytovala zážitek nesrovnatelně bohatší a zajímavější, takže se zase začal pást.

Sunuli jsme se blíž. Když už jsme od něj byli jen něco přes dvacet metrů, Charles nás pohybem ruky zastavil. Už jsme byli dost blízko. Až moc blízko. Vlastně jsme byli tomu nosorožci úplně neuvěřitelně blízko.

V kohoutku nosorožec měřil tak metr osmdesát a směrem k zadku a zadním nohám se postupně snižoval. Zadní nohy měl buclaté a svalnaté. Už jen rozměry každé jeho části byly děsivé a působily na myšlenky jako magnet. Když jen mírně pohnul nohou, pod tlustou kůží se mu lehce zavlínily mohutné svaly a vypadalo to, jako když volkswagen popojíždí po parkovišti.

Zvuk našich foťáků ho zřejmě znervózňoval: zase zvedl hlavu a díval se - ale ne naším směrem. Asi nevěděl, co si má vlastně myslet, a po chvíli se znovu začal pást.

Vánek, který foukal směrem k nám, se trochu stočil a my se sunuli současně s ním. Ocitli jsme se tak víc u nosorožcova předku. V našem světě, ovládaném zrakovým vjemem, to bylo něco divného, ale dokud nás nosorožec neucítí, je úplně jedno, kde stojíme a jak vypadáme. Pak se k nám natočil čelem, takže jsme se najednou krčili před celou jeho mohutností. Vypadalo to, že teď žvýká trochu s rozmyslem, ale jinak nám žádnou pozornost nevěnoval. Tiše jsme ho tři čtyři minuty pozorovali; už ho přestalo obtěžovat i cvakání foťáků. Po čase jsme proto přestali být opatrní a začali si sdělovat dojmy; nosorožec zneklidněl. Přestal se pást, zvedl hlavu a asi minutu nás upřeně pozoroval. Pořád ještě nevěděl, jak se zachovat.

Sedím ve své pracovně a celé odpoledne tohle píšu a začínám si uvědomovat, že je tu pořád cítit to, čeho jsem si všiml už dřív. Říkám si, jestli mám vstát a začít hledat zdroj toho pachu. Začnu hledat něco, co je vidět - nějakou vyliitou láhev nebo snad nějaký přehřálý elektrospotřebič. Pach mi prostě řekne, že se mám jít podívat, co to páchne.

Pro nosorožce ale naopak vidět nás znamenalo, že má začít věřit. Opatrně nasával vzduch a začal pomalu a opatrně dělat kruh. V té chvíli se stočil vítr a prozradil nás úplně. Nosorožec zbystřil pozornost, otočil se a už si to svižně uháněl přes pláň jako mladý tank.

Viděli jsme svého severního nosorožce tuponosého, byl tedy čas jet domů.

Druhý den s námi Charles zase přeletěl savanu se zřetelně pštrosí kůže a dopravil nás na letiště v Bunii, odkud jsme se měli dalším misionářským letadlem vrátit do Nairobi. Letadlo už tam čekalo a zástupce letecké společnosti nás v

rozporu s veškerou naší předchozí zkušeností ujišťoval, že všechno proběhne hladce a můžeme rovnou do letadla. Pár minut nato nám pak bylo sděleno, že budeme muset jenom bleskově projít pasovou kontrolou, tašky že tam můžeme nechat. Šli jsme tam a dozvěděli se, že musíme přinést zavazadla. Přinesli jsme je. Naše fotáky vypadaly, že musí být docela drahé. Věnoval se nám mohutný zairský úředník v elegantním modrém obleku, který už se poflakoval kolem, když jsme vykládali zavazadla z Charlesova letadla. Už tehdy jsem měl pocit, že si nás tak jako odhaduje.

Na nekonečnou dobu se pohroužil do našich pasů a vůbec nás nebral na vědomí. Nakonec přece jen zvedl oči a po tváři se mu pomalu rozléval široký úsměv. „Vy jste do Zairu vstoupili v Bukavu?“ zeptal se. Řekl to francouzsky, takže byla docela fuška pochopit, na co se vlastně ptá. Zkušenosti nás už ale naučily. Nakonec jsme připustili, že pokud tedy otázce rozumíme, tak ano, vstoupili jsme do země v Bukavu.

„Pak ale,“ řekl zakončil tise a vítězoslavně, „musíte z Bukavu také odjet. Neměl se k tomu, aby nám vrátil pasy. Tupě jsme na něj zírali.

Začal nám to velice pomalu vysvětlovat. Turisté musejí Zair opustit v místě, kde do něj vstoupili. Úsměv.

Vůbec jsme nerozuměli, co nám říká. Ale zřejmě řekl něco v tom smyslu. Jedno z těch úplně nejabsurdnějších opatření. Ještě stále držel naše pasy. Vedle něj seděla dívka a snaživě opisovala množství údajů z pasů dalších turistů, údajů, na něž už se zřejmě nikdo nikdy ani nepodívá.

Stáli jsme tam a dohadovali se a naše letadlo čekalo na letištní ploše, aby nás mohlo vzít do Nairobi, jenže ten úředník tam prostě seděl a držel naše pasy. Věděli jsme, že je to nesmysl. Bylo jasné, že právě to je součástí celé té jejich úřednické rozkoše. Opět se na nás usmál, s uspokojením pomalu pokrčil rameny a z rukávu elegantního modrého obleku - na něj zcela jistě doufal, že mu podstatným způsobem přispějeme - ležérně smetl nějaké smítko. Ze stěny nad ním z poškozeného rámu do prázdna vážně hleděl prezident Mobutu, pyšníci se svou čapkou z levhartí kůže.

Noční tlukot srdce

Kdybyste chtěli vzít Norsko a trochu je pocuchat, vyklepat z něj všechny losy a soby, odtáhnout je asi 16 000 kilometrů na druhý konec světa a vrazit do něj spoustu ptáků, tak je to ztráta času, protože už to podle všeho udělal někdo před vámi.

Fiordland, rozsáhlá hornatá oblast na jihozápadě Jižního novozélandského ostrova, patří mezi nejúchvatnější boží výtvořiny na této Zemi a první, co vás napadne, když stojíte na hraně útesu a všechno si to prohlížíte, je, že by se mělo začít tleskat.

Je to tam úžasné, mohutné a vzbuzuje to respekt. Celá krajina je natolik jakoby poskládaná, zprohýbaná a rozlámaná, až se vám mozek v lebce úplně chvěje a je mu do zpěvu, protože ten výjev prostě nechápe. Hory i mraky jako by byly naházeny přes sebe, ohromné řeky ledu se s praskotem po milimetrech sunou soutěskami, do sevřených zelených údolí se s řevem řítí vodopády. A všechno to v čarovném novozélandském světle úplně září, takže se oku navyklému daleko pochmurnějším barvám v ostatním světě zdá všechno tak jasné, že to snad ani nemůže být pravda.

Když tyto hory viděl od moře v roce 1773 kapitán Cook, napsal, že „ve vnitrozemí, kam až oko dohlédne, jsou na sebe horské štíty tak namačkány, že již se mezi ně téměř nevejdou žádná údolí“. Mohutná rozvětvená údolí po miliony let tvarovaly ledovce a dnes se mnohými z nich do nitra ostrova do hloubky mnoha kilometrů zařezává moře. Místy strmé stěny fjordů padají do hloubky několika set metrů a pak ještě pokračují stovky metrů pod mořskou hladinou. A všechno to vypadá velmi rozestavěné a nedokončeně. Vítr a déšť sice vrcholky hor neustále bičují, ty ale stejně zůstávají monumentálně rozeklané a špičaté.

Značnou část této oblasti ještě nikdy nikdo pořádně neprozkoumal. To málo silnic, co do národního parku Fiordland vede, záhy končí na úbočí hor a většina smrtelníků se podívá jenom na kraj. Dál se vydává jen pár turistů s batohem a jen ti nejzkušenější se dostanou až do nitra parku. Když se na onu zubatou krajinu a neskutečně hluboká údolí díváme, nechápeme, že by se to vůbec dalo pěšky přejít. Vědci se proto při výzkumech věnují jen drobným kapsám, kam přiletí vrtulníkem; tak jsme se sem dostali i my. Bili Black prý patří mezi nejzkušenější piloty vrtulníků na světě a moc se mu to hodí. Hrbí se mrzoutsky nad řídicí pákou a bez ustání pomalu přežvykuje. Nalétává na skalní útesy, aby viděl, jestli budete ječet. A když to vypadá, že se vrtulník už roztrhne o skálu, uchopí jej vzestupný proud, vynese ho neuvěřitelným způsobem vzhůru a přes hřeben, který pak hned zase prudce klesne dolů, takže už zase visíme nad propastí. Až se nám dělá špatně z toho, jak je údolí pod námi hluboko; propadneme se o pár metrů a máme před sebou další stěnu. Jako by si s námi na ohromném gumovém laně pohupoval nějaký obr.

Vrtulník stočí čumák dolů a třepetá se podél skalního srázu. Vyplašíme několik ptáků, kteří prudce mávají křídly a rozlétávají se před námi na všechny strany. Mark rychle sáhne pod sedadlo pro svůj dalekohled.

„Keové!“ obrátí se ke mně. Příkřívnu, ale dost neznatelně. Už tak se moje hlava musí vyrovnávat s množstvím protichůdných pohybů. „Nestor kea je horský papoušek,“ poučuje Mark. „Moc inteligentní pták s dlouhým zahnutým zobákem. Dokáže autům urvat stěrače, a taky to dost často dělá.“

Vždycky mě šokuje, jakou rychlostí Mark určuje ptáky, které v životě neviděl, a to i v případech, kdy to jsou jen takové tečky kdesi v dálce.

„Typicky při letu pohybují křídly, ale kdybysme nebyli v tomhle hlučícím vrtulníku, tak se poznají ještě snáz. Je to totiž pták, který za letu prostě volá svoje jméno Kea! Kea! Kea!, což se velice hodí. Ornitologové ho za to mají moc rádi.

Bylo by fajn, kdyby se to naučila i cvrčilka pruhovaná. Cvrčilky by se pak daleko líp poznávaly.“ Mark se na papoušky ještě chvíli dívá. Keové obletí skalní výběžek a zmizí. Mark odloží dalekohled. Za nestory kea jsme sem přece nepřišli.

„Stejně jsou to zajímaví ptáci a mají pár zvláštních zvyků. Například dost nadělají se stavbou hnízda. Jednou naši hnízdo, s jehož stavbou začali keové v roce 1958. V roce 1965 na něm ještě pracovali a vylepšovali je, ale pořád se ještě

nenastěhovali. V tom se ti trochu podobají."

Blížíme se k úzkému konci soutěsky a chvíli stojíme ve vzduchu pár metrů od vodopádu, jenž se ze stěny řítí do řeky několik set metrů pod námi. Cívíme na vodopád z naší létající skleněné bubliny a já si najednou připadám jako návštěvník z jiné planety, který sestoupil z oblohy, aby zkoumal podrobnosti cizího světa. Taky je mi špatně, ale tuhle informaci si nechávám pro sebe. Bili s lehkým cuknutím zase vynese vrtulník ze soutěsky a do volného prostranství. Skalní masy a volné nebe se kolem nás neustále střídají, což úplně ochromí vnímání prostoru. Už si zrovna říkáte, že jste viděli všechny divy, které jsou tu k vidění, když v tom vrtulník obletí vrchol a vy najednou máte pocit, že to probíhá všechno ještě jednou, ale tentokrát jste pod drogami. Téměř kloužeme po ledovcích. Na okamžik nás oslepi prudké světlo, ale po krátké chvíli už vyvstávají pevné tvary, třebaže poněkud snové. Mohutné skalní věže připomínající zohavená těla obrů, ohromné, ve skalách vyhloubené jeskyně a oblouky a občas snad i roztržštěné zbytky gotických katedrál, které někdo upustil z velké výšky - ale všechno je to jenom sníh a led. Jako by si sem v noci spolu s živly chodili hrát duchové Salvadora Dalího a Henryho Moorea. Když se ocitnu před něčím velkolepým a nepochopitelným, instinktivně reaguji jako každý západák - popadnu foťák a fotím. Mám pocit, že se s tím snad lip srovnám, až z toho bude pět centimetrů čtverečních barev v krabici se světýlkem a židle se mnou nebude poskakovat po pokoji. Gaynor, naše rozhlasová produkční, mi před nos strká mikrofon, abych popsals, co vidíme. „O čem?“ ptám se a něco plácám. „Ještě," říká, „mluv dál!"

A tak plácám dál. Listy vrtule se míhají jen pár centimetrů od ledové věže.

Gaynor si vzdychne: „No snad se to nakonec nějak sestříhá," a vypne magnetofon.

Ještě jedna matoucí otočka u obřích ledových soch a pak ještě jednou proletět soutěskami, které už jsou teď najednou po tom ledovci důvěrně známé.

Zase už jsme těsně u skalní stěny soutěsky a pod námi je několikasetmetrový sráz. Vidím, že sledujeme pěšinku vedoucí po neuvěřitelně úzké římsě, která stoupá vzhůru k ostrému vrcholku nad širším údolím. Mám příšernou závrať. Měřím metr devadesát šest, takže se mi někdy zamotá hlava, už jen když se postavím. Teď se mi příšerně zatočila, když jsem viděl tu pěšinu. „Po té jsme se něco nachodili," mumlá si Don a naklání se, aby nám ji ukázal. Na palubě s námi je ještě jeden pasažér. Don Merton, laskavý pán, připomínající kněze, který jako by se pořád za něco omlouval. Tiše sedí, občas si na nose posune brýle a zamumlá: „Ano, to teda ano," jako by se jen potvrzovalo, co dávno tušil. A přitom celou tuto oblast výborně zná. Pracuje pro novozélandské ministerstvo životního prostředí a má zřejmě vůbec největší zásluhy o záchranu ohrožených novozélandských ptáků.

Udiveně hledím na něj a pak se podívám na pěšinu. Teď se od ní třepetáme jen několik metrů a od skály se k nám zpátky odráží tupý zvuk listů vrtule. Cesta je maximálně půl metru široká, kluzká a zarostlá trávou.

„No je to trochu strmé," směje se Don potichu, jako by to byl jediný důvod, proč tamtudy nejezdili na kole. „Na tom hřebeni před námi praktikujeme systém ‚pěšina a důlek‘. Chcete se tam podívat?" Nervózně přikývnu a Bili už tam letí. Už jsem spojení systém pěšina a důlek slyšel; novozélandští zoologové si s tím jen tak pohazují, a to s takovou samozřejmostí, že se mi nechtělo přiznat, že vůbec nechápu, o čem je řeč. Řekl jsem si, že to nejspíš nějak souvisí se satelity, a z toho jsem vycházel. V důsledku toho jsem pak byl dva dny úplně mimo, a teprve pak jsem posbíral odvahu a přiznal svou omezenost. Systém „pěšina a důlek" se satelity nesouvisí ani trochu. Na druhou stranu určitý společný prvek existuje; obojí se obvykle nalézá někde vysoko, kde v cestě nestojí žádné terénní překážky. Je to docela zvláštní označení ještě zvláštnějšího jevu. Na systému „pěšina a důlek" není kdovíco, a pokud nejste zrovna novozélandský zoolog, tak kolemklidně projdete bez povšimnutí. Ale dochází tam snad k nejpodivuhodnějšímu chování, jakého se živý tvor na této planetě dopouští.

Vrtulník přeletí přes hřeben nad široké údolí, otočí se a vrací se k hřebeni z druhé strany. Vystoupá na vzdušném proudu, znovu se mírně stočí... a dosedne. Přistáli jsme.

Chvilí nevěřícně sedíme a nevydáme ani slůvko. Sotva se totiž dá věřit, na čem jsme to vlastně přistáli. Hřeben je široký jen pár metrů, na obou stranách několikasetmetrová propast a prudký sráz i před námi.

Bili se otočí a zubí se na nás. „Bez problémů," prohlásí, i když já si myslel, že to tak říkají jen v Austrálii. V takových okamžicích je dobré se zabavit podobnými nápady.

Rozechvěle vystupujeme, přikrčení pod rotujícími listy vrtule, a šátřavě lezeme po hřebeni. Kolem naší výspy se ze tří stran rozkládá hluboké rozeklané údolí, teprve dole s hranami trochu jemnějšími. Hned za námi se prudce stáčí doleva a pak už se klikatí dál a po mnoha ostrých zákrutech dorazí k Tasmanovu moři, v dálce se matně lesknoucímu v oparu. Pár mraků, které vůbec nejsou moc vysoko nad námi, ostrými stíny pomalu jezdí po záhybech údolí, a už jen to vyvolává pocit mohutnosti a perspektivy.

Vrtule konečně ztichla a ticho a prostor pomalu naplňují vzdálené zvuky údolí - tlumený hukot vodopádů, vzdálený sykot moře, chrastění keřkovitých trsů trávy a křik keřů, navzájem si sdělujících, kdo jsou. Ale jeden zvuk určitě neuslyšíme a ne proto, že bychom tu snad byli v nesprávnou denní dobu - přijeli jsme v nesprávný rok. A žádný lepší rok už nikdy nebude.

Až do roku 1987 se po Fiordlandu rozléhaly neskutečné zvuky, které jako by ani nepocházely z tohoto světa. V této oblasti údolí a rozeklaných štítů byl ten zvuk ve správném období a po setmění slyšet celé tisíce let.

Trochu to připomínalo tlukot srdce, takové hluboké tepání, které se, rozléhalo v temných soutěskách. Zvuk to byl tak hluboký a temný, že mnozí tvrdí, že to napřed cítili rezonovat kdesi uvnitř a pak si teprve uvědomili, že to je zvuk - takové hluboké zachvění vzduchu. Málokdo to vůbec slyšel a málokdo už to taky uslyší. Hlas kakapa soviho, známého novozélandského nočního papouška, který seděl na skalním výčnělku a volal samičku.

Ze všech živočichů, které jsme se ten rok pokoušeli najít, byl kakapo zřejmě vůbec nejzvláštnější. Zároveň patřil i mezi živočichy nejvzácnější a nejhůř nalezitelné. Před příchodem lidí žily na Novém Zélandu papoušků kakapo statisíce. Pak tisíce, stovky a nakonec jen čtyřicet a záleželo na každém z nich. Tady ve Fiordlandu, kde po tisíce let měli kakapové

hlavní domov, dnes už podle všeho nezůstal ani jediný.

Největším odborníkem na tyto papoušky je zřejmě Don Merton. Teď se sem s námi vydal coby náš průvodce, ale let do Fiordlandu mu taky umožní se ještě jednou přesvědčit, jestli už odsud poslední kakapo doopravdy zmizel.

Jímá mě závrať, když vidím, jak je náš vrtulník na skalnatém hřebeni nakloněný. Vypadá to, že do hlubokého údolí pod námi by jej klidně mohl smést i mírný závan větru. Jdeme s Markem od vrtulníku a jsme celí ztuhlí, jako by nás něco bolelo. Vždycky se nejdřív odvážíme pohnout hlavou a pak teprve ostatními částmi těla. Bili Black se nám zlomyslně šklebí: že jsme kluci z města, co se bojí výšek.

„Žádný strach," říká vesele. „Jak to jen trochu jde, tak si tam sedneme. Don potřeboval právě sem, tak jsem s ním sem doletěl. Nerad bych tu byl, kdyby hodně foukalo, ale nefouká." Bili sedí na skalním výčnělku a zapaluje si cigaretu.

„Aspoň teď zrovna ne," dodává a hledí do dálky. Spokojeně se zaobírá nesmírně legrační představou, že by se třeba najednou v údolí mohl zdvihnout vítr. Gaynor se zatím od vrtulníku moc nechce a rozhodne se, že by právě teď mohla udělat rozhovor s Billem. Vytáhne z brašny splet různých barevných šňůr od magnetofonu a přes vlasy si natáhne miniaturní sluchátka. Doleva a doprava přitom nevrhne jediný pohled. Strčí mikrofon před Billa a druhou rukou se nervózně přidržuje země.

„Už ve Fiordlandu lítám patnáct let," začíná Bili, když je Gaynor připravena na natáčení. „Hlavně pracuju pro telekomunikace a trochu taky na stavbách. Ale turisty obvykle nedělám. To mě nebaví. Jinak dělám hodně pro projekt reintrodukce kakapů a lítám s ochránci přírody na naprosto nedostupná místa Nového Zélandu. Vrtulník se k tomu výborně hodí, protože může přistát i na neuvěřitelném místě. Vidíte támhle ten skalnatý štít?"

„Ne!" hekne Gaynor a pořád upřeně zírá na zem. „Ještě se nechci dívat. Jen mi... kdyžtak povězte nějakou zajímavou historku. Něco legračního ze života pilota."

„Legračního?" zeptá se Bili. Dívá se do údolí a dlouze a zamyšleně potáhne z cigarety. „No jednou mi ve vrtulníku chytily ruce, protože jsem škrtl sirkou a nevěděl jsem si, že mám rukavice nasáklý benzinem. Myslela jste něco takového?"

Don Merton si mezitím v klidu pár metrů odtud pozorně prohlíží zem porostlou huňatou trávou. Přidřepne si a opatrně z mělkého důlku odstraňuje trávu a uvolněnou hlínu. Teď něco našel a zvedl to. Je to malé, šedobéžové a přibližně oválné. Chvilí si to pozorně prohlíží, načež mu rezignovaně poklesnou ramena. Mává na nás, ať jdeme k němu.

Rozechvěle se k němu blížíme, a díváme se na předmět, který drží v prstech a mimořádně smutně si jej prohlíží. Je to sladký brambor, už trochu starý. Vůbec mě nenapadá, co říct. S povzdychem pokládá brambor zase na zem. „Říkáme tady tomu Kakapí hrad," vykládá, mžouraje na nás v chladném a ostrém světle z podřepu. „Je to poslední známé tokaniště papoušků kakapo na obou hlavních novozélandských ostrovech. Tahle jamka je součástí známého systému „pěšina a důlek".

Za chvíli smysl systému „pěšina a důlek" vysvětlím. Teď vidíme jenom nepravděpodobně mělkou jamku. Vypadá neupraveně a je trochu zarostlá. Rozhlížím se po úchvatné scénérii kolem a jsem z toho trochu zmatený. Letěli jsme takový kus do téhle nesmírné krajiny a najdeme tenhle ubohý důlek a místo vajíčka jenom brambor. Něco netaktního v tom smyslu poznamenám. Mark se na mě zamračí a grimasu nasadí i Don.

„Ale kdepak," řekne Don. „Já tu vajíčko nečekal. Vůbec ne. Tady ne. Ani náhodou."

„Ale já myslel, že když jste vzal ten brambor..." Mark procedí koutkem pusy: „Don to všechno vysvětloval ve vrtulníku."

„Ve vrtulníku nebylo nic slyšet."

„V takovémhle důlku s pěšinou se žádné vajíčko ani najít nedají," vysvětluje Don trpělivě. „Tady to je jen tokaniště, kde se kakapové namlouvají a páří. Ten brambor jsem tam dal já, když jsem tu byl vloni naposledy. Kdyby tu někde poblíž kakapo byl, tak by ten brambor sežral." Zvedne brambor a podává mi ho.

„Vidíte, není na něm ani škrábnutí. Ani si neklovnul. A taky by ten svůj důlek uklidil a trávu by zkrátil. Kakapové jsou moc pořádní ptáci. Nevíme, co se stalo s posledním zdejší kakapem. Možná ho něco sežralo, pravděpodobně kočka. Domníváme se, že se někdy dostanou až do těchto výšek. Ve Fiordlandu jsou koček spousty a to je pro kakapy dost zlé. I když všechny kočky po nich nejdou. Některé kočky zřejmě neúspěšně zkusily ulovit kiviho, a teď se kakapům zdaleka vyhnou. Jiné to třeba zkusí, a když se jim to povede, dělají to pak pořád. Kakapové obvykle nejsou zvyklí se nějak bránit. Když se k nim kočka blíží, jednoduše ztuhnou. Mají sice silné nohy a zobák, ale k obraně je nepoužívají. Kivi na druhou stranu umí dát kočce co proto. Je to tím, že kiviové spolu svádějí souboje. Když dáte dva kivi jedince spolu do klece, ráno najdete jednoho mrtvého. Anebo ten zdejší kakapo prostě uhynul sešlostí věkem. Netušíme, kolika let se vlastně dožívají, i když se zdá, že žijí dlouho. Snad dokonce jako lidé. No ale kakapo tu prostě žádný není a už je to jisté. Vyhnuli už v celém Fiordlandu."

Stejně si ode mě ale brambor zase bere a udělá to poslední, zoufale optimistické gesto - opatrně brambor položí na kraj důlku.

Až donedávna - tedy donedávna z evolučního hlediska - sestávalo novozélandské živočišstvo prakticky výhradně z ptáků. Nic jiného se sem totiž nedostalo. Předkové mnohých dnešních ptáků, kteří na Novém Zélandu žijí, sem původně přiletěli. Taky tam žilo pár druhů netopýrů, což jsou savci, ale žádné šelmy, a o to šlo. Žádní psi, kočky, tchoři a lasičky, nic, před čím by museli ptáci prchat. Pták se v nebezpečí zachraňuje hlavně letem. Je to způsob přežití. A novozélandští ptáci přišli na to, že tenhle způsob vlastně ani nepotřebují. Létání je docela fuška vyžadující dost energie. Ale to není všechno. Existuje totiž souvislost mezi létáním a přijímáním potravy. Čím víc toho sežerete, tím hůř pak letíte. Ptáci si tady nedávali jenom takový menší gáblík, po kterém by mohli snadno vzlétnout; místo toho se

většinou pořádně nacpali a pak se odkolíbali pryč. Nakonec dorazili osadníci z Evropy a odjinud a přivezli s sebou kočky, psy, hranostaje, vačice a mnohým nelétavým, ale zato kolibajícím se novozélandským ptákům najednou šlo o život. To je případ kiviů, slípek takahe - a našich papoušků kakapů sovích.

Z těch všech je kakapo pták nejpodivnější. Tedy když se nad tím zamyslíte, tak třeba i tučňák je dost prapodivný tvor, ale jeho výstřednost aspoň má pořádný základ a tučňák je svému světu výborně přizpůsoben. To kakapo není. Kakapo žije mimo čas. Když se mu podíváte do velkého kulatého zelenohnědého obličejce, uvidíte tak přihlouplou nevinnost, že byste ho nejradši hned pohládili a utěšovali, že všechno bude fajn, přestože nejspíš nebude.

Kakapo je mimořádně tlustý pták. Pořádný dospělý jedinec váží i přes tři kila a s křídly může maximálně trochu zamávat, když zrovna potřebuje někam rychle odcupitat, ale let je prostě úplně vyloučen. Je smutné, že se kakapo nejen odnaučil létat, ale zřejmě už zapomněl i to, že to kdysi uměl. Hodně vyděšený kakapo někdy vyběhne na strom a skočí dolů; to pak letí jako cihla a po přistání je z něj dost nedůstojný chuchvalec.

Ale kakapo se hlavně nikdy pořádně nenaučil bát. Nikdy totiž neměl ke strachu vážný důvod.

Skoro každý pták si tváří v tvář šelmě aspoň uvědomí, že se něco děje, a vyrazí do bezpečí, i kdyby měl třeba opustit vajíčka nebo mláďata v hnízdě. Ale kakapo ani náhodou. Ten když vidí šelmu, neví, která bije. Vůbec ho ani nenapadne, že by mu snad mohlo něco chtít ublížit, takže jen dál zmateně dřepí na hnízdě a nechá to druhé zvíře, aby udělalo první tah - a ten obvykle bývá dost rychlý a taky poslední.

Je hrozné si uvědomit, že by vlastně stačilo umět mluvit. Tisíceletí se příšerně vlečou a přírodní výběr lhostejně prosívá jednu generaci za druhou. A selekce vsadí na jediného vyšínutého kakapa, o trochu čipernějšího než ti ostatní, a nakonec to dojde všem příslušníkům druhu. A všechno by se to dalo zkrátit do jediného okamžiku, jen kdyby jeden kakapo mohl říct: „Když uvidíte takový to s fouskama a kousavejma zoubkama, tak honem mažte pryč.“ Na druhou stranu jsou lidé - se svou schopností brát si ponaučení ze zkušenosti druhých prakticky jedineční - svou laxností v této věci velice pozoruhodní taky.

Problém je v tom, že se to celé se šelmami přihodilo na Novém Zélandu dost náhle, a než si začne příroda vybírat kakapy o něco nervóznější a čilejší, tak už žádní nebudou, pokud je ovšem lidský zásah neuchrání před tím, s čím si sami neporadí. Kdyby jich na svět přicházelo hodně, byla by situace o hodně lepší, ale s tím jsou jen další problémy. Kakapo je totiž samotář, nemá rád jiné tvory, a dokonce ani ne společnost dalších kakapů. Mluvili jsme s jedním ochráncem přírody a ten se domníval, že namlouvací zvuky samečka snad musí samičku přímo odpuzovat, což je biologický paradox, jaký se jinak vidí jen na diskotékách. Kakapo má neuvěřitelně bizarní, zdlouhavé a naprosto neúčinné námluvy. Kakapové to dělají následovně:

Sameček začne „pěšinou a důlkem“, prostě mělkou jamkou v zemi. Vedou k ní trávou jedna nebo dvě cestičky. Tyto pěšinky se od cestiček po jiných zvířatech liší jedinečně tím, že vegetace podél nich je pečlivě zastříhaná.

Kakapo si vybírá místo s dobrou akustikou, takže „pěšina a důlek“ bývají u skály a jsou orientovány do údolí. Přijde období námluv a kakapo si dřepne do své jamky a houká.

Je to dost neskutečný koncert. Kakapovi se totiž po stranách hrudi nafouknou dva ohromné vzdušné vaky; kakapo mezi ně sklopí hlavu a začne vydávat zvuky, o nichž se domnívá, že jsou smyslné. Hlas kakapa postupně klesá, rezonuje ve vzdušných vacích a nese se nocí, takže v údolích v okruhu několika kilometrů se pak rozléhají tajuplné zvuky připomínající tep ohromného srdce.

Dunivý hlas je velmi hluboký, vlastně se pohybuje na hranici, kdy zvuk přestáváme slyšet a začínáme ho cítit. To znamená, že se nese na velkou vzdálenost, ale přitom se nedá určit, odkud vlastně vychází. Jestli se vyznáte v různých možnostech sterea, pak víte, že si lze ke stereosoupravě pořídit přídatný reproduktor, který přenáší jenom basy a dá se teoreticky dát kamkoli v místnosti, třeba za kanape. A je to úplně totéž: těžko určíte, odkud ty basy zní.

Ani samička kakapa nerozpozná hned, odkud se to bučivé houkání nese. Je to trochu namlouvání postavené na hlavu.

„Pojď si pro mě!“

„Kde jseš?“

„Pojď si pro mě!“

„Kde sakra jseš?“

„Pojď si pro mě!“

„Tak hele, chceš, abych přišla, nebo ne?“

„Pojď si pro mě!“

„Prokristapána!“

„Pojď si pro mě!“

„Trhni si nohou.“ Tak takhle nějak by se to dalo přeložit do lidské řeči.

Sameček ale vydává i spoustu dalších zvuků, i když nevíme, k čemu mu jsou. Já pochopitelně vím jenom to, co mi řeknou, ale i ornitologové, kteří kakapa studují už celou řadu let, tvrdí, že netuší, k čemu by to všechno mohlo být. Do kakapího repertoáru například patří kovové, nosové a velmi vysoké „čing“, jakési bzučení, klapání zobákem, „skrarkování“ (tak lze charakterizovat to, že kakapo prostě pořád vydává jakési „skrark“), „vřeštění“ a „kokrhání“, prasečí chrochtání a kvičení, kachní gagání a taky oslí hýkání. Zvuky vydávají i mláďata v nesnázích, to když do něčeho vrazí nebo spadnou ze stromu, takže celkovou škálu ještě rozšiřuje nadávání a našťavané vřeštění.

Slyšel jsem kazetu s kakapím hlasem a skoro se mi ani nechtělo věřit, že to všechno dělá pták nebo vlastně jakýkoli živočich. Podobné zvuky by třeba mohly vycházet z nahrávacího studia skupiny Pink Floyd, ale od papouška...

Část zvuků zaznívá jen v pozdějších fázích toku. Například ono „čing“ se do dálky dobře nenese a místo, odkud vychází, se proto dá snadno určit. Samičkám, které rozrajcovalo každonoční houkání (kakapo toká až tři měsíce, a to třeba i sedm hodin každou noc), právě tohle „čingání“ nakonec při hledání partnera pomůže. Ale ne vždycky. Samičky připravené k páření se totiž někdy dostaví k neobsazené jamce, chvíli tam vyčkávají a zase jdou pryč.

Ne že by samičky kakapů nechtěly. V čase námluv je jejich sexuální pud velice silný. Jedna samička za jedinou noc prokazatelně kvůli návštěvě partnera ušla přes třicet kilometrů a ráno se pak vrátila zpátky. Jenže období, kdy je ochotná se takhle chovat, je dost krátké. A aby to bylo ještě složitější, je samice k páření svolná, jediné když uzrají plody určitých rostlin, například podokarpů, a k tomu dochází jenom jednou za dva roky. Do té doby se může sameček třeba uhoukat, ale nebude mu to nic platné. Právě kakapova vybíravost a malicherné požadavky na potravu způsobují další potíže. Ani se mi na to nechce moc myslet, takže to odbudu jenom takovým průměrem a vy si uděláte obrázek. Představte si, že jste stevardem a musíte nakrmit plně letadlo muslimů, židů, vegetariánů, veganů a diabetiků, a k dispozici máte jediné krocana, protože jsou Vánoce.

Samečkové tedy mají nervy nadranc, protože vysedávají a houkají celé měsíce ve svých jamkách a čekají na své partnerky, a ty zase čekají, až dozrají ty správné bobule. Jeden ochránce přírody zapomněl na zemi klobouk v oblasti, kde kakapové tokali, a později načapal kakapa, jak se jeho klobouk pokouší znásilnit. Jindy se na kakapím tokaništi našel chomáč chlupů vačice, z čehož vyplývá, že se zas jeden kakapo dopustil politováníhodného omylu, při němž si zřejmě neužila ani jedna strana.

Čistým výsledkem té řady měsíců, kdy kakapo provádí ty své výkopové práce, houká, dost toho nachodí, vrže a zabývá se nějakými plody, je to, že samička jednou za tři až čtyři roky snese jediné vajíčko - a to okamžitě sežere hranostaj.

Kardinální otázkou proto je: Jak vůbec mohl kakapo přežít takhle dlouho?

Coby nezoologa mě tváří v tvář tomuto ptákoví napadlo, jestli si příroda prostě jenom nevymýšlí za pochodu a v podstatě se vůbec produkováním tvorů, kteří by po dlouhou dobu přežili v konkurenčním prostředí, nezabývá. Jen tak si pohrává. „A co tam třeba ještě strčit tohle? Uškodit to nemůže a třeba to bude legrace.“

Kakapo mi vlastně trochu připomíná britský motocyklový průmysl. Ten si totiž tak dlouho dělal věci po svém, až to začalo být výstřední. Výrobci motocyklů vůbec nereagovali na tržní síly, protože si jejich existenci ani neuvědomovali. Vyráběli určitý počet motocyklů, ty zakoupil určitý počet lidí a bylo to. Přitom jim zřejmě vůbec nevadilo, že jsou ty motorky hlučné, příliš složité na udržování, všude z nich teče olej a v zatáčkách se chovají prapodivně, jak na to na konci života přišel Lawrence z Arábie. Motorky prostě byly takové, a když jste nějakou chtěli, tak jste si ji prostě pořídili. Jednoduché jak facka. Ale taky to zároveň prakticky znamenalo konec britských motocyklů, protože Japonce najednou napadlo, že motorky takové vůbec být nemusí. Můžou být elegantní, jejich provoz čistý; můžou být spolehlivé a chovat se ukázněně. Pak je třeba svět začne kupovat a už si nebude motorky kupovat jenom ten, koho baví trávit nedělní odpoledne v garáži s promaštěným hadrem v ruce nebo táhnout přes poušť na Akabu.

Jakmile tyto velmi konkurenceschopné motocykly na britské ostrovy dorazily (a zase je to ukázka ostrovního druhu, který se s konkurencí nikdy nesetkal; já samozřejmě vím, že Japonsko je taky hlouček ostrovů, ale vůbec k tomu teď nepřihlížím, abych měl tu pěknou analogii), tak britské motorky přes noc prakticky vymřely. „Prakticky“, ale ne úplně. Pár nadšenců je ještě udržovalo při životě. Říkali si totiž, že nortony a triumphy jsou možná těžko zvládnutelné a svéhlavé mrchy, ale zároveň i docela charakterní a kurážné a svět by prostě bez nich byl o hodně chudší. V posledních asi deseti letech přestály spoustu nelehkých proměn, a jsou z nich předělané motorky, které nadšení motorkáři prostě mají rádi. Můj přírůbek už se teď dostal na velmi tenký led, takže od něj radši uteču.

O pár dní dřív jsem měl takový sen. Zdálo se mi, že jsem se vzbudil na liduprázdné pláži, natažené na růžových a namodralých balvanech. Nemohl jsem se pohnout a v hlavě mi dunělo pomalé dorážení příboje. Vzbudil jsem se... a ležel jsem na pláži, natažený na oblých růžových a bleděmodrých balvanech, a v hlavě jsem měl zmatek. Nemohl jsem se hýbat, protože mi na krku a z balvanu dolů visela brašna na foťáky.

Vyškrábal jsem se na nohy a podíval se na moře; snažil jsem se rozpomenout, kde to tak asi můžu být, nebo jestli se mi ještě vrátil ten sen. Možná jsem ještě pořád v letadle letícím neznámo kam a dívám se na film. Rozhlédl jsem se, jestli neuvidím letušku, ale po pláži ke mně nikdo s tácem pití nešel. Podíval jsem se na boty, a v hlavě se mi aspoň trochu rozsvítilo. Jasně se mi totiž vybavilo, že když jsem se na boty podíval naposledy, byly pokryty africkým bahnem z močálu v Zairu. Znepokojeně jsem se rozhlédl kolem. Na pláži nebyl jediný nosorožec. Nemohl jsem tedy být v Zairu, protože Zair vlastně nemá moře, a tudíž ani pláže. Podíval jsem se na boty ještě jednou. Byly až nepochopitelně čisté. Jak se to stalo? Vzpomněl jsem si, že mi je někdo vzal a vrátil mi je čisté. Ale proč? A kdo? Najednou ke mně připlul obraz letiště a já si uvědomil, že se mě vyptávali na boty a na to, kde jsem v nich byl. V Zairu, řekl jsem. Vzali mi je a za pár minut mi je vrátili úplně čisté, vycíděné dezinfekčním prostředkem. Vybavilo se mi, jak jsem si v tu chvíli říkal, že až budu chtít někdy pořádně vyčistit boty, zaletím si zase na Nový Zéland. Nový Zéland. V téhle jedné z nejizolovanějších a nejčistších zemí na světě celkem pochopitelně dost nadělají, aby se k nim snad nezavlekly nějaké cizí bakterie. Snažil jsem se vzpomenout, jak letím z Nového Zélandu pryč, ale nešlo to. Z toho je jasné, že jsem ještě pořád na Novém Zélandu. Výborně. Trochu jsem ty možnosti zúžil. Kde ale jsem konkrétně? Motal jsem se po pláži a drápal se přes mírně halucinogenní balvany. Z vyvýšeného místa jsem v dálce zahlédl Marka, jak klečí a civí do dutého kusu dřeva.

Pochybovačně se tvářící tučňák žlutooký.

„Přepeřující tučňák nejmenší,“ oznámil mi, když jsem k němu došel.

„Cože?“ řekl jsem. „Kde?“

„V tyhle kládě. Koukni se tam.“

Nahlédl jsem do díry ve dřevě. Z tmavomodrého chmýří po mně vyplašeně pokukovala černá očka. Ztěžka jsem usedl na kámen. „Paráda,“ řekl jsem. „A kde to jsme?“

Mark se zazubil. „Já si říkal, že s tebou ten časovej posun trochu zamával,“ řekl. „Spal jsi aspoň dvacet minut.“

„Jo,“ řekl jsem podrážděně, „ale kde to teda jsme? Myslím, že už jsem možnosti zúžil na Nový Zéland.“

„Malý bariérový ostrov," řekl Mark. „Nepamatuješ se, jak jsme sem dnes ráno přilítli vrtulníkem?"

„Aha," řekl jsem. „Tím se zodpovídá i moje druhá otázka. Ted' je teda odpoledne, co?"

„Jo," přisvědčil Mark, „jsou asi čtyři a čekají nás na čaj." Rozhlédl jsem se zase po pláži; úplně to se mnou zamávalo.

„Na čaj?"

„Čekají nás Mike a Dobby."

„Kdo?"

„Kdyžtak pak dělej, že je znáš, protože jsi s nimi ráno asi hodinu mluvil."

„Vážně?"

„Dobby je správcem ostrova."

„A Mike?"

„Jeho žena."

„Aha." Chvilí jsem přemýšlel. „Už vím," rozjasnilo se mi najednou. „Přijeli jsme sem hledat kakapa, že jo?" „Správně."

„A najdeme ho?"

„Pochybuju."

„V tom případě mi teda napověz, proč tu vlastně jsme."

„Protože tohle je jedno ze dvou jedinejch míst, kde kakapové prokazatelně jsou."

„Ale my ho zřejmě nenajdem."

„Ale aspoň dostaneme čaj."

„To jo."

„Tak jdeme na ten čaj. A cestou mi to všechno ještě vypovíš. Ale pomalu."

„Jo," přisvědčil Mark. Ještě několikrát vyfotil tučňáka nejmenšího, ptáka, o němž jsem se v životě neměl dozvědět nic bližšího, sbalil své nikony a vyrazili jsme k chatě správce. „Nový Zéland je dnes prolezlý všemi možnými predátory," začal Mark, „takže kakapové můžou najít útočiště už jedině na ostrovech, a to ještě jenom na těch pečlivě střežených. Na Stewartově ostrově na jihu ještě jeden nebo dva kakapové žijí, ale dorazili tam i predátoři a pro kakapy už tam není vůbec bezpečno. Proto je tam chytají a letecky přepravují na nedaleký Tresčí ostrov. Tam je vědci studují a chrání. Dokonce je chrání tak důkladně, že momentálně ani nevíme, jestli tam budeme moci jet. Právě teď je kolem toho určitéj humbuk na MŽP..." „MŽP?"

„Novozélandském ministerstvu životního prostředí. Nemůžou se dohodnout, jestli nás tam mají pustit. Na jednu stranu si říkají, že bysme mohli udělat tomu projektu trochu reklamu, ale na druhou stranu se domnívají, že by se kakapové neměli pod žádnou záminkou rušit. Kakapa by nám mohl pomoci najít jen jeden člověk, ale ten s náma nechce mít vůbec nic společnýho."

„Kdo?"

„Stopař kakapů na volné noze. Jmenuje se Arab."

„Aha."

„Má na stopování kakapů psa."

„Hmm. Tak to bude ten pravej. Mají stopaři kakapů na volný noze dost práce? Že totiž není moc kakapů, co by se dali stopovat."

„Kakapů je čtyřicet. A stopaři tři nebo čtyři..."

„A ti mají tři nebo čtyři psy..."

„Přesně tak. Psi zvlášť vycvičený na vyčmouchávání kakapů. Mají košíky, takže kakapům neublíží. Psi pomáhali při chytání kakapů na Stewartově ostrově; chycený ptáky pak vrtulníkem dopraví na Tresčí ostrov a sem na Malý bariérový. Je to poprvé za tisíce a možná miliony let, co nějaký kakapo letěl."

„A co dělá stopař kakapů, když zrovna žádný kakapo nepotřebuje vystopovat?"

„Zabíjí kočky."

„Jen tak z nudy?"

„Ne. Na Tresčím ostrově byla spousta zdivočelých koček, tedy koček, které se vrátily do přírody."

„Mně tohle připadá jako umělý dělení. Pro mě je každá kočka divoká. Kočky jenom dělají ochočený, když si myslíš, že za to dostanou misku s mlíkem. Takže na Tresčím ostrově zabíjejí kočky?"

„Už je pozabíjeli. Do jedný. Taky všechny vačice a hranostaje. Vybili všechno, co se hýbalo a nebyl to pták. Není to nic příjemného, ale tak to na ostrově vypadalo původně a jedině tak má kakapo šanci přežít - v prostředí, jaké na Novém Zélandu bylo před příchodem člověka. V prostředí bez šelem. Tady na Malém bariérovém ostrově udělali totéž."

V ten okamžik se stalo něco překvapivého a já si vzápětí uvědomil, že už ten den podruhé, ale já na to ve své malátnosti z časového posunu úplně zapomněl.

Z pláže jsme se prodrali hustým podrostem, pak jsme prošli rozbahněnými cestami, přešli několik pastvin s ovceři a najednou jsme se ocitli v zahradě. Nejenže v zahradě, ale dokonce v zahradě s pečlivě zastřiženým trávníkem, s upravenými záhonky, udržovanými stromy a keři, skalkami a potůčkem, přes něj vedl můstek. Celkově to působilo, jako byste vstoupili do rajské zahrady kdesi na předměstí; jako kdyby se dal Bůh osmý den zase do práce a stvořil sekačky na vzduchovém polštáři, zahradnické nůžky a takové ty sekačky, co jsou vlastně jen struna na elektřinu. A támhle už na trávu vstupuje Mike, správčova žena, a na podnosu přináší všechno potřebné k čaji. Velmi hlasitě a potěšeně jsem ji pozdravil.

Mezitím se mi někde úplně ztratil Mark. Stál sice ode mě jen pár metrů, ale byl úplně v transu a já se rozhodl, že jeho důvod k svému chování prozkoumám až po pořádném čaji. Nejspíš se díval na nějaké ptáky, jichž bylo v zahradě docela dost. Já zatím vesele konverzoval s Mike a znovu jsem se představil coby ten poloviční neandertálec, kterého už zřejmě

viděla ráno, když se zchlíple vypořádával z vrtulníku. Vyptával jsem se jí, jak to zvládá, když už s Dobbym žijí jedenáct a půl roku úplně sami na tomhle ostrově a vidí jen sem tam nějakého turistu-milovníka přírody. Vysvětlila mi, že milovníků přírody tu přivítají každý den celkem dost a už se dokonce objevily obavy, že je návštěvnost až moc velká. Na ostrov se predátoři nějakým nedopatřením totiž můžou dostat velice snadno, což by mělo hrozné následky. Zájezdové turisty ještě jde zvládnout celkem dobře, horší je to s lidmi, kteří s lodí přistanou na pláži a udělají si piknik. Stačí pár krys nebo březí kočka, a mnohaletá práce by přišla vniveč.

Prekvapilo mě, že by snad někoho, kdo si hodlá na ostrovní pláži upéct maso, napadlo vzít si s sebou do společnosti i březí kočku, ale Mike mi řekla, že se to může stát velmi snadno. A skoro každá loď má na palubě taky krysy.

Mike byla veselá, činorodá a mohutná žena a já měl značné podezření, že železná vůle, díky níž se tento akrobatický ostrov proměnil v až neuvěřitelně upravenou zahrádku, patřila právě jí. V tu chvíli se z bílého dřevěného domku vynořila Gaynor s Dobbym, s nímž právě natočila rozhovor. Dobby původně na ostrov před jedenácti a půl roky přišel v rámci programu likvidujícího kočky a pak tu zůstal jako správce rezervace. Ted' už věděl, že bude muset za osmáct měsíců odejít, a vůbec se na to netěšil. Z jejich miniaturního ráje se i život v domku v nějakém novozélandském městečku jevil jako něco příšerně jednotvárného a svazujícího. Ještě jsme chvíli klábosili, načež Gaynor přešla k Markovi, aby ji do magnetofonu popsal zahrádku. Mark ji ale odměřeně zahnal a dál byl v transu, tak jako už několik minut. Takové jednání bylo u Marka velmi netypické, protože to je člověk jemných způsobů a společenského vystupování, takže jsem se ho zeptal, co se děje. Zabručel něco o ptácích a ignoroval nás dál. Rozhlédl jsem se kolem ještě jednou. V té zahradě byly opravdu spousty ptáků. Ted' se musím k něčemu přiznat a od někoho, kdo kvůli jednomu papouškovi cestoval tam a zpátky 20 000 kilometrů, to bude asi znít trochu divně, ale mě prostě ptáci kdovíjak nebaví. Uznávám, že je na nich spousta věcí docela zajímavých, ale přímo ptáci mě moc neberou. Hroší, ti ano. Velmi rád civím na hrocha tak dlouho, dokud ho to nepřestane bavit a zmateně neodkráčí. Celé hodiny dokážu nadšeně pozorovat gorily, lemury a delfíny; když už nic jiného, tak mě fascinují jejich oči. Ale zaveďte mě do zahrady nacpané nejexotičtějšími ptáky na světě, a já si klidně budu popíjet čaj a klábosit s lidmi. Konečně mi došlo, že přesně takhle to vlastně je. „To,“ řekl Mark konečně hlubokým, dutým hlasem, „je...“ Trpělivě jsem čekal.

„...velmi zvláštní!“ dopověděl konečně. Gaynor ho nakonec z toho vytržení dostala a Mark vzrušeně spustil o medosavkách tui zpěvných, novozélandských holubech, pištěcích, lejsčících, ledňáčcích posvátných, papoušcích kakariki rudočelých, husicích rajských a taky o pořádném hejnu velkých papoušků nestorů kaká, kteří se honili po zahradě a cákali v bazénku pro ptáky.

Trochu mi vadilo, že jeho nadšení nedokážu sdílet, a připadal jsem si jako podvodník. Večer jsem pak začal přemýšlet, proč tak moc toužím vidět kakapa, ale ostatní ptáci mi můžou být ukradení. Nejspíš pro jeho neschopnost létat.

Je to docela silné, že tenhle tvor přestal úplně dobrovolně dělat to, po čem my skoro všichni toužíme od té doby, co nějaký náš předek poprvé pohlédl k obloze. Mě ostatní ptáci zřejmě štvou tou drzou lehkostí, s jakou si poletují, jako by to vůbec nic nebylo. Vzpomínám si, jak jsem před mnoha lety stanul v sydneyjské zoo tváří v tvář volně se pohybujícímu emuovi. V žádném případě se k nim prý nemáte přibližovat, protože emuové jsou docela nevyzpytatelní, jenže já zachytil jeho pohled a jeho vzteklý obličejek mě prostě fascinoval. Protože jakmile se emuovi upřeně podíváte do očí, jsou vám okamžitě jasné důsledky všech nevýhod jeho ptačího bytí: směšné držení těla, zoufale urované a zbytečné peří a dvě naprosto neúčinné končetiny. S tím vším emu prostě nedokáže to, co by všichni ptáci dokázat měli, totiž létat. Okamžitě vám dojde, že ten pták z toho musí být magor. Menší odbočka. Málo se ví, že mezi nejnebezpečnější africké tvory kupodivu patří pštros. Být zabít pštrosem vypadá fádne, protože jsou to tak směšní tvorové. Pštrosi vás nemůžou zakousnout, protože nemají zuby. Nemůžou vás roztrhat na kusy, protože nemají přední končetiny s drápy. Kdepak, pštros vás může k smrti ukopat. A kdo mu to vlastně může mít za zlé?

Kakapo vzteklý ani agresivní pták není. Se svou výstředností se vyrovnává celkem skromně a přičinlivě. Když požádáte někoho, kdo s kakapy pracoval, aby vám je popsal, obvykle zazní přívlastky „nevinný“ a „vážený“, i když se třeba popisuje jen nějaký bezmocný pád ze stromu. To je mi moc sympatické. Zeptal jsem se Dobbyho, jestli si kakapy na ostrově pojmenovali, a on okamžitě vyrukoval se čtyřmi jmény - Matouš, Lukáš, Jan a Snark. Pro důstojně praštěné ptáky jsou to jména velmi vhodná.

A ještě něco. Kakapo nejenže nechal toho, po čem my všichni strašně toužíme, ale dojemné je hlavně to, že to byla hrozná chyba. Je to prostě pták, s nímž se chcete pomazlit. Strašně moc jsem chtěl, abychom nějakého našli.

V následujících dvou třech dnech jsem propadal stále větší mrzutosti, protože jsme se v dešti plahočili po nekonečném množství kopců a bylo nám jasné, že na Malém bariérovém ostrově na kakapa prostě nenarazíme. Obdivovali jsme nestory kaká, kukačky dlouhoocasé a tučňáky žlutooké. Donekonečna jsme fotografovali černobílé kormorány Gmelinovy. Jednu noc jsme zahlédli sovku bubuk. Anglicky se jí říká „morepork“, protože hlasem neustále vyžaduje přísun vepřového. Ale už nám bylo jasné, že chceme-li spatřit kakapa, musíme na Tresčí ostrov. Potřebujeme Araba, kakapiho stopaře na volné noze, a kakapiho psa, který kakapimu stopaři na volné noze patří.

A všechno nasvědčovalo tomu, že s nimi počítat nemůžeme. Odletěli jsme do Wellingtonu a jen tak se tam motali. Chápali jsme, jaké dilema stojí před ministerstvem životního prostředí. Na jednu stranu stavěli ochranu kakapů nade vše a v zájmu toho bylo třeba, aby na Tresčí ostrov nevstoupil vůbec nikdo, kdo není pro celý projekt naprosto nezbytný. Na druhou stranu mohla určitá publicita přinést více prostředků nezbytných na záchranu těchto ptáků. Pořád jsme si to v hlavě převraceli, když nás najednou vyzvali, abychom uspořádali tiskovou konferenci a vysvětlili na ní, o co nám vlastně jde. Velmi ochotně jsme souhlasili. Upřímně a ve výborné náladě jsme si s novináři o celém projektu popovídali. Vysvětlovali jsme, že jde o ptáka, který je stejně podivný a jedinečný jako vůbec nejznámější vyhynulý živočich dodo mauricijský neboli blboun nejapný, a nyní se na pokraji vyhynutí ocitl taky. Rozhodně by pro něj bylo lepší, kdyby přežil a všichni ho měli rádi, než aby se stal slavným až tím vyhynutím a všichni by ho litovali jako doda.

Na ministerstvu životního prostředí to zanechalo určitý dojem a ukázalo se, že nakonec vyhráli lidé, kteří nám fandili. Za dva dny už jsme pak stáli na letištní ploše v Invercargillu, na úplném jihu Jižního ostrova, a čekali na vrtulník. A taky na Araba. Dosáhli jsme svého a trochu nervózní jsme věřili, že opravdu děláme dobře.

Přidal se k nám teď Skot Ron Tindal z MŽP. Byl k nám vlídně odměřený. Sdělil nám, že terénní pracovníci vůbec nesouhlasí s tím, že nám návštěvu Tresčího ostrova povolili, jenže příkaz je příkaz, a tak se s tím už nedá nic dělat a jedeme. Zvlášť proti prý byl sám Arab, takže bychom teď měli vědět, že sice přijede, ale ostře s tím nesouhlasí.

Za chvíli se pak Arab objevil. Nepřemýšlel jsem o tom, jak by měl takový kakapí stopař na volné noze vypadat, ale když jsme ho uviděli, okamžitě nám bylo jasné, že i kdyby se schoval do tisícíhlavého zástupu náhodně vybraných lidí, stejně by se hned poznalo, že to je kakapí stopař na volné noze. Byl vysoký, štíhlý a mimořádně větrem ošlehaný; stříbrem prokvetlý plnovous mu sahal až k psovi jménem Boss. Úsečně nám pokynul a sklonil se, aby podrbal psa. Pak se mu zřejmě zdálo, že to s odměřeností přece jen trochu přehnal, naklonil se a podal nám přes psa ruku. Nato si řekl, že tímhle gestem to zase přehnal na opačnou stranu, takže obhlédl počasí a nespokojeně se ušklíbl. Takto nám během chvíle předvedl všechny zmatky provázející společenské kontakty - a nakonec z něj byl okouzlující a příjemný člověk. Nálada během půlhodinového letu na Tresčí ostrov byla ale i tak mírně napjatá. Snažili jsme se o veselé klábosení, ale kvůli ohlušujícímu rámusu vrtule to stejně skoro nešlo. V kabině vrtulníku jen taktak můžete mluvit s někým, kdo o to stojí, ale velmi těžko se tam lámou ledy.

„Co jste říkal?“

„Ptal jsem se, co jste říkal?“

„Ach tak. A co jste říkal předtím?“

„Řekl jsem, Co jste říkal?“

„Ptal jsem se, jestli sem jezdíte často, ale odpovídat mi nemusíte.“

Nakonec vypuklo trapné ticho, které působilo ještě depresivněji vzhledem k hradbě bouřkových mraků visících nad mořem.

Pak na nás z temného a lesknoucího se moře vykoukl pochmurný obrys nejpřísněji chráněné archy celého Nového Zélandu - Tresčího ostrova. Je to jedno z posledních útočišť řady druhů ptáků, které nežijí už nikde jinde. Tak jako na Malém bariérovém ostrově i tady ochránci přírody nemilosrdně vyhubili všechno, co tu původně nežilo. Dokonce i nelétajícího chrástala weka, ošklivého a zlovolného ptáka velikosti kachny, který žije v jiných částech Nového Zélandu. Ten na Tresčím ostrově nebyl původní a útočil na buňňáky čočkové, kteří tu jsou doma. Moře je kolem ostrova dost bouřlivé a jsou v něm silné proudy, takže krysy se sem ze tří kilometrů vzdáleného Stewartova ostrova dostat nemůžou. Potraviny pro lidi, kteří na ostrově pracují, se skladují v krysovzdorných místnostech a v krysovzdorných obalech a před přepravou i po ní se ještě velmi pečlivě prohlíží. Kolem všech míst, kde se dá na ostrově vylodit, se navíc klade jed. Kdyby snad u ostrova ztroskotala nějaká loď, okamžitě se vyhlásí cosi jako požární poplach a krysí invazi na ostrov zabrání lidé, kteří jsou na ten okamžik připraveni. Vrtulník s dusotem přistál a my se škrábali ven, přikrčení pod rotující vrtuli. Rychle jsme vyložili zavazadla, sešli jsme z travnatého vršku, na němž jsme přistáli, a zamilovali k domku strážce rezervace. Podívali jsme se s Markem na sebe a uvědomili si, že ještě pořád jdeme přikrčeně. Krysy jsme sice nebyli, ale měli jsme pocit, že jsme patrně stejně vítanými hosty, a modlili jsme se, aby celá expedice nedopadla nějak příšerně. Za námi šel tiše Arab s Bossem, který teď měl pevný košík. Psi jsou sice vycvičení, aby kakapovi, kterého najdou, neublížili, ale někdy se hledáním nechají trochu unést. I s košíkem může příliš dychtivý pes do papouška šťouchat a poranit ho.

Strážcův domek byla dost primitivní dřevěná chata s velkou místností, sloužící jako kuchyň, jídelna, obývací i pracovna, a několika malými pokojíky s palandami. Už tam byli dva terénní pracovníci, jeden s velmi výstředním jménem (či se spíš jen podivně psalo) Phred - ukázalo se, že to je syn Dobbyho a Mike - a Trevor. Pozdravili nás zdrženlivě a bez jakéhokoli nadšení a nechali nás rozbalovat.

Za chvíli se k nám doneslo, že je hotový oběd, a my pochopili, že to je ten správný okamžik, abychom se pokusili své postavení na ostrově trochu vylepšit. Naši hostitelé zjevně ani trochu nestáli o ostré novináře, kteří jim budou lítat po ostrově a s videokamerami a mobily budou plašit ptáky; a ani je kdovíjak neuklidnilo, že jsme měli jen malého walkmana a byli jsme vlastně velmi mírní a ukáznění a moc jsme se snažili neobjednávat si jeden gin s tonikem za druhým. Vlastně věci trochu usnadnilo to, že jsme si přivezli něco piva a whisky.

Najednou jsem měl vynikající náladu. Vlastně nejlepší za celou dobu našeho pobytu na Novém Zélandu.

Novozélandané jsou poněkud hrozně příjemní lidé. Hrozně příjemní a pořád se vám snaží udělat radost. A já si teď uvědomil, že mi veškerá ta příjemnost a bodrost, jinž jsme byli vystaveni, vůbec nedělá dobře. Novozélandská příjemnost je nejen odzbrojující, ale přímo vražedná a mě se zmocňoval pocit, že jestli se mnou ještě jediný člověk bude jednat mile a bodře, tak ho asi praštím. A najednou to bylo úplně jinak a čekal nás pořádný úkol. A já si řekl, že nás tihle studení čumáci začnou mít rádi, i kdybych se měl třeba rozkrájet.

Při obědě sestávajícím ze šunky z konzervy, vařených brambor a piva jsme provedli konverzační výpad a pověděli jsme jim všechno o našem projektu a proč že to vlastně děláme, kde jsme byli do té doby, která zvířata jsme už viděli a která ne, koho jsme na cestách potkali, proč tak moc toužíme spatřit kakapa, jak moc jsme jim vděční za pomoc a že moc dobře chápeme, proč je naše přítomnost kdovíjak netěší, a pak už jsme přešli na inteligentní a zvědavé dotazy ohledně jejich práce, ostrova, ptáků, Bosse a nakonec, proč že na stromě před domem visí ten mrtvý tučňák.

Tím se vzduch trochu pročistil. Naším hostitelům záhy došlo, že naše mluvení zastaví jedině tím, že budou něco říkat sami. Ten tučňák, vysvětloval nám Phred, je taková tradice. Každého 28. února pověsí na strom mrtvého tučňáka. Tu tradici zahájili teprve dnes a nevědí jistě, jestli v ní vůbec budou další roky pokračovat, ale aspoň teď na tom tučňákově nejsou mouchy.

To bylo dost parádní vysvětlení. Všichni jsme to oslavili další sklenicí piva a věci se konečně trochu rozhýbaly. V

daleko uvolněnější atmosféře jsme se pak s Arabem a Bossem vydali do lesa, jestli tam třeba nenarazíme na toho ptáka, co jsme kvůli němu putovali 20 000 kilometrů.

Les doslova hnil. Bylo tam tak mokro, že každý padlý kmen, přes nějž jsme lezli, se nám pod nohama rozpadal, a když jsme se při klopýtnutí chytili větve, zůstala nám v ruce. Hlučně jsme klouzali blátem a nasáklým podrostem. Arab se s lehkostí pohyboval před námi - občas jsme mezi stromy zahlédli jeho modře kostkovanou flanelovou bundu. Boss kolem něj opisoval zmatené kruhy a skoro ani nebyl vidět, jen občas se cosi černého mihlo v podrostu.

Zato byl pořád slyšet. Arab mu na obojek připevnil zvoneček, jehož čistý zvuk se nesl vlhkým vzduchem, jako kdyby lesem pobíhal šilený neviditelný koledník. Zvonek upozorňoval Araba, kde Boss zrovna běhá, a taky na to, co má za luhem. Vzrušené cinkání následované tichem by mohlo znamenat, že Boss našel kakapa a teď ho hlídá. Zatajili jsme dech pokaždé, když cinkání ustalo, jenže se pak vždycky ozvalo znovu, protože Boss jenom našel v podrostu jinou stezku. Občas zvonek zacinkal hlasitěji a jasněji a Arab pak Bosse ostře přivolal. Pak nastalo krátké ticho, díky čemuž se Markovi, Gaynor a mně jednou dokonce podařilo je dohonit.

Udýchaní a promočení jsme se z lesa vymotali na mýtinu, kde Arab dřepěl vedle Bosse a strkal mu do zvonečku kus mechu, aby nedělal takový rámus. Mrkl na nás se svým typickým stydlivým úsměvem a vysvětlil nám, že nesmí zvonit moc, protože by kakapa zaplašil. Tedy pokud tam vůbec kakapové jsou. Myslí si snad, že tam nějaký je? zajímal se Mark.

„Určitě,“ přisvědčil Arab a zajel si prsty do mokrých vousů, aby z nich setřel bláto. „Nebo tu teda aspoň byli během dneška. Jsou tu jejich pachy. Boss našel stopu, ale ta vychládá. Nedávno se tady kakapové dost pohybovali, jenže to nebylo tak úplně nedávno, ale Boss je dost vzrušenější. Ví, že tu někde jsou.“ Ještě se chvíli Bossem zabýval a vysvětloval nám, jak se psi k vyhledávání kakapů dost špatně cvičí, protože není dost kakapů, na nichž by se cvičit mohli. Nejlepší pak nakonec je psa naučit, aby nereagoval na nic jiného. Výcvik je proto vlastně velmi zdoluhavá a náročná eliminace a psa hrozně frustruje. Naposledy Bosse pohladil a zase ho pustil. Pes hned vyrazil čenichat do křoví; hledal stopu jediného ptáka, po němž ho slídit neodnaučili. Už za chvíli nám zmizel z dohledu a jeho zvoneček přitlumeně odcinkal do dálky.

Chvíli jsme šli po cestě, takže jsme nějakou dobu Arabovi stačili. Povídal nám o dalších psech, z nichž zase vycvičili psy lovecké:

mají za úkol ostrov vyčistit od predátorů. Jednoho takového psa měl obzvlášť rád, byl to jejich nejlepší lovec a zuřivý zabiják. Vzali ho před pár lety na Kulatý ostrov u Mauricia, aby tam vypomohl s hubením králíků. Jenže se pak ukázalo, že se pes králíků bojí, a museli ho zase odvézt domů.

Arab má dojem, že poslední roky už tráví skoro pořád na ostrovech, což vůbec není náhoda. Ostrovní ekologie je natolik křehká, že mnohé ostrovní druhy jsou v ohrožení, ale ostrovy přitom zároveň mnohdy slouží jako poslední útočiště vzácných živočichů z pevniny. Z pětadvaceti kakapů, které našli na Stewartově ostrově a vrtulníkem je ve zvukotěsných bednách převezli na Tresčí ostrov, jich sám Arab chytil několik. Kakapy vždycky vypouštějí na místech co nejpodobnějších místu odchytu. Je totiž naděje, že si spíš zvyknou. Ale je velmi těžké odhadnout, kolik kakapů se tu aklimatizovalo, či dokonce kolik jich vlastně přežilo.

Chýlilo se k večeru a stíny se prodlužovaly. Rozrušil nás nález kakapího trusu. Mnuli jsme exkrementy v prstech a čichali k nim, asi tak jako když degustátoři nasávají buket výborného chardonnay ze Severního ostrova. Kakapí trus je jenně cítit po bylinkách. Skoro stejné vzrušení nám pak připravilo kapradí ozobané kakapem. Kakapo list kapradí ucvakne a pak ho celý protáhne mohutným zobákem, takže se na konci zakroučí.

Horší už bylo jasné poznání, že ten den prostě živého kakapa neuvidíme. Smrákalo se, spustil drobný déšť a my se vydali těch několik kilometrů lesem nazpátek. Večer jsme strávili v chatě, kde jsme se kamarádili s whisky a předváděli se se svými nikony.

Teprve před spaním z Araba najednou vyšlo, že toho dne ani nedoufal kakapa najít. Jsou to noční ptáci, takže se přes den prakticky vidět nedají. Jestli chcete mít aspoň nějakou naději, že kakapa uvidíte, musíte vyrazit, když už je aspoň trochu světlo, ale pach kakapů na zemi je ještě trochu čerstvý. To znamená, že se za kakapem musíte vydat v pět šest ráno. Nevadí nám to? Vstal a odešel se svými vousy spát.

Pět ráno je dost příšerná doba, zvlášť když se vaše tělo zoufale snaží vymanit z vlivu půl láhve whisky. Rozmrzele jsme se hrabali z paland; byla nám zima a všechno nás bolelo. Ukázalo se, že kulometná palba ozývající se z hlavní místnosti je vlastně prskající slanina. Pokusili jsme se snídání přivést k životu, zatímco ohavné šedé světlo mizelo na obloze.

Nikdy jsem nechápal, proč se toho tolik nadělá s rozbřeskem. Já už pár východů slunce zažil, ale nikdy to nebylo tak hezké jako na fotkách, jejichž výhodou je navíc i to, že si je můžete prohlížet, když máte tu správnou náladu, k čemuž obvykle dochází tak někdy kolem oběda.

Mrzutě jsme se potýkali s botami a foťáky a nakonec jsme se asi v půl sedmé vymotali ze dveří a vlekli jsme se zase do lesa. Mark mi skoro hned začal ukazovat fantastické vzácné ptáky a já mu poradil, ať se trochu proběhne. Den nabitý ornitologií nemohl začít lépe. Cestou do lesa Gaynor chtěla, abych jí popsal krajinu a ranní náladu, a já ji odbyl, že jestli přede mě ten mikrofon strčí ještě jednou, tak jí ho nejspíš pozvracím. Najednou jsem zjistil, že jdu sám.

Po chvíli jsem pak musel uznat, že to v lese zase tak hrozné nebylo. Sice tam byla zima, vlhko a kluzko a ošklivé kořeny se mi pořád snažily přerazit nohy v kolena, ale taky se tam všechno svěže třpytilo, ať jsem se na to mračil sebevíc.

Tentokrát se k nám přidal i Ron Tindal, který se teď po Skotsku nechutně zdatně prodíral podrostem, ale i to mě přestalo za chvíli trápit, protože na mě ten třpyt působil zvláštním magickým klidem. Daleko před námi se za hektickým cinkáním Bossova zvonku zamlženým lesem přízračně potichu mihala modře kostkovaná bunda.

Dlouho jsme se tím lesem trnáci. Pak jsme Araba dohonili, protože se zastavil na úzké pěšině a seděl teď v mokré trávě na bobku. „Tady je hodně čerstvý trus,“ prohlásil a držel nám před očima tmavou měkkou kuličku se světlým žilkováním. „To bílý je kyselina močová a ještě ji nespláchl déšť ani nevyšisovalo slunce. Zmizí to tak za den, takže to

tu určitě je od noci. Tudy jsme včera šli, takže jsme se s ním těsně minuli."

Paráda, řekl jsem si. Měli jsme tam ještě chvíli zůstat, a mohli jsme pak ráno o dost déle ležet. Ale ranní slunce začalo probleskovat stromy a třpyt kapiček rosy na listech byl opravdu křehce krásný, takže to zase nebylo jenom hrozné. Všechno se to tak třpytilo, jiskřilo a zářilo, lesklo se a probleskávalo, až jsem začal uvažovat, čím to je, že ve slovech zachycujících to, co slunce provádí po ránu, jsou samá „ř“ a „l“. Řekl jsem to Markovi, a on mi poradil, abych se trochu proběhl.

Tato drobná konverzace nás rozveselila, načež jsme vyrazili dál. Neušli jsme snad ani pět metrů, když se Arab, který mezitím metrů ušel patnáct, zase zastavil. Zase si sedl na bobek a ukazoval na mírně rozrytou hlinu.

„Tak tady se hrabal úplně nedávno," prohlásil. „Zřejmě v noci. Chtěl se dostat na kořen téhle orchideje. Jsou tady úplně vidět stopy zobáku."

Napadlo mě, jestli bych právě teď měl pocítit jisté vzrušení a optimismus ohledně výsledku dnešní expedice, ale když se tak stalo, rozbolela mě z toho hned hlava, a proto jsem toho radši zase nechal. Ten pitomej pták nás prostě tahal za nos, takže si večer zase v pochmurné náladě budeme v chatě pucovat objektivy a snažit se na všechno dívat z té lepší stránky. Ale aspoň už nebude žádná whisky, protože jsme ji všechnu vypili, takže z Tresčího ostrova druhý den ráno pojedeme s natolik jasnou hlavou, že si uvědomíme, jak jsme si zaletěli 20 000 kilometrů za ptákem, který se ale nedostavil, takže teď už zbývá jen těch 20 000 kilometrů zpátky a najít nějaké jiné téma k psaní. Určitě už jsem v životě udělal větší hlouposti, ale zrovna mě žádná nenapadala. Když se Arab zastavil příště, bylo důvodem pírkó. „Je to pírkó kakapa," sdělil nám a opatrně je zvedl z keře. „Zřejmě odněkud z hrudi, protože je hodně dožluta."

„Je skoro jako prachový peří, že jo," poznamenal Mark. Vzal si pírkó od něj a otáčel jím prsty v mlžném světle. „Myslíte, že mu vypadlo teď někdy?" zeptal se ještě s nadějí v hlase.

„Jo, je docela čerstvý," řekl Arab. „Takže takhle blízko jsme ještě nebyli...?"

Arab pokrčil rameny.

„Nejspíš," řekl. „To ale ještě neznamená, že ho najdeme. Klidně můžete stát přímo nad kakapem a nevidět ho. Vypadá to, že tenhle byl docela aktivní večer, hned jak jsme odešli. A to je zlé, protože v noci přšelo, takže pach je částečně pryč. Pachu je tu všude dost, ale nic to neznamená. A dopředu se nikdy nepozná, jestli na vás štěstí sedne."

Vlekli jsme se dál. Nebo možná nevlekli. Možná jsme si teď vykračovali trochu rázněji, ale uplynula půlhodina a pak hodina a slunce už bylo vysoko na obloze a Arab už se zase přízračně míhal mezi stromy daleko vepředu, a nakonec jsme ho z dohledu ztratili úplně. A to už jsme určitě zase moc rázně nešli. Chvíli jsme klopýtali dál za tlumeným cinkáním Bossova zvonku, které k nám stále ještě mezi stromy přinášel vánek, ale pak ustalo i to a my nevěděli co dál. Ron byl trochu vepředu; pořád si ještě vykračoval svým razantním skotským krokem, ale ani on teď nevěděl, kterým směrem se dát. Drápali jsme se do prudkého svahu pokrytého kapradím a práchnivějícími kmeny. Za vrcholem se krajina zase svažovala do široké, mělké prohlubně. Uprostřed se zmateně rozhlížel Ron. Gaynor na blátivém svahu nad prohlubní uklouzla a elegantně sjela po zadku. Mně se popruh foťáku zachytil za jedinou větev, která se neulomila v okamžiku, kdy se jí člověk dotkl. Mark mi pomáhal se z toho vymotat. Ron už zase nasadil to své tempo; poskakoval kdesi na druhém konci údolí a volal Araba. „Vidíš je?" křikl za ním Mark.

Najednou mi to došlo. Ztratili jsme se, protože Bossův zvonek najednou přestal cinkat. Současně totéž podle všeho napadlo Marka, protože jsme oba najednou vykřikli: „Mají snad kakapa?" Odpovědí nám byl výkřik. To Gaynor na nás křikla: „Mají kakapa!" Najednou jsme zobra vykračovali všichni. Křičeli jsme a hulákali a rozechvěle se prodírali údolíčkem. Vyšplhali jsme se na druhou stranu a spustili se do dalšího údolí. Na jeho konci byl další svah, před ním mechem porostlý val a na něm neskutečný výjev. Chvíli jsem o tom musel přemýšlet, než mi došlo, co mi to vlastně tak důvěrně připomíná. Když jsem to pochopil, na okamžik jsem se zarazil a blížil jsem se opatrněji.

Bylo to jako madona s dítětem.

Arab seděl se zkříženýma nohama na mechu a mokrý prošedivělý plnovous mu visel nad klínem. V náruči měl velkého zeleného papouška, tlustého a ousaného, který se mu něžně tulil k vousům. Tiše a pozorně, s hlavou na stranu, nad nimi držel stráž Boss, pořád ještě s košíkem na hubě.

Ztišili jsme se a šli až k nim. Markovi to kdesi v hrdle tiše mručelo. Papoušek byl potichu a skoro se ani nehýbal.

Nepůsobil neklidným dojmem a ani nevypadal, že by si snad nějak zvlášť uvědomoval, co se s ním děje. Velké černé oči bez výrazu upíral kamsi do prostoru. Zlehka, ale pevně držel v zobáku Arabův pravý ukazováček, z něhož stékala krev.

Jako by to kakapa uklidňovalo. Arab se prst snažil nenásilně vyprostit, ale kakapovi se to tak líbilo, že to Arab nakonec vzdal. Po ruce mu dál tekla krev a mísila se s dešťovou vodou, již bylo všechno nasáklé.

Napravo ode mě si Mark mumlal, že by to byla pořádná čest, nechat se klofnout kakapem, což jsem sotva chápal, ale nic jsem k tomu neřekl.

Zeptali jsme se Araba, kde ho našel.

„Našel ho pes," sdělil nám. „Asi deset metrů nad námi na tomhle svahu. Nejspíš pod tím naklánějícím se stromem. A když byl pes blízko, kakapo ztratil nervy a hnal se sem dolů ke mně. Je ve vynikající kondici. Je na něm vidět, že už letos bude brzy tokat: má měkkou, jakoby houbovitou hrud'. To je vynikající. Znamená to, že se po přesunu výborně aklimatizoval." Kakapo si na Arabově klíně nepatrně poposedl a hlavou se mu ještě víc přiblížil k vousům. Arab ho velmi něžně hladil po promočeném, pocuchaném peří.

„Je trochu neklidný," pokračoval Arab. „Myslím, že hlavně z toho rámusu. Vypadá hrozně orvaně, ale to je tím, že je mokrý. Seděl támhle v suchu na stromě. Ale pak zřejmě slyšel zvonek nebo Bosse už moc blízko, zpanikařil a hnal si to dolů ze svahu. Když jsem ho chytil, ještě pořád utíkal pryč. Jen se mě trochu drží. Kdyby chtěl přitlačit..." Arab pokrčil rameny. Kakapo měl opravdu pořádný zoban. Jako by mu z hlavy trčel mohutný otvárač na konzervy. „Ptáci obvykle

bývají o moc klidnější," mumlal Arab. „Když je máte v ruce, jsou úplně v klidu. Nechci ho držet moc dlouho, protože je mokrej, a jestli mu voda pronikne na kůži, tak prochladne. Radši už ho pustím."

Ustoupili jsme stranou. Arab se opatrně předklonil a kakapo roztáhl mohutné pařáty a šátral vzduchem po zemi, ještě než se na zem vůbec dostal. Nakonec pustil Arabův prst, nabyl na zemi rovnováhy, sklonil hlavu a uháněl pryč.

Kakapo Ralph se uklidňuje tím, že drží kakapího stopaře Araba za prst.

Večer jsme ve správčově domku triumfálně vyžahli zbylá piva a hloubali jsme nad záznamy všech kakapů, které převezli na Tresčí ostrov. Arab si poznamenal identifikační číslo, které měl náš kakapo připevněné na noze - 8-44263. Jmenoval se Ralph. Skoro přesně před rokem ho přivezli z Pegasus Harbouru na Stewartově ostrově.

„Tak to je paráda," vykřikl Ron. „Fakt vynikající zpráva. Jestli tenhle kakapo bude v toku jen rok po reintrodukci, je to zatím ten nejpádňější důkaz, že celý projekt s jejich převážením funguje. Víte, že jsme nechtěli, abyste sem jezdili; nechtěli jsme kakapy hledat a riskovat, že je budeme rušit, ale stalo se, že... No prostě je to moc povzbudivá informace, přímo k nezaplacení."

O několik dní později se zase na Kakapím hradě ve Fiordlandu svěřujeme Donu Mertonovi, že už nám zřejmě bylo odpuštěno.

„To podle všeho bylo," přikyvuje. „Trochu jste v tom šlapali a občas jste někoho naštváli, ale taky jste vlastně uvedli věci do pohybu. Tisková konference zabrala a už se mluví o tom, že se dost vysoká místa zasadí, aby si ministerstvo kakapí program zařadilo někam hodně nahoru. To znamená, že dostaneme víc peněz. Jenom doufám, že ještě není pozdě."

Na Tresčím je dnes pětadvacet kakapů, ale z těch je jen pět samic, a to je podstata celého problému. Pokud víme, tak na Stewartově ostrově už zůstal kakapo jediný, taky samec. Hledáme další samice, ale možná už žádné nežijí. K tomu si přičtete čtrnáct kakapů na Malém bariérovém - celkem tedy na světě žije jen čtyřicet kakapů. A přitom je tak těžké přimět ty trouby k rozmnožování. Kdysi měli tak pomalou reprodukci proto, že nebyl žádný jiný mechanismus, který by jim bránil v přemnožení. Jestliže populace nějakého druhu přeroste možnosti prostředí, co se týče potravy, tak se zase rychle sníží, a tak to jde nahoru a dolů. A při hodně velkých výkyvech stačí málo, a druh spadne do propasti. Ten neskutečný kakapí tok je teda vlastně víc než co jiného hlavně mechanismus umožňující přežití. To ale fungovalo, jen dokud nebyla žádná konkurence zvenčí. Dnes jsou kolem nich predátoři a při životě už je nemá co udržet - zbývá jen naše přímé vměšování. Dokud to dokážeme."

To mi připomíná můj příměr s motocyklovým průmyslem, který jsem si diplomaticky nechal pro sebe. Motocykloví návrháři mají možnosti, jaké zoologům scházejí. Opatrně jdeme po hřebeni zpátky k vrtulníku a já se ptám Dona, jaké doopravdy podle něho mají kakapové vyhlídky do budoucna. Jeho odpověď je až překvapivě přiléhavá.

„No stát se může cokoli," říká klidně svým zdvořilým hlasem, „a kdo ví, co přinese genové inženýrství. Jestli kakapy na světě udržíme ještě během naší generace, převezme si starost o ně generace další, a to už bude mít věda úplně jiné možnosti. My je teď hlavně musíme udržet, předat je potomkům v co nejlepším stavu a modlit se, aby k nim přistupovali stejně jako my." Za několik minut už náš vrtulník stoupá nad Kakapí hrad, sklání čumák a prolétává údolím k Milford Soundu, Zůstal tam po nás důlek v zemi a jeden nedotčený a dost uleželý sladký brambor.

Život ve tmě

Vždycky něco předpokládáme úplně automaticky a podvědomě. Právě proto je tak matoucí, když vůbec poprvé v životě v Austrálii vypouštíte umyvadlo a vidíte, že voda v odpadu mizí opačně. I fyzikální zákony vás upozorňují, jak daleko jste od domova. Na Novém Zélandu mají dokonce číselníky na telefonech očíslované proti směru hodinových ručiček. To ovšem s fyzikálními zákony nijak nesouvisí, jen to tu mají jinak zavedené. Šok spočívá v tom, že vás v životě nenapadlo, že by to snad mohlo být jinak. Nikdy jste o tom nepřemýšleli a najednou je to tak - prostě jinak. Celý svět se náhle úplně zachvěje.

Vytočit na Novém Zélandu telefonní číslo vyžaduje jisté soustředění, protože každá číslice je tam, kde ji vůbec nečekáte. Zkuste to udělat rychle, a určitě vytočíte číslo špatně, protože se vám do toho vmísí podvědomí a už to nedokážete zastavit. Vytáčení telefonu prostě máme tak vštípené, že je to činnost úplně automatická. Čína je na severní polokouli, takže z umyvadla tam voda jako u nás odtéká ve směru hodinových ručiček. Telefonní číselníky jsou taky jako naše. To obojí známe. Ale pak už je jiné úplně všechno a veškeré podvědomé předpokládání vám přinese jenom problémy a zmatek.

Na základě onoho mála, co jsem o Číně věděl od turistů, jsem tušil, že to přesně tak bude. Seděl jsem v letadle do Pekingu a pokoušel se vyznat ve svých zvycích, vymazat si je z hlavy, a trochu mě to znervózňovalo.

Začal jsem kupovat obrovská množství vody po holení. Vždycky když jel kolem vozík s bezcelním zbožím, koupil jsem si lahvičku. To jsem ještě v životě neudělal. Dříve jsem vždycky instinktivně zavrtěl hlavou a dál si četl časopis. Ale tentokrát mě napadlo, že bude zenovější říct: „Tak jo. A co máte?" Nepřekvapil jsem jenom sebe. „Ty ses snad dočista zbláznil," poznamenal Mark, když jsem si do příručního zavazadla strkal už šestou lahvičku.

„Snažím se nějak pochopit své hluboko zakořeněné předsudky ohledně toho, z čeho se skládá racionální chování, a zlikvidovat je."

„Takže zbláznil ses nebo ne?"

„Chci říct, že se jen snažím trochu uvolnit. V letadle není dost prostoru pro spontánní a alternativní jednání, takže dělám

v rámci omezených možností, co můžu."

„Aha."

Mark se celý nespůj zavrtěl a mračil se do knížky. „Co s tím vším budeš dělat?" zeptal se mě později, když nám přinesl jídlo.

„Netuším," řekl jsem. „To bude problém, co?"

„Tak mi řekni, jestli jseš z nějakýho důvodu neklidnej."

„Jsem."

„A proč?"

„Kvůli Číně."

Uprostřed jedné z největších, nejdelších, nejhluchnějších a nejspínavějších komunikací na světě žije převtělení utopené princezny, nebo spíš dvě stě převtělení utopené princezny. Legendy neříkají úplně jasně, jestli jde o dvě stě různých převtělení stejné utopené princezny nebo snad převtělení dvou set různých utopených princezen. O utonulých princeznách v té oblasti přitom scházejí spolehlivé statistické údaje, takže nám ani to situaci vyjasnit nepomůže. Pokud jde o jednu a tutěž utopenou princeznu, pak musela vést dost hříšný život - jestliže jsou její současné životní podmínky tak příšerné. Její reinkarnace totiž neustále zraňují lodní šrouby a taky se zamotávají do rybářských sítí s háčky; jsou oslepovány, tráveny a ohlušovány.

Onou komunikací je veletok Jang-c'-ťiang a převtělená princezna je paj-t'i, delfinovec čínský, sladkovodní delfin obývající tuto řeku. „Jakou máme podle tebe naději, že delfinovec uvidíme?"

„Nemám sebemenší tušení. Z Číny se těžko získávají informace o čemkoliv a stejně bývají zmatené. Fakt je, že ti delfini se dají - nebo nedají - najít jenom v pár úsecích Jang-c'-ťiang. Tím hlavním je asi dvě stě kilometrů u města Tchung-ling v provincii Anchuaj. Tam probíhá projekt na záchranu delfinovec a tam taky hlavně jedeme. Do Tchunglingu se dostaneme lodí z Nankingu. Tam bydlí profesor Čou, hlavní kapacita na delfinovec. Do Nankingu se dostaneme vlakem ze Šanghaje. Do Šanghaje přiletíme z Peking. V Pekingu máme pár dní na aklimatizaci, a taky abychom zjistili, jestli bude doprava vůbec fungovat. Budeme muset urazit několik tisíc kilometrů a přeprava zřejmě bude až neskutečný oříšek."

„A máme rezervu, kdyby se to nedařilo?" zeptal jsem se. „Kdy nás profesor Čou a ostatní vlastně čekají?"

„Čekají?" řekl Mark překvapeně. „Jak to myslíš? Oni o nás v životě neslyšeli. V Číně je vyloučené se vůbec s kýmkoli spojit. Budeme mít štěstí, jestli je vůbec najdeme, a ještě větší, když s náma budou chtít mluvit. Já vlastně ani s určitostí nevím, jestli vůbec existují. Vydáváme se do úplně neznámého terénu." Koukali jsme oba okénkem. Na nejlidnatější zemi světa padala tma. „Už máme úplně poslední lahvičku, pane," oznámil mi v ten okamžik stevard. „Chcete ji, ještě než náš bezcelní stánek zavřeme? Pak už budete mít sortiment úplný."

Byla hluboká noc, když s námi mikrobusem dokodrcal k hotelu na předměstí Peking. Já aspoň myslím, že to bylo předměstí. Vůbec jsme se neměli při odhadování té čtvrti o co opřít. Ulice tam byly široké a lemované stromy, ale bylo tam až přízračné ticho. Každé motorové vozidlo individuálně zařvalo a vůbec se nevímilo do hluku ostatního provozu. Pouliční lucerny neměly skleněné kryty, které by světlo rozptylovaly; vydávaly proto intenzivní světlo a každý list a větev házely na stěny domů ostré stíny. Cyklisté pak na vozovku vrhali mnoho překrývajících se stínů. Dojem pohybu v geometrické síti ještě zesiloval klapot kulečnickových koulí, které do sebe narážely na malých stolcích postavených pod ne právě početnými lampami.

Hotel byl posazen v labyrintu úzkých postranních uliček a jeho průčelí bohatě zdobilo to, co si každý představí, když se řekne Čína - vyřezání rudí draci a pozlacené pagody. Podél dlouhé vitríny s vyřezávanými jídelními tyčinkami, ženšenem a bylinnými afrodisiaky jsme do vestibulu odvěkli tašky s fotografickou a nahrávací výbavou, oblečením a vodou po holení a čekali jsme, až nás ubytují.

Všiml jsem si něčeho zvláštního. Takového drobného matoucího detailu - něčeho, jako jsou ty novozélandské telefonní číselníky -, který vám sděluje, že jste v hodně vzdálené cizí zemi. Věděl jsem, že Číňané obvykle drží pingpongovou pátku asi tak jako my cigaretu. Zato jsem ale netušil, že cigaretu naopak drží jako my pátku. Pokoj jsme měli malý. Seděl jsem na kraji postele, již vyrobili pro někoho, kdo mi sahal tak do pasu, a do úhledné řádky jsem hned vedle dvou velkých a krásně pomalovaných rudozlatých termosek na nočním stolku vyrovnal svou fantastickou sbírku lahviček s vodou po holení. Přemýšlel jsem, jak se jich zbavím, a rozhodl se, že se na ten problém vyspím. Doufal jsem, že se mi to povede. Četl jsem si totiž informace o hotelových službách a pokyny hostům a zněly dost děsivě: „Hostům se zakazuje tancovat, lomozit, hádat se, zápasit, pít nadměrné množství alkoholu a působit na veřejných místech výtržnosti, a to v zájmu vytvoření klidného a příjemného prostředí. Zákaz domácího zvířectva a drůbeže v hotelu."

Ráno se objevil další problém. Chtěl jsem si vyčistit zuby, ale trochu jsem nedůvěřoval nahnědlé vodě, která kapala z kohoutků. Prozkoumal jsem ony skvělé termosky, ale v těch byla horká voda na čaj. Nalil jsem trochu vody do sklenice, aby vychladla, zatímco jsem šel s Markem a Chrisem Muirem, našim zvukařem, na pozdní snídani.

Mark už se pokoušel dovolat profesoru Čouovi, odborníkovi na delfinovec, do Nankingu a došel k závěru, že je to prostě nemožné. Museli jsme do odletu do Šanghaje nějak přelepat dva dny, takže neuškodí, když se z nás pro změnu stanou normální turisté. Vrátil jsem se do pokoje, abych si konečně vyčistil zuby, a zjistil jsem, že pokojská už stačila pečlivě vymýt sklenku, v níž se mi chladila voda, a taky do termosek doplnila čerstvou vařící vodu. To mě trochu zaskočilo. Zkoušel jsem vodu přelévát ze sklenice do sklenice, aby trochu vychladla, ale i po několika minutách byla ještě pořád tak horká, že se mi v puse ohnul kartáček. Pochopil jsem, že jestli si chci vyčistit zuby, musím vymyslet pořádný plán. Znovu jsem nalil plnou sklenku, schoval ji dozadu do skříně a pak jsem se ještě pokusil zbavit jedné

vody po holení tím způsobem, že jsem ji vrazil pod postel. Nasadili jsme si brýle proti slunci, popadli foťáky a celý den jsme se v Pa-ta-lingu, asi hodinu jízdy od Pekingu, dívali na Velkou čínskou zeď. Na tak starou stavbu vypadala zeď mimořádně zachovale, skoro jako nová, a to právě části, které jsme viděli, zřejmě také byly.

Vzpomínám si, jak jsem jednou v japonském Kjótu obdivoval Chrám zlatého pavilonu a docela mě překvapilo, jak stavba přestála celé věky, protože chrám poprvé postavili ve čtrnáctém století. Řekli mi, že nepřestála vůbec nic, protože jen v tomto století chrám dvakrát vyhořel až do základů.

„Takže to není původní chrám?“ zeptal jsem se svého japonského průvodce.

„Ale samozřejmě že je,“ trval na svém a moje otázka ho dost překvapila.

„Ale vyhořelo to?“

„Ano.“

„Dvakrát.“ „Mnohokrát.“

„A postavili to znovu.“

„Ovšem. Je to významná historická stavba.“

„Použili úplně nový materiál.“

„Samozřejmě. Přece to vyhořelo.“

„Tak jak to teda může být ten stejný chrám?“

„Pořád je to stejný chrám.“

Musel jsem v duchu uznat, že to je naprosto racionální stanovisko, které ale vycházelo z nečekané premisy. Idea té stavby, záměr i design jsou veličiny neměnné, tvoří podstatu chrámu. Přežívá záměr původních stavitelů. Dřevo, z něhož je chrám postaven, ztrouchniví, takže je v případě potřeby vyměněno. Až přehnaně trvat na původním materiálu, což je stejně jen takový sentimentální suvenýr z minulosti, znamená nevnímat samu živoucí stavbu. Takové pojetí mi úplně nesedělo, protože bylo v rozporu s mým západáckým myšlením, ale princip jsem uznal. Nevím, jestli je za přestavováním Velké čínské zdi totéž, protože jsem nenašel nikoho, kdo by mou otázku pochopil. Ta zrenovovaná část byla plná turistů, stánků s kolou a občůdků, kde si můžete koupit tričko s Velkou zdi a pandy na baterky, a zřejmě právě toto s tím přestavováním nějak souviselo. Vrátili jsme se do hotelu.

Pokojská našla mou ukrytou skleničku a umyla ji. Zřejmě ji hledala velice důkladně, protože zároveň našla pod postelí lahvičku s vodou po holení a postavila ji do řady k ostatním. „Tak proč to teda nepoužiješ?“ zeptal se mě Mark.

„Protože jsem si k nim ke všem čuchnul a je to příšerný.“

„Mohl bys to dávat k Vánocům.“

„Nechci se s nima do ty doby tahat po světě.“ „Připomeň mi, proč sis je vlastně koupil.“

„Už si nevzpomínám. Jdeme na večeři.“ Na večeři jsme šli do restaurace U křupavé kachny. Po večeři jsme se vraceli přes centrum a narazili jsme na náměstí nazvané Tchien-an-men.

Měl bych předznamenat, že to bylo v říjnu roku 1988. Nikdy předtím jsem o náměstí Tchien-an-men neslyšel a většina světa také ne. Náměstí je to obrovské. Když na něm stojíte v noci, ani netušíte, kde končí; konec je kdesi v nedohlednu. Na jedné straně je brána od Zakázaného města, brána Tchien-an-men, z níž přes obrovskou plochu jako ikona hledí předseda Mao: hledí směrem k nejvzdálenějšímu bodu, kde stojí mauzoleum s jeho tělem.

Mezi těmito dvěma body - pod jeho pohledem - panovala slavnostní atmosféra. Na náměstí u příležitosti olympiády dovezli ohromné keře sestříhané do tvaru zvířecích hrdinů obrázkových seriálů,

Náměstí rozhodně nebylo přečpané a ani ne plné - k tomu by byly potřeba desetitisíce, nebo spíš statisíce lidí -, ale docela rušné. Byly tam rodinky s dětmi (či spíš se svým jediným dítětem). Všichni se procházeli a hovořili s přáteli, svobodně se tam pohybovali, jako kdyby to náměstí byla jejich zahrádka, a nechávali děti, ať si hrají s jinými dětmi, a nikoho nic zlého ani nenapadlo. Něco takového by těžko bylo možné na velkých náměstích v Evropě a přímo nepředstavitelné v Americe.

Vlastně si nevzpomínám, kdy jsem se naposledy na rušném veřejném prostranství cítil tak uvolněně a v pohodě, a zvláště v noci. Byli jsme zticha - a bylo to úplně čarovné ticho - a tím spíš jsme si najednou uvědomili hektický neklid, jaký hluboko v sobě podvědomě nosíme v ulicích západních měst. Musím ale přiznat, že takhle příjemně nám v Číně bylo jen jedinkrát, a vlastně už nám pak nikdy nebylo ani jakkoli příjemně. Většinou jsme Čínu vnímali jako něco hrozně chaotického a nejasného, co nám jenom lezlo na nervy, ale ten večer bylo na náměstí Nebeského klidu dobře. Pořádný šok proto přišel po pár měsících, kdy toto náměstí prošlo ve veřejném mínění onou brutální proměnou, jaká čeká všechna místa, kde došlo k nějaké katastrofě - najednou už to nejsou jen nějaká existující místa, stanou se z nich milníky v čase. „Před Tchien-an-men“ znamená, když jsme tam byli my, „po Tchien-an-men“ pak dobu, co tam vjely ty tanky.

Na náměstí jsme ještě jednou zašli druhý den brzy ráno; vzduch byl vlhký po noci a byla trochu mlha. Postavili jsme se do fronty, která se každý den náměstím vine k mauzoleu, kde je tělo předsedy Maa vystavené pod plexisklem. Délka fronty se přičila mému chápání. Klikatila se po náměstí sem a tam a každý další její zákrut se vždycky vynořil z mlhy a zase v ní mizel; zástupy lidí. Lidé stáli ve frontě po třech i čtyřech a rychle se sunuli náměstím; vždycky zahnuhli a popošli dál, další zákrut a další, a všechno to řídili oficiři, kteří kolem pochodovali v kalhotách do zvonu a žlutých bundách a štekali pokyny do megafonů. Pohodová nálada z předchozího večera zmizela v ohavné ranní mlze a z náměstí najednou byl jen obrovský buzerák.

Po chvilce váhání jsme se do fronty postavili i my. Tak trochu jsme počítali s tím, že to může trvat celý den, ale štekající policajti nás neustále popoháněli, takže jsme zjistili, že před cílem se fronta vlastně pohybuje rychleji. Ani ne za tři

hodiny jsme byli nahnáni dovnitř svatostánku, kde jsme po vysokém rudém koberci proběhli s co největší pietou kolem drobného, zavalitého a jakoby voskového těla.

Fronta, kterou do mauzolea tlačili tak organizovaně, vylézala na druhé straně a okamžitě se rozsypaná mezi stánky se suvenýry. Představoval jsem si, že z výšky musí mauzoleum vypadat jako ohromný mlýnek na maso.

Celé náměstí a přilehlé ulice obhospodařovaly ampliony, z nichž se celý den linula hudba. Většinou se ani moc nedalo poznat, co to hrají, protože zvuk nebyl nejkvalitnější: kolem nás to jenom tepalo, všeštělo a odráželo se. Když jsme ale po pár minutách vylezli na Tchienanenskou bránu, bylo najednou slyšet o moc lépe. Nejdřív bych měl vysvětlit, že brána Nebeského klidu je vysoká a má ploché průčelí. Jsou v něm oblouky, jimiž se vchází do Zakázaného města, nahoře velký balkon a za ním řada salonků. Bránu postavili za dynastie Ming; císaři z ní mluvili k lidu. Stejně jako náměstí Tchien-an-men i brána stejného jména byla vždycky úzce propojena s politickým vývojem v Číně. Když se vyšplháte na balkon, spočínáte na místě, odkud prvního října 1949 předseda Mao vyhlásil založení čínské lidové republiky. To místo je jasně označeno a kolem jsou fotografie z té události. Pohled na nesmírné náměstí Tchien-an-men je odsud neskutečný. Trochu jako dívat se z úbočí hory na rozlehlou pláň. Z politického hlediska je ten pohled ještě úžasnější, protože zosobňuje zemi, kde žije skoro čtvrtina všech obyvatel světa. Celé čínské dějiny se k tomuto bodu upínají a je těžké působivosti toho místa nepodlehnout. A taky s vámi pohne představa vesničana z Čao-šanu, který jménem lidu uchopil moc a jehož lidé i přes hrůzy kulturní revoluce stále ještě uctívají coby zakladatele země. Stáli jsme na místě, kde Mao vyhlásil vznik Čínské lidové republiky, a z amplionů jsme nejdřív slyšeli „Viva España“ a pak melodii ze seriálu „Hawaii Five-0“.

Těžko se dalo ubránit dojmu, že to někdo někde trošičku popletl. A dokonce jsem si ani nebyl úplně jistý, jestli jsem to třeba nebyl zrovna já.

Druhý den jsme letěli do Šanghaje a začali jsme myslet na delfiny, k nimž jsme se Čínou pomalu blížili. A nejvíc jsme na ně pak mysleli v baru hotelu Mír. Ukázalo se, že to na přemýšlení moc dobré místo není, protože se tam člověk při přemýšlení neslyší, ale stejně jsme se tam chtěli podívat.

Hotel Mír je pozoruhodný pozůstatek z dob, kdy Šanghaj byla jedním z nejnoblesnějších a nejkosmopolitnějších přístavů světa. Ve třicátých letech to byl hotel známý pod názvem Cathay a byl to nejluxusnější podnik ve městě. Přesně tam se lidi chodili oslňovat. V jednom zdejší apartmá napsal Noël Coward Intimní život.

Dnes tu odprýskává malba, ve vestibulu je tma a průvan, fixkou načmárané plakáty ohlašující „světoznámý jazz band hotelu Mír“ jsou k dřevěnému obložení přilepeny izolepou. Duch původní nádhery Cathaye se ale stejně pořád ještě vznáší někde mezi zaprášenými lustry a nechápe, co se to tu už čtyřicet let děje.

Bar byla tmavá místnost s nízkým stropem hned vedle haly. „Světznámý jazz band hotelu Mír“ hrál ten večer někde jinde, ale měl za sebe náhradu. Fakt je, že tohle je jedno z posledních míst na světě, kde ještě můžete slyšet hudbu třicátých let tak, jak se hrála ve třicátých letech, a v prostředí, kde se tehdy hrála. Možná tomu tak bývá při vystoupení světoznámého comba, ale s jejich náhradníky to tak nebylo. Ti hráli pořád dokola „Protěž“, „Zelené rukávce“ a „Auld Lang Syne“ a občas to proložili skladbami jako „New York, New York“, „Chicago“ a „Srdce jsem nechal v San Francisku“.

Dvě věci na tom byly podivné. Tak především to nehráli jenom pro turisty, protože jsme takovou hudbu slyšeli v Číně úplně všude, hlavně ty tři první tituly - v rádiu, v obchodech, taxicích, vlacích, na velkých parnicích, které neustále čadí po proudu i proti proudu Jang-c'-ťiang. Obvykle v podání Richarda Claydermana. Kdyby se třeba někdo divil, kdo na celém světě může kupovat desky Richarda Claydermana, tak ať ví, že Číňané, a těch je miliarda.

Druhá podivuhodnost spočívala v tom, že ta hudba byla pro hudebníky španělská vesnice. Ovšemže je to pro ně cizí hudba, takže to zase tak úplně divné není, ale oni hráli jako z nějaké učebnice. Všechna improvizovaná sóla trubky, každá mezihra bicích, všechno bylo úplně přišerné. Pocity podobné mým zřejmě museli mít Indové, když v šedesátých letech hrál George Harrison na sitár, ale to během tehdejší krátké módní vlny hrál vlastně skoro každý. Dýchavičným napodobeninám indické hudby se ovšem západní pop vytlačit nepodařilo. Takže když Číňané nadšeně poslouchali pokřivené verze „Auld Lang Syne“ a „Hnědého džbánu“, bylo jasné, že slyší něco úplně jiného, než slyším já, a já nechápal co.

Při cestě po Číně mi došlo, že mě nejvíce matou a dezorientují různé zvuky.

A napadlo mě, když jsme se snažili najít stůl v trochu tišším koutě baru, že delfini, které jsme přijeli hledat, určitě trpí přesně tím stejným problémem. Jejich smysly musí být naprosto přesyceny a popleteny.

Hned na začátku řeknu, že sladkovodní delfin paj-ťi - delfinovec čínský - je téměř slepý. Důvodem je to, že v Jang-c'-ťiang není nic k vidění. Voda je tam tak kalná, že je vidět jenom na pár centimetrů. V důsledku toho delfinovecům zakrněly oči, protože je nepoužívali. Je pozoruhodné, že lze často zjistit změny, k nimž došlo během evoluce nějakého živočicha, a to podle toho, jak se vyvíjí plod. Je to jako film puštěný pozpátku.

Delfinovec čínský má oči, byť velmi chabé, umístěny na temeni hlavy, aby mohly využít to málo světla, které k nim přímo shora pronikne.

Téměř všichni ostatní delfini mají oči mnohem níž, po stranách hlavy, aby mohli koukat všude kolem a taky pod sebe; přesně tam najdete i oči na embryu delfinovce.

Jak ale embryo roste, oči se přesunují nahoru a svaly, které by normálně oko stáčely dolů, se dokonce ani nevyvinou. Směrem dolů prostě delfinovec nevidí vůbec nic.

Je proto možné, že celou historii půdní eroze v povodí řeky Jang-c'-ťiang lze sledovat na pohybu očí jediného embrya zdejšího delfina. (Je také možné, že delfinovec do už kalné řeky Jang-c'-ťiang odněkud doputovali a jenom se novému prostředí přizpůsobili. Nevíme, jak to bylo. V každém případě je za dobu existence místního delfina Jang-c'-ťiang stále kalnější, a to hlavně v důsledku lidské činnosti.)

Delfin proto musel pro orientaci v prostředí používat jiný smysl. Spoléhá se na zvuky. Má neuvěřitelně citlivý sluch a „vidí“ díky echolokaci - vydává takové mlaskavé zvuky a poslouchá ozvěnu. S ostatními delfiny komunikuje hvízdáním. Poté co člověk vynalezl motor, se říční svět delfinovce musel proměnit v hotový očistec.

Čínská silniční síť je poněkud nedostatečná. V Číně jsou i železnice, ale nevedou všude, a tak je řeka Jang-c'-t'iang (v Číně jí také říkají Čchang-t'iang neboli Dlouhá řeka) hlavní čínskou dálnicí. Její hladina je neustále plná lodí. Bylo tomu tak vždycky, jenže dřív šlo o plachetnice. Dnes vodu bez ustání čerpa motory starých rezavých parníků, nákladních člunů, ohromných trajektů a remorkérů. „Pod hladinou musí být v jednom kuse pořádný vírval,“ řekl jsem Markovi.

„Cože?“

„Říkal jsem, že i pro nás je příšerný snažit se mluvit, když tu hraje ta kapela, ale pod vodou musí bejt příšerněj rambajs.“

„O tom přemýšlíš celou tu dobu, co tu sedíme?“

„Jo.“

„Já si říkal, že jseš nějak potichu.“

„Snažil jsem si představit, jaký to musí být pro slepce, který by bydlel na diskotéce. Spíš na několika konkurenčních diskotékách.“

„Vlastně je to ještě horší, nebo ne?“ namítl Mark. „Delfini se dívají sluchem.“

„Jasně, takže spíš hluchý člověk na diskotéce.“

„Proč?“

„No všechny ty stroboskopy, světýlka, zrcátka, lasery a všechno. Bez ustání matoucí informace. Za dva dny bys byl úplně popletenej a dezorientovanej, začal bys vrážet do nábytku.“

„Tak přesně to se vlastně děje. Delfini neustále narážejí do lodí, zabíjejí je lodní šrouby, zamotávají se do sítí. Sonar delfinovi obvykle stačí na to, aby na dně moře našel prstýnek, takže to musí být dost příšerný, když najednou nedokáže poznat, že ho nabere loď. K tomu ještě splašky, chemický a průmyslový odpad a umělá hnojiva, to všechno teče do Jang-c'-t'iangy. Zabíjí to řeku i ryby.“ „Tak co teda uděláš, když jseš buď skoro slepej, nebo skoro hluchej, bydlíš na diskotéce se stroboskopama, septik přetéká, pořád si natloukáš hlavu o strop a větráky a ještě ke všemu jídlo nestojí za nic?“

„Asi si půjdu stěžovat šéfovi.“

„To delfini nemůžou.“

„Nemůžou. Musejí čekat, až si toho vedení všimne samo.“

O něco později jsem navrhl, že bychom si coby představitelé vedení snad měli poslechnout, jak to vlastně pod hladinou řeky zní, spíš to tedy natočit. Bohužel nás to ale napadlo teprve teď, takže jsme s sebou neměli mikrofon pro nahrávání pod vodou. „Mohli bysme něco zkusit,“ ozval se Chris. „V BBC mají na tohle v případě potřeby zavedenou určitou metodu. Vezme se normální mikrofon a strčí se do kondomu. Nemáte u sebe někdo kondom?“

„Vlastně ani ne.“

„Nenašlo by se něco mezi toaletními potřebama?“

„Ne.“

„Tak budeme muset vyrazit na nákupy.“

Začal jsem myslet ve zvukových obrazech. Pro Čínu jsou charakteristické dva zvuky, když započítáte Richarda Claydermana, tak tři. Prvním je plivání. Plive každý. Úplně všude je slyšet ten známý zvuk: dlouhé natáhnutí, nasávání, chrchlavé shromáždění hleny do pusy, po čemž následuje zasyčení, jak je ona hmota vystříknuta do vzduchu, a nakonec, máte-li štěstí, i plesnutí o plivátko, jichž je všude spousta. V každé místnosti aspoň jedno. V jedné hotelové hale jsem jich napočítal dvanáct, strategicky rozmístěných ve všech rozích a výklencích. V šanghajských ulicích najdete plivátka z umělé hmoty zapuštěná do dlažby na každém rohu. Jsou plná nedopalků, smetí a hustých, napěněných hlenů. Taky si nejde nevšimnout spousty nápisů „Plivání zakázáno“, ale protože je to v angličtině, a ne v čínštině, mají ty nápisy patrně jen kosmetickou hodnotu. Někdo mi řekl, že dnes už se plivání na ulici považuje za přestupek, na který je vyměřena pokuta. Pokud by se ale pokuty někdy začaly vybírat, pak by asi byla celá čínská ekonomika vzhůru nohama.

Druhým zvukem jsou zvonky čínských bicyklů. Existuje jediný typ zvonku, který vyrábí firma Racek, kromě zvonků i výrobce fotoaparátů. Řekl bych, že jejich foťáky nejsou zrovna ty nejlepší na světě, ale zvonky na kolo možná ano, protože jsou určeny k vydatnému používání. Jsou to velké, bytelné vířící bubínky z chrómu a jsou velice zvukné; zvonění je na ulici slyšet úplně nepřetržitě.

V Číně na kole jezdí každý. Osobní auta jsou prakticky neznámá, a tak doprava v Šanghaji sestává z trolejbusů, taxíků, dodávek, nákladáků a bicyklů, které se valí jako přílivová vlna.

Když se poprvé postavíte na velké čínské křižovatce, zdá se vám, že musí nastat hrozná jatka. Ze všech stran se ke křižovatce sjíždějí davy cyklistů. Nákladáky a trolejbusy už se přes křižovatku řítí. Všichni troubí nebo zvoní a nikdo nevypadá, že by měl tendenci zastavit. V okamžiku nevyhnutelné srážky zavřete oči a čekáte na příšerný zvuk kroučícího se plechu, ale kupodivu k ničemu nedojde. Vypadá to jako něco zcela vyloučeného. Otevřete oči. Několik desítek cyklistů a nákladáků kolem sebe projelo, jako by to byly pouhé světelné paprsky.

Při příští příležitosti už oči nezavřete. Chcete vidět, v čem ten trik spočívá. Ani při pozorném dívání ale nerozluštíte, jak se jako při baletu kola kolem sebe propletou, jako by ani nebyla hmotná, a všichni přitom zvoní.

Na Západě se obvykle zvonění a troubení na klakson chápe jako něco agresivního. Obsahuje výhrůžku nebo rozkaz „Klid se mi z cesty“, „Pohni sebou“ nebo „Co ty jseš ale za kretěna“. Když na newyorské ulici slyšíte troubit hodně houkaček, znamená to, že lidi mají agresivní náladu.

V Číně vám postupně dojde, že tady je poselství toho zvuku úplně jiné. Zvonění neznamena „Klid“ se mi z cesty, blběčku“, ale spíš jen veselý „Tady jsem“, či vlastně „Tady jsem tady jsem tady jsem tady jsem tady jsem...“, protože zvonění ani na chvilku neustává. Když jsme se pak při honbě za kondomy proplétali přecpanými hlučnými ulicemi, napadlo mě, že čínští cyklisté se třeba taky orientují pomocí echolokace. „Co si o tom myslíš?“ zeptal jsem se Marka.

„Řekl bych, že co jsme v Číně, tak máš dost zvláštní nápady.“

„Jo, ale když se pohybuješ uprostřed smečky zvonících cyklistů, tak si zřejmě velmi dobře prostorově uvědomuješ, kde se kdo nachází. Všiml sis, že nikdo nemá na kole světlo?“

„Jo...“

„Někde jsem četl, že spisovatel James Fenton si jednou v Číně vyrazil na kole se zapnutým reflektorem. Zastavili ho policajti a řekli mu, ať to sundá. Protože jak by to vypadalo, kdyby se každý projížděl s rozsvíceným světlem? Já mám teda dojem, že se orientují podle zvuků. Co je na cyklistech taky divného, je jejich vnitřní klid.“

„Cože?“

„No já nevím, co by to mohlo být jinýho. Ta neuvěřitelná netečnost, s jakou cyklisti vyrazí přímo před přijíždějící autobus. Jen o vlásek se vždycky vyhnou srážce, která by autobusu pochopitelně moc neublížila. A i když se autobusu vyhnou asi tak o deset milimetrů, jako by si toho ani nevšimli.“

„A čeho by si měli všimát? Ten autobus se jím prostě vyhnul.“

„Ale jenom o fous.“

„Ale vyhnul. A o to jde. Nás takové situace znervózňují, protože je chápeme jako invazi do osobního prostoru. Číňany soukromí a osobní prostor nezajímá. Nejspíš si myslí, že jsme kvůli soukromí zbytečně neurotický.“

Obchod Družba vypadal pro nákup kondomů celkem slibně, ale nám v něm dělalo jisté potíže své přání vyjádřit. V ohromném obchodním domě, kde byla spousta jednotlivých stánků a pultů, jsme přecházeli od jednoho místa k druhému, ale nikdo nám nedokázal pomoci. Začali jsme tam, kde to vypadalo na prodej zdravotnických potřeb, ale štěstí jsme neměli. Když jsme se později dostali do oddělení, kde prodávali záložky do knihovny a jídelní tyčinky, bylo nám jasné, že tady neprorazíme, ale aspoň tam byla prodavačka, která uměla anglicky.

Pokusili jsme se jí vysvětlit, co chceme, ale dost rychle jsme se dostali za možnosti její slovní zásoby. Vyndal jsem zápisník a pečlivě namaloval kondom, včetně toho balónku na konci. Prodavačka se na můj obrázek mračila, ale stejně jí to nedošlo. Přinesla nám dřevěnou lžici, svíčku, jakýsi nůž na rozřezávání papíru a kupodivu i malou porcelánovou Eiffelovku, ale nakonec gestem vyjádřila, že už dál neví.

Kolem se shromáždila ostatní děvčata z oddělení, aby nám pomohla, ale i na ně byl náš obrázek moc. Já nakonec posbíral odvahu, předvedl jsem drobnou pantomimu a jim to konečně došlo. „Aha!“ vydechla první dívka s úsměvem.

„Ano!“ Všechny zářily úsměvem, že to konečně pochopily. „Rozumíte?“ zeptal jsem se.

„Ano! Ano, rozumím.“

„A máte je?“

„Ne. Ne.“

„Ach.“

„Ale...“

„Ano?“

„Já vám řeknu, kde zajdete, jo?“

„Moc vám děkujeme. Díky.“

„Jděte Nankingská ulice 616. Tam mají. Řeknete ‚natahovací gumu‘. O. K.?“

„Natahovací gumu?“

„Natahovací gumu. Vy řeknete. Oni mají. O. K. Hezký den.“ Spokojeně se chichotala a zakrývala si pusku rukou. Moc jsme jim děkovali a při odchodu jsme mávali a usmívali se. Vypadalo to, že se o nás rychle dozvěděl celý obchodní dům, protože nám každý mával. Jako by všechny moc potěšilo, že jsme je o něco požádali.

V Nankingské 616 - ukázalo se, že je to jen další, třebaže menší obchodní dům, a ne bordel, jak jsme se skoro domnívali - jsme s „natahovací gumou“ úspěch neměli; zase jen nechápavé rozpaky. Tentokrát jsem rovnou přistoupil k pantomimě, která předtím slavila takový úspěch, a okamžitě se to osvědčilo. Prodavačka, tentokrát dáma středních let s upjatým účesem, odkráčela rovnou k zásuvkám, přinesla krabičku a vítězoslavně ji před nás položila na pult.

Konečně úspěch, mysleli jsme si. Otevřeli jsme krabičku. Uvnitř byly pilulky.

„Správný nápad, špatná metoda,“ povzdechl si Mark. A už jsme zase zoufale vysvětlovali, teď už mírně uražené prodavačce, že to není úplně to, co hledáme. Tou dobou už se kolem nás shromáždil zástup asi patnácti přihlížejících, z nichž někteří - byl jsem o tom přesvědčen - se za námi táhli už z Družby. V Číně člověk rychle zjistí, že jsme všichni chovanci v zoo. Když se jen na minutku zastavíte, kolem se hned shromáždí dav a civí na vás. Nejvíce znervózňující je, že se nedívají nijak upřeně nebo zvědavě. Prostě tam jen tak stojí, většinou přímo před vámi, a dívají se na vás jako na reklamu na psí žrádlo. Konečně z davu vystoupil blýdý mladík s brýlemi. Prý trochu umí anglicky a jestli by tedy nemohl pomoci. Poděkovali jsme mu a ano, chceme koupit nějaké kondomy, natahovací gummy, a byli bychom moc vděční, kdyby to za nás mohl vysvětlit.

Vypadal zmateně. Vzal odmítnutou krabičku, která ležela na pultu před uraženou prodavačkou, a prohlásil: „Nechtějte gumu. Tohle lepší.“

„Ne,“ ozval se Mark. „My určitě chceme natahovací gumu, a ne pilulky.“

„Proč chcete gumu? Pilulky lepší.“

„Vysvětlí mi to,“ řekl Mark.

„Potřebujeme to na nahrávání delfinů,“ řekl jsem já. „Vlastně ani ne delfinů. Chceme nahrát rámusv Jang-c'-t'iangy,

který... musíte, víte, jít přes mikrofon a..."

„Prostě mu řekni, že si chceš zašoustat a hrozně to pospíchá," ušklíbl se Chris.

Ale to už před námi mladík nervózně couval. Uvědomil si najednou, že jsme nebezpeční šílenci, kterým se musí vyhovět, ale honem od nich pryč. Rychle něco řekl prodavačce a zmizel v davu. Prodavačka pokrčila rameny, popadla pilulky, otevřela jinou zásuvku a vytáhla balíček s kondomy. Koupili jsme jich devět - jen tak pro jistotu. „Taky mají vodu po holení, kdyby ti třeba docházela," poznamenal Mark.

Jedné lahvičky už se mi podařilo zbavit v hotelu v Pekingu a druhou jsem schoval pod sedadlo ve vlaku do Nankingu.

„Víš, co to provádíš?" zeptal se Mark, když si mě všiml. Já myslel, že spí.

„Jo. Chci se zbavit toho svinstva. Neměl jsem to kupovat."

„Je to ještě trochu jinak. Když se zvíře zatoulá do neznámého prostoru, kde se necítí jako doma, tak si cestu značkuje pachy, vlastně si tam na to vytváří nárok. Pamatuješ se na madagaskarské lemury kata? Mají pachové žlázy na zápěstích a nová teritoria si zabírají tak, že ocasem ten pach rozhánějí. Proto taky psi čurají na pouliční lampy. Ty si prostě pachově označujes svou cestu po Číně. Starých zvyků se jen tak nezbavíme."

„Nevíte někdo náhodou," obrátil jsem se ke Chrisovi, který už asi hodinu klímal u okna, „jak vypadá Nanking napsaný čínským písmem? Ptám se jen, abysme poznali, že už tam jsme."

V Nankingu jsme poprvé uviděli řeku. Šanghaj je sice branou k Jang-c'-ťiang, ale přitom leží na jejím přítoku Chuang-pchu. Nanking už je přímo na Jang-c'-ťiang. Je to dost pochmurné město, nebo se to tak aspoň zdálo nám. Pohltilo nás o to víc, že jsme se v něm cítili jako cizinci. K lidem se nedalo vůbec nijak dostat blíž. Buď na nás civěli, nebo si nás nevšimli. Vzpomněl jsem si, jak jsem si v letadle do Pekingu povídal s jedním Francouzem.

„S Číňany se moc bavit nedá," vysvětloval mi. „Jednak kvůli jazykovým překážkám, pokud teda nemluvíte čínsky, ale taky jde o to, pochopíte, co oni už všechno mají za sebou. A tak si zřejmě myslí, že je lepší si vás nevšimat. Jestli s vámi mluvit budou nebo ne, vyjde to pro ně nastejno, takže tůdle... Když už vás pak znají, tak se trochu rozpovídají, ale stejně tůdle." Pocit cizince v nás ještě posilovalo to, že v centru byl jediný hotel západního typu - věžák Ťing-ling. Byl to takový ten anonymní moderní hotel na různé konference, s otáčejícím se barem a atriem a podobně. Přesně takové hotely nesnáším, ale tentokrát to byla úplná oáza.

Hned jsme jako krysy z pytle vyrazili do otáčejícího se baru v nejvyšším patře a před nebezpečím jsme se choulili kolem ginů s tonikem. V tom až nečekaně známém prostředí jsme seděli asi dvacet minut a prosklenými stěnami jsme zírali na to ohromné, cizí a setmělé město, které se kolem nás pomalu otáčelo. Najednou jsme si uvědomili, že jsme jako kosmonauti v ohromném, teplém tělese, které nám zajišťuje všechny životní funkce, a hledíme na nepřátelskou a pustou planetu.

Všichni jsme najednou zatoužili, abychom tam ven už nikdy nemuseli; už na sebe nemuset nechat civět a plivat, už nebýt přehlíženi a nenechat si osobní prostor narušovat bicykly. V Ťing-lingu ale bohužel neměli volné pokoje, takže nás katapultovali do noci a my se museli ubytovat v pochmurném rozpadajícím se hotelu na předměstí, kde jsme pak zase seděli a přemýšleli o delfínech a jejich zaneřáděné řece, a jak nahrajeme ty zvuky.

Druhý den mrholilo a bylo šero; stáli jsme na břehu Jang-c'-ťiang a pozorovali jsme, jak se z centra Číny ponuře valí to moře kalu. Těžká krajina byla převážně tmavohnědá a šedá a v popředí se po řece s lomozem sunula dlouhá černá čadící plavidla. A v té záplavě tmavé byl jediným zábleskem kondom s růžovými puntíky, který zplihle visel na konci šňůry připojené ke Chrisově magnetofonu. Spíš jen tušený svistot tisíců bicyklů mi připomínal vzdálený dusot kopyt. Tady se nám šanghajský zmatek jevil jako hřejivá vzpomínka na domov.

U břehu nebyla řeka pro náš zvukový experiment dost hluboká a my se v houstnoucím dešti plahočili za hlubší vodou do přístavu. Vrtěním hlavou jsme odbývali občasně dotěrné výkřiky cyklistických rikšů. Všechno to bylo tak hrozné, že jsme odmítali i jen teoretickou úlevu. U rozvzaného mola jsme našli momentálně prázdný trajekt a vyšli jsme po můstku. Trajekty na řece Jang-c'-ťiang jsou mohutná čtyřpatrová plavidla a vypadají jako špinavé fezy citrónového dortu, které se každý den sunou po proudu i proti proudu řeky. Každý trajekt veze hodně přes tisíc namačkaných pasažérů a pouští jim na cestu Richarda Claydermana. Mnoha dveřmi jsme se nakonec propracovali až na palubu, z níž už byla vidět řeka. Tam se Chris marně pokoušel spustit onu růžovou věcičku s mikrofonem do kalných vod. Šňůra tam skoro ani nedosáhla, cloumal s ní vítr, a když už konečně dosáhl mikrofon vody, tak stejně uvízl na hladině.

Pod námi byla další paluba, ale nemohli jsme k ní najít přístup; všude nás odrážely zamčené dveře. Nakonec jsme to bludiště nějak zvládli a ocitli jsme se zase nad řekou, tentokrát o něco níž. Ani teď se mikrofon do husté hnědé vody ne a ne ponořit. Ponořil se, až když jsme ho zatížili klíčem od mého pokoje v Pekingu, který jsem v roztržitosti zapomněl vrátit. Mikrofon zabalený do svého kondomu klesl do hlubin a Chris začal natáčet. Po řece kolem nás s lomozem plula jedna loď za druhou. Většinou to byla sedmi- až desetimetrová plavidla černá jako saze. Nepočetné posádky si nás buď nevěřícně prohlížely, anebo nás ignorovaly. Na zádi každé lodi vibroval a rachtal starý dieselový motor; produkoval oblaka černého kouře a poháněl pod vodou lodní šroub.

Už jsme na té palubě byli pár minut, když se objevil jeden člen posádky a docela se divil, že tam jsme. My samozřejmě mandarínskou čínštinu neovládáme, ale věta „Co tu sakra děláte?" zní velmi podobně ve všech řečech.

Jenom se pokusit o vysvětlení už bylo předem odsouzeno k neúspěchu. Raději jsme se mu proto pantomimicky a znakovou řečí pokoušeli vysvětlit, že jsme prostě blázni. Pomohlo to. Ten člověk to vzal, ale stejně pak postával opodál a sledoval, co to provádíme.

Nakonec Chris vytáhl výbavičku z vody, všechno usušil a ukázal mu to. Lodník poznal, že jsme ve vodě máčeli kondom, a jako by se mu najednou rozsvítilo.

„Aha!“ zajásal. „Fiky tiky!“ Spokojeně se šklebil a ukazováčkem si významně zajížděl do ruky sevřené v pěst.

„Jasně. Fiky tiky,“ souhlasili jsme s ním.

Byl rád, že už je všechno naprosto jasné, odkráčel a nechal nás, abychom se vystřídali u sluchátek a poslechli si nahrávku.

Nebylo to úplně tak, jak jsem čekal. Voda výborně přenáší zvuk; proto jsem si myslel, že jasné uslyším dunění každé lodi, která kolem nás hřmotně proplula. Jenže voda zvuk přenáší ještě mnohem lépe, a tak jsme slyšeli všechno, co se v řece dělo v okruhu několika kilometrů - úplná kakofonie zvuků. A místo abychom slyšeli lomoz každého jednotlivého lodního šroubu, z pásky se ozývala jednolitá zvuková plocha, z níž se nedalo vůbec nic poznat.

Potěšilo nás, že profesor Čou existuje. Nejen to - když se ho Mark vypravil hledat na Nankingskou univerzitu (mně bylo ten den zrovna špatně), tak se s ním přímo osobně setkal. Pan profesor souhlasil, že s námi zajde do hotelu Ťing-ling na večeri (to už se mi udělalo mnohem líp, protože to je docela dobrá restaurace).

Byl to zdvořilý a milý pán, asi šedesátiletý. Ochotně s námi prošel záhadný jídelní lístek a představil nám zdejší specialitu: nankingskou kachnu. Ukázalo se, že to je jídlo velice podobné pekingské kachně. (Striktně řečeno spíš sečuanské kachně, což jsme po mnoho let jedli pod názvem pekingská kachna; v Pekingu jsme měli báječnou sečuanskou kachnu, protože to tam oni jedí. Pekingská kachna je něco jiného a bývá ve dvou chodech, z nichž na ten druhý se už ani moc nevyplatí čekat.) Závěr z toho všeho je následující: ukázalo se, že nankingská kachna se velice podobá kachně sečuanské, až na to, že ji v Nankingu pokazí pevnou, nejméně centimetrovou vrstvou soli. Profesor Čou s námi souhlasil, že takhle to zdaleka není tak dobré, ale v Nankingu prostě kachnu takhle připravují.

Profesor Čou nás uvítal v Číně; překvapilo ho i potěšilo, že jedeme takovou dálku, abychom spatřili delfíny, a prohlásil, že udělá, co bude v jeho silách, aby nám pomohl, ale že to zřejmě nebude nic platné. V Číně je všechno obtížné, sdělil nám spiklenecky. Slíbil nicméně, že zavolá lidem z delfiního projektu v Tchung-lingu a upozorní je, že tam jedeme, ale moc naděje si nedělal, protože už se prý s nimi snaží spojit několik týdnů.

Taky řekl, že ano, máme pravdu. Rámus v Jang-c'-ťiangu představuje pro delfíny velký problém, protože podstatně znesnadňuje jejich echolokaci. Když delfini dřív uslyšeli loď, tak se vždycky potopili, pod vodou změnil směr, loď podplavali a vynořili se na druhé straně. Teď se ocitnou pod lodí a nevědí, co mají dělat, a vynoří se moc brzy, obvykle rovnou pod šroubem. Všechny ty změny byly moc prudké, řekl nám profesor Čou. Jang-c'-ťiang byla nedotčená miliony let, ale pak bylo jen během několika let všechno jinak a delfini se neuměli přizpůsobit. Věda o existenci delfinův čínských ví teprve velmi krátce. Místní rybáři delfíny pochopitelně znají dávno, jenže ti se zoology moc často nemluví, a k tomu ještě to nedávné trapné období v čínských dějinách, kdy s vědci jakéhokoli zaměření nemluvil vůbec nikdo, nanejvýš je vždycky někdo udal straně za to, že nosí brýle. Delfinůvce poprvé nenašli v řece Jang-c'-ťiang, ale v jezeře Tung-tching-hu. Roku 1914 tam jeden Američan ulovil delfína a odvezl ho do Smithsonianova institutu. Bylo jasné, že jde o zcela nový druh, a dokonce rod sladkovodního delfína, ale dál se o něj stejně skoro nikdo nezajímal.

A pak se koncem padesátých let profesor Čou vrátil z nějaké ornitologické cesty a čekala na něj neoznačená kostra. Byl to stejný druh delfinůvce, jenže ne z jezera Tung-tching-hu, kde už mezitím delfinůvci nebyli, ale z řeky kousek od Nankingu. Čou mluvil s několika rybáři, kteří je prý občas vydávají. Když nějakého náhodou chytili, prodali ho na rybím trhu. Delfini chycení na šňůry na tom byli dost blbě, protože podél Jang-c'-ťiangy rybáři tradičně návnadu nabodávají na mohutné háky, jichž jsou na dlouhých šňůrách stovky.

U Nankingu proběhla řada výzkumů, ale kulturní revoluce všechno načas zastavila. Výzkum byl obnoven v sedmdesátých letech, ale komunikace v Číně vážla natolik, že to byl výzkum jenom místní a nikdo si vlastně ani neuvedomil, o jak vzácného živočicha jde a v jak děsivé situaci se ocitl. Všechno se změnilo v roce 1984.

Vesničané našli jednoho delfinůvce uvízlého na mělčině u Tchung-lingu, města ležícího proti proudu. Oznámili to zemědělské komisi tchunglingského zastupitelství. Tamní úředníky to zaujalo a poslali odborníka, aby se na delfína podíval. To spustilo hotovou lavinu.

Najednou pořád někdo chodil a tvrdil, že i on viděl delfína zabitého lodí, chyceného do sítě nebo někde na břeh vyplaveného jako taková zakrvácená hromádka.

Dosud náhodné případy tak vytvořily velmi hrozivý obraz. Najednou bylo zřejmé, že delfinovec je nejen strašně vzácný, ale že je ohrožena samotná jeho existence.

Z Nankingu přijel profesor Čou, aby rozhodl, co by se mělo dělat. V tom okamžiku vzaly věci dost nečekaný obrat, protože ještě než vědci rozhodli o dalších krocích, tak je lidé v Tchung-lingu už realizovali.

Za několik měsíců se rozběhl velký projekt, jenž měl vyústit ve vytvoření rezervace pro delfinůvce na Jang-c'-ťiangy, a dnes, skoro po pěti letech, už rezervace začne fungovat. „Měli byste tam zajet,“ řekl profesor Čou. „Je to vynikající projekt. Zkusím jim zavolat, aby o vašem příjezdu věděli, takže se můžete spolehnout, že vás čekat nebudou. Proto vám s sebou taky dám ještě dopis.“

Z různých důvodů - které souvisely s odbočkou na aligátory farmu, kde nás pod záminkou, že nemáme na aligátory řádné povolení, honila policie - jsme nakonec do Tchung-lingu jeli taxikem; je to jen asi dvě stě kilometrů. Taxikář nám udělal cenu. To souviselo s tím, že to nebyl kdovíjaký taxikář, a hlavně kdovíjaké auto, takže jsme do Tchung-lingu dorazili ve stavu jisté podrážděnosti.

Cizinec v Číně nesmí řídit auto a je jasné proč. Číňané totiž jezdí auty nebo na kole podle zákonů, které nezasvěcenému pozorovateli nejsou zcela zřejmé, a to nemám na mysli jenom pravidla silničního provozu, ale i fyzikální zákony. Koncem našeho pobytu v Číně už jsem se třeba smířil s tím, že když jedete na dvouproudé silnici za jiným autem a v protisměru se blíží dvě vozidla, z nichž to zadní zrovna předjíždí, nejspíš to vašeho řidiče vyprovokuje k tomu, že začne předjíždět

taky. Jakýmsi zázrakem to obvykle nakonec dobře dopadne.

Ale nikdy jsem si nedokázal zvyknout na následující situaci: vozidlo před vámi zrovna předjíždí, načež se váš řidič pustí do předjíždění předjíždějího i předjížděného zároveň, a to přesně v okamžiku, kdy se v protisměru blíží tři vozidla během téhož manévru. Sira Isaaca Newtona tu zřejmě už dávno označili za nechutného nohsleda a buržoazního posluhovače kapitalismu.

V Tchung-lingu jsme pochopitelně zase sentimentálně vzpomínali na přívětivou domáckost a veselou atmosféru Nankingu.

Cituju z turistického prospektu, který jsem našel ve svém ponurém hotelovém pokoji: „Tchung-ling je nové průmyslové a hornické město. Je zde zastoupen průmysl chemický, textilní, elektronický, strojírenský, hutnictví železa, oceli i barevných kovů, výroba stavebnin a těžba uhlí. Zvláště díky velmi perspektivním oborům, a to chemickému průmyslu a metalurgii barevných kovů pro stavebnictví, se Tchung-ling stal významným průmyslovým centrem."

Tchung-ling nebylo hezké město. Bylo ponuré, šedivé a nepřátelské a já jsem se okamžitě rozhodl, že v něm zanechám svou pachovou značku.

Šel jsem do restaurace, taky ponuré, za Markem a Chrisem a vzal jsem si s sebou ten prospekt. V Číně jsme byli ohledně jídla velmi přístupní návrhům a počítali jsme s tím, někdy dost lehkomyšlně, že prostě budeme jíst, co před nás postaví. Hodně z těch jídel bylo vynikajících, hodně vynikajících o dost méně a někdy dokonce pro západní chuť mírně překvapivých.

V tchunglingském hotelu to spíš spadalo do té poslední kategorie, zvláště takzvaná tisíciletá vejce. Pochopitelně by se ten název neměl brát doslovně, ale je to jen náznak toho, jak moc je to asi překvapivé.

Vajíčka se naměkko uvaří v zeleném čaji a schovají se na tři měsíce do jakéhosi úkrytu z bláta a slámy. Za tu dobu už je bílek tuhý a jasně zelený a žloutek už je hodně, ale opravdu hodně tmavozelený a blátivý. Překvapivé na tom je to, že právě v tomto stavu vám to přinesou coby pochoutku; kdybyste ale totéž našli doma ve spíži, zavoláte hygienika.

Trochu jsme se s touto specialitou potýkali, ale nakonec jsme to vzdali a znovu se podívali na ten prospekt, kde jsem našel další zajímavou pasáž: „Bylo již rozhodnuto o vytvoření vodní rezervace pro Lipotes vexillifer, vzácného savce žijícího v Jang-c'-ťiang, kterému se říká „vodní panda'."

„Všiml sis, co to piješ za pivo?" zeptal se mě Mark. Podíval jsem se na láhev. To pivo se jmenovalo „Paj-ťi" (v anglické transkripci „Baiji"). Na nálepce mělo obrázek delfinovce a na závěru dokonce i jeho latinské jméno Lipotes vexillifer. „Odpoledne jsem si cestou do města všiml, že tu je ještě hotel Paj-ťi," připojil se Chris. „Říkal jsem si, že to je docela náhoda, když se jmenuje Paj-ťi. Vypadal o něco lip než tahle díra." Možná jsme přijeli do špatného hotelu, ale určitě jsme byli ve správném městě.

Uplynul celý den, než se nám s pomocí dopisu od profesora Čoua podařilo najít anglicky mluvícího průvodce a také domluvit menší loď, abychom mohli udělat to, kvůli čemu jsme sem vlastně přijeli - sami plout po řece Jang-c'-ťiang a hledat delfinovce. To už jsme byli za původním plánem pozadu asi o dva nebo tři dny a hned druhý den ráno jsme museli na trajekt do Wu-chanu. Na pokus o spatření jednoho z nejvzácnějších vodních savců na světě jsme proto měli jen pár hodin a navíc to bylo v řece, kde sotva vidíte ruku přímo před obličejem.

Naše loďka s bafáním vyrazila z nabitého přístaviště přímo do široké špinavě hnědé řeky. Zeptali jsme se pana Che, našeho průvodce, jakou asi tak podle něj máme naději. Pokrčil rameny.

„Na úseku dlouhém dva tisíce kilometrů zřejmě žije jen kolem dvou set delfinů. A Jang-c'-ťiang je hodně široká řeka. Řekl bych, že naše šance jsou dost mizivé."

Bafali jsme nějakou dobu vpřed směrem ke druhému břehu, vzdálenému asi dva kilometry. Řeka tu byla mělčí, což znamenalo, že byl na hladině menší provoz. Delfini se ze stejného důvodu drží víc u břehu, což znamená, že se spíš chytí do sítí, jichž jsme viděli několik; visely z bambusových konstrukcí vyčnívajících nad hladinou ze břehu. Počet ryb v Jang-c'-ťiang klesá a vzhledem k hluku delfini také zbývající ryby hůř „vidí". Myslím, že síť plná ryb může delfina vehnat do nebezpečí.

Dopluli jsme do poměrně klidného místa u břehu a kapitán vypnul motor.

Pan Che nám vysvětlil, že tady bychom to mohli zkusit. Je to poměrně dobré místo a nedávno tu delfiny skutečně někdo zahlédl. Možná to je dobře a možná je to jedno. Buď tu budou, protože tu nedávno byli, nebo tu nebudou, protože tu byli nedávno. Tím se zřejmě velmi výhodně pokryly všechny možnosti, takže jsme tiše seděli a čekali. Nesmírnost Jang-c'-ťiang si nejlépe uvědomíte, když řeku chvíli soustředěně pozorujete. Kam se dívat? Na jaký úsek? Hladina se před námi, za námi a po jedné straně táhla prakticky donekonečna. Foukal vítr a čeřil hladinu, takže už po několika minutách jsem neviděl pořádně. Každý tmavý stín, vržený vlnou, na okamžik vypadá jako to, v co doufáte, jenže já ani pořádně nevěděl, po čem vlastně pátrám.

„Víš, na jak dlouho se vynořují?" zeptal jsem se Marka.

„Jo..."

„No a?"

„Moc optimistické to není. Nejdřív se při nadechnutí nad hladinou objeví delfínovo čelo a pak malá hřbetní ploutev, načež se zase potopí."

„Jak dlouho to tak asi trvá?"

„Ani ne vteřinu."

„Aha." Strávil jsem to. „Takže ho nejspíš neuvidíme." Mark vypadal lehce deprimovaně. Povzdechl si a otevřel pivo značky Paj-ťi. Dost komplikovaně se napil, aby ani na okamžik nespustil oči z hladiny.

„No aspoň bysme teda mohli vidět sviňuchu hladkohřbetou."

„Ty tak vzácný nejsou?“

„No v Jang-c'-t'iangu ohrožený jsou. Jsou jich tu asi čtyři stovky. Potýkají se tu se stejnými problémy, ale žijou taky v pobřežních vodách od Číny až po Pákistán, takže jako druh v nebezpečí nejsou. Vidí daleko lip než delfinovi, z čehož vyplývá, že se sem dostaly poměrně nedávno. Koukej! Táhle jednáje! Sviňucha hladkohřbetá!“

Ještě jsem zahlédl tmavý stín mizet ve vodě a byl pryč. „Sviňucha!“ zavolal na nás pan Che. „Viděli jste ji?“

„Viděli, díky!“ řekl Mark.

Jak víš, že to byla sviňucha?“ zeptal jsem se, protože mi to docela zaimponovalo.

„Vlastně ze dvou důvodů. Byla vidět. Prostě vyskočila z vody. To sviňuchy dělají. Delfinovi ne.“

„Takže když něco opravdu vidíš, tak to prostě musí být sviňucha.“

„Víceméně.“

„A ten druhý důvod?“

„Mělo to hladkej hřbet, bez hřbetní ploutve.“ Uplynula hodina. Několik set metrů od nás po řece pluly obrovské nákladní lodě a remorkéry. Kolem proplula ropná skvrna. Ve větru se za našimi zády třepetaly sítě. Přemýšlel jsem o tom, že „ohrožený druh“ už je fráze, která nemá žádný konkrétní význam. Slýcháme to tak často, že už ani nevíme co s tím. Pozoroval jsem, jak vítr čeří hnusnou vodu Jang-c'-t'iangu, a přišlo mi velmi šokující, že kdesi pode mnou nebo kolem jsou inteligentní zvířata, jejichž svět vnímání si ani nedokážeme představit, a ta musejí žít v rozvířeném, jedovatém a ohlušujícím světě; jejich život zřejmě neustále provázejí zmatek, hlad, bolest a strach. Ve volné přírodě se nám delfinovi vidět nepodařilo. Ale věděli jsme, že aspoň uvidíme jediného, který žije v zajetí. - v Hydrobiologickém ústavu ve Wu-chanu. Stejně jsme ale byli zklamaní a smutní, když jsme k večeru dorazili do hotelu. Tam jsme se celkem nečekaně dozvěděli, že se profesorou Čouovi přece jenom lidi kolem delfinů o našem příjezdu zpravit podařilo, takže na nás teď k našemu zděšení čekala delegace asi dvanácti představitelů Společnosti na ochranu delfinovi při tchunglinském zastupitelstvu.

Jediný delfinovec čínský chovaný v zajetí. V roce 1980 ho našli rybáři v jezeře Tung-tching-hu poraněného rybářským hákem

Trochu nás ta nečekaně formální pozornost zaskočila, protože už jsme se těšili na pivo, ale oni nás najednou zavedli k dlouhému stolu ve velké hotelové zasedací místnosti. S menšími obavami jsme zasedli na jednu stranu spolu s tlumočnickem, kterého nám při této příležitosti poskytli, a členové delegace se upjatě rozesadili naproti nám. Chvilí beze slova seděli, ruce úhledně položené na stole před sebou, a trochu odměřeně si nás prohlíželi. Na okamžik se mi hlavou mihla představa, že se budeme zodpovídat před ideologickým tribunálem, ale pak mi došlo, že onen odstup a formálnost byly nejspíš způsobeny jen tím, že se nás styděli přinejmenším stejně jako my jich.

Jeden nebo dva z nich měli na sobě šedou uniformu, jeden měl starou modrou uniformu, jakou nosíval Mao, a ostatní byli oblečení neformálně. Věkem se pohybovali tak od pětadvaceti do sedmdesáti.

„Výbor vás vítá v Tchung-lingu,“ spustil tlumočnick, „a je vaší návštěvou velmi poctěn.“ Představil nám ty pány jednoho po druhém a všichni směrem k nám s trochu nervózním úsměvem pokývali. Jeden byl místopředsedou pro ochranu přírody, další hlavním sekretářem společnosti, další sekretářem místopředsedy a tak dál. Měl jsem pocit, že jsme se ocitli uprostřed nějakého obrovského nedorozumění, a zoufale jsem se snažil vymyslet, jak se tvářit inteligentně a nijak se neprozradit - nedat najevo, že jsem vlastně jen autorem srandovních vědecko-fantastických knížek na dovolené. Zato Mark byl zjevně ve své kůži. Stručně a výstižně nás představil, i když vynechal to o těch srandovních vědecko-fantastických knížkách; načrtl celý náš projekt, vysvětlil, proč se zajímáme o delfinovi, a položil jim inteligentní úvodní otázku ohledně rezervace, kterou budují.

To už jsem se uvolnil. Samozřejmě jsem si uvědomil, že Mark se částečně právě tímhle žije - před členy různých velkých výborů, jejichž jazyk nezná, inteligentně hovoří o ochranných projektech. Oni nám řekli, že delfinovi rezervaci říkají „polorezervace“. Šlo o to udržet zvířata v chráněném úseku, ale přitom je neodvážet z jejich přirozeného prostředí. Kousek proti proudu nad Tchung-lingem, naproti městu Ta-tchung, dělá řeka prudký ohyb a v něm jsou dva ostrovy ve tvaru trojúhelníku. „Kanál“ mezi nimi je asi jeden a půl kilometru dlouhý, pět metrů hluboký a čtyřicet až dvě stě metrů široký. Právě to bude delfinovi polorezervace.

Na obou stranách kanálu už se dokončují mříže z bambusu a kovu a říční voda tam nerušeně protéká. Je to celé velmi náročné dílo. Na jednom z ostrovů stavějí velkou nemocnici a karanténu se spoustou nádrží. Tam bude útočiště poraněných a čerstvě odchycených delfinů. Na druhém ostrově vzniká rybí farma, aby měli delfinovi dostatek potravy. projekt je to ohromný.

Je to finančně nesmírně náročné, zdůraznili členové výboru vážně, a přitom ani nemají jistotu, zda to bude fungovat.

Ale zkusit se to musí. Paj-t'í je pro ně nenahraditelný tvor, takže jejich povinností je delfina chránit.

Mark se jich zeptal, odkud na to vůbec vzali peníze. Všechno to totiž vzniklo za neskutečně krátkou dobu. Ano, řekli, musíme pracovat velmi rychle. Peníze získali z mnoha zdrojů. Značná část přišla od centrální vlády a ještě víc od vlády provinční. A hodně peněz od místních lidí a podniků.

Trochu zdráhavě dodali, že se taky začali zabývat těmi „public relations“ a rádi by slyšeli, co si o tom myslíme. Číňané o takových věcech vědí jen velice málo, ale my ze Západu přes to musíme být odborníky.

Tak napřed přesvědčili zdejší pivovar, aby si dal delfina do loga. Ochutnali už jsme pivo Paj-t'í? Je velmi kvalitní a dnes už proslulé po celé Číně. Následovaly i další podniky. A pak se členové společnosti pustili do...

Tady nastaly terminologické obtíže a všichni nejdřív diskutovali s tlumočnickem, než se objevila ta správná slova.

Pustili se do licenčních smluv s místními podniky. Ty do projektu vkládaly peníze, a na oplátku pak mohly symbol delfina používat, což pak zase zpětně byla výborná reklama pro celý delfinovi projekt. Takže dnes už není jen pivo značky Paj-t'í, ale taky hotel Paj-t'í, boty značky Paj-t'í, kola, elektronické váhy a taky toaletní papír Paj-t'í, fosforové hnojivo

Paj-t'i, a dokonce bentonit značky Paj-t'i. Vůbec jsem netušil, co to může být bentonit, a tak jsem se jich zeptal. Vysvětlili mi, že to je produkt důlního průmyslu, který se používá při výrobě zubní pasty, železných a ocelových odlitků a taky jako přídatná složka krmiva pro prasata. V každém případě je bentonit Paj-t'i velmi úspěšný. Myslíme si, coby odborníci, že to s těmi public relations dělají dobře?

Prohlásili jsme, že až neuvěřitelně dobře, a pogratovali jsme jim k tomu.

Moc jim prý zalichotilo, že takovou pochvalu slyší od západních odborníků přes podobné věci.

Jejich vychvalování nás přivedlo do značných rozpaků. Dost těžko se totiž dalo představit, že by kdekoli na Západě lidé na podobný problém zareagovali tak rychle, invenčně, a hlavně společným úsilím. Představitelé společnosti nám sdělili, že Tchung-ling byl nedávno vůbec poprvé vyhlášen za město otevřené cizincům, a tak teď doufají, že delfini a polorezervace do oblasti přilákají turisty a jejich peníze. Bylo ale jasné, že jim nejde hlavně o to. A nakonec řekli: „Místní obyvatelstvo z toho něco bude mít, to je přirozené, ale nám jde o daleko víc: o takovou ochranu delfinovce čínského, která mu zaručí přežití aspoň naší generace. Je naší povinností ho chránit. Víme, že delfinů už zřejmě žijí pouhé dvě stovky, takže bez kroků směřujících k jejich ochraně by patrně vyhynuli. Kdyby k tomu snad došlo, tak bychom se museli před našimi potomky a budoucími generacemi stydět." Z té místnosti jsme vůbec poprvé v Číně odcházeli s velmi povznášejícími pocity. Navzdory škobrtavé formálnosti a vůbec upjatosti celé schůzky jsme totiž poprvé a naposledy skutečně nahlédli do čínského myšlení. Prostě ochranu tohoto zvířete považovali za svou přirozenou povinnost - ochranu pro delfina samotného, ale i v zájmu budoucího světa. Poprvé jsme překonali vlastní stereotypní předsudky a nahlédli i do jejich uvažování. Toho večera jsem si ještě jednou objednal tisíciletá vejce. Rozhodl jsem se, že je ještě zkusím a budou mi chutnat.

Vzácný, nebo jen středně vzácný?

Richard Lewis vymyslel, jak se naprosto spolehlivě dočkat odpovědi na své otázky.

Jezdí totiž se svým landroverem (tedy vlastně ne svým, ale landroverem nějakého blázna, který se mu ho odvážil půjčit) po mauricijských silnicích s velkým elánem, když ale ty silnice pro podobný styl jízdy určitě nestavěli. Jsou obvykle úzké a klikaté, a pokud už tedy jsou asfaltové, většinou asfalt na kraji najednou prudce končí patnáct centimetrů nad krajnicí. Richardův řidičský elán je na takových silnicích až nebezpečný, a když se vás navíc něco zeptá, tak se otočí a zpátky na silnici se nepodívá, dokud mu neodpovíte. Smrtelný děs není to správné rozpoložení na vymýšlení inteligentních odpovědí, ale prostě se o to musíte pokusit. Ještě to docela šlo s otázkami typu „Jaký byl let?" („Bezva!") a „Jaký vám dali jídlo?" („Bezva!") a „Jak se cítíte, když je tu jiné čas?" („Bezvadně!"), jenže pak už jsme se nutně dostali k tomu, co on zjevně považoval za „podstatu".

„Proč se proboha táhnete až na Mauricius kvůli nějakému blbému kaloňovi?" Landrover se nebezpečně stočil. O Richardu Lewisovi byste měli vědět hlavně to - a je to fakt to nejdůležitější -, že je ornitolog. Jakmile to víte, všechno ostatní už víceméně zapadá na své místo.

„Já to prostě nechápu," protestoval a otočil se na sedadle, aby nám domluvil. „Vy jedete na Rodriguez? Kvůli kaloňům? Vždyť ty ani nejsou kdovíjak vzácný!"

„No to je prostě relativní," hájil nás Mark. „Z hlediska Mauricia možná vzácný nejsou, ale rozhodně je to vůbec nejvzácnější kaloň..."

„Proč proboha radši nezůstanete tady na Mauriciu?"

„No..."

„Víte vůbec něco o Mauriciu?"

„No...", řekl jsem, „já třeba vím... jéé, proti nám jede nákladák..."

„To je v pohodě, nákladáky já zvládnu. Tak co teda víte o Mauriciu?"

„Vím, že jej původně kolonizovali Holanďani, a když odešli, tak to po nich převzali Francouzi, kteří o ostrov přišli po napoleonských válkách, načež se ho ujala Británie. Takže je to bývalá britská kolonie, součást Britského společenství národů. Obyvatelstvo mluví francouzsky nebo kreolsky. Právní systém je v podstatě anglický a má se... jezdit vlevo..."

„No jo, průvodce jste si přečetli. Ale víte vůbec něco o zdejších ptácích? Víte o holubu růžovém? Alexandrovi mauricijském? Slyšeli jste už vůbec někdy o poštolce skvrnitý?"

Alexandr mauricijský jeden z nejvzácnějších ptáků světa

„Ano, ale..."

„Tak proč teda jedete na ten pitomej Rodriguez a ještě kvůli nějakému imbecilnímu kaloňovi? My jich tu máme v chovný stanici spoustu, když už teda musíte vidět kaloně. Jsou běžný jak mouchy. Uděláte daleko lip, když tu zůstanete a mrknete se na faktický vzácnost. Jejda!"

Náhodou se podíval na silnici před námi a musel prudce strhnout volant, aby se vyhnul protijedoucímu nákladáku. „Já vám něco povím," řekl a zase se obrátil. „Kolik máte vůbec času? Dva tejdny?"

„Jo," vyhrkl Mark.

„A to jste tu chtěli pobejt dva dny a pak letět na Rodriguez a tam beji... kolik... deset dní a hledat tam nejvzácnějšího kaloně na světě?"

„Ano..."

„Tak jo. Uděláte to jinak. Zůstanete tu deset dní a na Rodriguez poletíte na dva dny. Jo?"

„Najdeme je za dva dny?"

„Jo..."

„Jak to víš?"

„Protože vám řeknu, kde přesně jsou. Zabere vám to deset minut. Uděláte pár fotek a jedete zpátky."

„Aha."

„Takže tu zůstanete..."

Auto se kolíbalo vpřed, ale drželi jsme se víceméně uprostřed silnice. Před námi se objevil další nákladák a zuřivě na nás blikal. Richard byl ale otočený k nám. „Souhlasíte s tím?" naléhal. „Zůstanete tady?"

„Ano! Ano! Zůstaneme!"

„Tak jo. Skvělý. Tak to bude lepší. Aspoň poznáte i Carla. Je bezvadnej, ale úplně trhlej. Jejda!"

Bezvadný, i když úplně trhlý Carl Jones je vysoký Velšan a je mu skoro čtyřicet. Řada lidí tvrdí, že naprosté ekologické devastaci ostrova Mauricius brání hlavně jeho až perversní tvrdohlavost. Právě s Carlem se Mark při přípravě naší cesty spojil a už od prvního okamžiku na Mauriciu bylo jasné, že to je pořádný protivník. Když jsme na letišti sdělili imigračnímu úředníkovi, že budeme bydlet „u jistého Carla Jonese v místě nazvaném Černá Řeka", trochu nás překvapil a vylekal hysterickým smíchem a tím, že nás přátelsky klepl po rameni.

Když jsme pak u Richarda uviděli Carla poprvé, pozdravil nás dost zamračeně; stál opřený o rám dveří a zavřel:

„Nesnáším novináře." Pak si všiml našeho magnetofonu a zlomyslně se zašklebil. „Ale! A máte to puštěný?" zeptal se.

„Ted' zrovna ne."

„Tak to honem zapněte." Udělali jsme to.

„Úplně nesnáším novináře!" zařval do mikrofonu. „Natočilo se to? Myslíte, že to bude dobře slyšet?" Zíral na magnetofon, aby se přesvědčil, že se páska opravdu točí. „Jednou jsem dělal do rádia rozhovor pro Ženskou hodinku," řekl a vrtěl nad tím zlým a pošetilým světem hlavou. „Nesnáším novináře, připravují mě o spoustu času a málo za to platějí; no to je jedno... Ten chlápek mi zase řekl, že ho vůbec nebavějí nudný vědci a jestli bych mu teda nemohl vyprávět o mé práci, ale ať je tam určitě něco o ženách a miminech. A tak jsem mu řekl, že v terénu mám radši asistentku než asistenta, že jsme vypiplali mraky ptačích mláďat a taky že se o ně ženy staraj líp, protože jsou citlivější a tak dál. A ono to pak v tom rádiu fakt bylo!"

Po tomhle úplně oněměl smíchem, načež bezmocně vyběhl z místnosti a neviděli jsme ho pak několik hodin. „Tak to byl Carl," řekl Richard. „Je skvělejší. Fakt bezvadnej. Ale nesmí vám vadit, že je to hrozný cvok."

Rychle jsme přišli na to, že máme co do činění s několika dost potrhými entuziasty. Carl a Richard byli posedlí hlavně ptáky. Ptáky milují úplně vášnivě a celý svůj dospělý život zasvěcují záchraně vzácných druhů ptáků a prostředí, v němž žijí, před zánikem; pracují přímo v terénu, obvykle v hrozných podmínkách a za málo peněz. Richard začínal na Filipínách na projektu záchranu orla opičího; to je dost neskutečný pták, který spíš připomíná letadlo, a těžko vůbec uvěřit, že něco takového hnízdí na stromě. Odtamtud v roce 1985 přišel na Mauricius, ostrov kdysi pověstný bohatstvím a krásou, kde je to ale dnes špatné s celou ekologií.

Pracují se šíleným nasazením, což je až zneklidňující, ale jen do té doby, než si uvědomíte šíři problémů, s nimiž se potýkají, a taky rychlost, jakou ty problémy narůstají. Z ekologického hlediska je Mauricius bitevní pole a Carl, Richard a ostatní, včetně Wendy Strahmové, obdobně posedlé botaničky, jsou jako chirurgové, kteří dřou v lazaretu hned za frontou. Jsou to moc hodní lidé, nežádka vyčerpaní nároky, které před ně staví jejich povolání. Jejich netrpělivost a nervozita se někdy projeví zvláštním černým humorem, protože se potýkají s mnoha problémy, jejichž závažnost je skutečně nadoraz, takže jim vůbec nezbyvá čas na věci, které jsou jenom velmi, velmi naléhavé.

Podstatou celé jejich práce je hlavně Carlova odchovná stanice ve vesnici Černá Řeka. Druhý den nás tam Richard zavezl. Brzdy zaskřípaly před branou vsazenou do skoro dvoumetrové kamenné zdi a my vešli.

Uvnitř byla velká písčitá plocha a po jejím obvodu nízké dřevěné domky, voliéry a klece. Horký vzduch naplňovalo pleskání křídly, vrkání a taky dost ostré pachy. Prostředkem se volně motalo několik hodně velkých želv, snad proto, že kdyby snad nečekaně vyrazily k bráně, tak by nebyl problém všechno včas zavřít. „Támhle je máte," řekl Richard a ukazoval na velkou klec trochu stranou, kam jako by někdo rozvěsil spoustu rozbitých deštníků, ty svý rodriguezský kaloně zlatý. Už můžete být klidný, protože už jste je viděli. Pak se na ně ještě kouknete, jsou úplně nezajímavý. Vedle toho ostatního, co tu máme, nejsou vůbec nic. Tak třeba holubi růžový... my tu prostě máme snad nejvzácnější a taky nejkrásnější ptáky na světě. Ale kdybyste stáli o opravdický hvězdy... Kouknu se, jestli tu je Carl. To by vám měl ukázat on." Šli jsme na krátké výzvědy, ale Carl nikde. Zato tam byl někdo, kdo Carla bezmezně miluje. Richard nás gestem zval dovnitř. „Tak to je Pink," řekl. Dívali jsme se velmi pozorně.

Pink si nás upřeně prohlížel velkýma tmavohnědýma očima. Přešlápl si na větví a vypadalo to, že je z nás trochu nervózní a napjatý, jako by čekal, co se bude dít. „Pink je sameček poštolky skvrnitý," řekl Richard, „ale trochu divnej."

„Vážně?" řekl Mark. „Ani nevypadá."

„A jak se ti jeví?"

„No je celkem malej. Na křídlech má hezky hnědý peří, na prsou je hnědobílé kropenatěj, docela slušný drápy..."

„Takže podle tebe vypadá jako pták."

„No to určitě..."

„Měl by pořádně šok, kdyby slyšel, co si o něm myslíš."

„Co tím chceš říct?"

„No když odchovááte ptáky v zajetí, tak jedním z doprovodných problémů je to, že někdy prostě přijdou do styku s lidmi, což pak vede ze strany ptáka k řadě nedorozumění. Když se mládě vylíhne, tak nemá moc představu o světě a prostě se zamiluje do první věci, co mu dodává potravu, což byl v Pinkově případě Carl. Říká se tomu ‚imprinting‘ neboli ‚vtištění‘ a je to problém, protože se to nedá odstranit. Když si jednou vezme do hlavy, že je člověk..."

„On si fakt myslí, že je člověk?" zeptal jsem se.

„No jasně. Když si myslí, že jeho matkou je Carl, tak to z toho snad vyplývá, nebo ne? Ptáci možná nejsou kdovíjak chytrý, ale myslej logicky. Je pevně přesvědčen, že je člověk. Úplně kašle na ostatní poštolky - vůbec na ně nemá čas, jsou to pro něj jen nějaký ptáci. Ale když přijde Carl, tak se může úplně pomínout. Je to svízel, protože takového ptáka samozřejmě nemůžete vypustit do přírody, protože by vůbec nevěděl co dělat. Nehnízdil by, nelovil by, pořád bych chtěl jen lítat do restaurace a tak. Nebo by si přinejmenším myslel, že ho bude někdo krmit. Takovej pták by prostě sám nepřežil.

Stejně tu ale má v tý voliře dost důležitéj úkol. Ptáci, který jsme tu odchováli, totiž pohlavně nedospívají ve stejnou dobu, takže když to na samičky přijde, samečkové ještě nevědí co s tím. Samičky jsou větší a agresivnější a často samečky pořádně spráskají. Když se to stane, tak odebereme sperma Pinkovi a..."

„Jak to děláte?" zeptal se Mark.

„V klobouku."

„Řekl jsi v klobouku."

„Přesně tak. Carl si na to nasadí takovej klobouk; vypadá trochu jako buřinka a má gumovou střechu. Pink po Carlovi strašně zatouží, sletí dolu a opíchá mu klobouk."

„Cože?"

„Prostě se vystříká na jeho klobouku. My pak sperma sebereme a oplodníme jím samičku."

„Trochu divný, tohle dělat mámě."

„Taky je to divnej pták. Je z psychologického hlediska trochu ujetej, ale slouží chvályhodnému účelu."

Vybudování chovné stanice na Mauriciu patří mezi největší Carlovy neúspěchy. Dokonce je zřejmě výsledkem nejbáječnějšího průšvihů za celý jeho život.

„Když jsem byl kluk, všichni si mysleli, že to nikam nedotáhnu," rozpovídal se, když se později objevil a něco o dost zmeškal. „Bylo to se mnou zoufalý, prostě na odpis. Nic pořádnýho jsem doma nedělal a ani mě nic nebavilo. Teda nic kromě zvířat. V mé škole ve Walesu si všichni mysleli, že to není zrovna užitečnej koníček, když se zajímám jedine o zvířata. K zoufalství mého táty jsem jich doma měl asi padesát, v klecích po celým dvoře. Jezevce a lišky, tchoře, sovy, jestřáby, papoušky ara, kavky, prostě všechno možný. Už jako školák jsem dokonce odchovával mladý poštolky. Ředitel mi ve škole říkal, že je fajn mít takový zájmy, ale nikdy to prý nikam nedotáhnu, protože se špatně učím. Jednou si mě zavolał a povídal: „Jonesi, takhle už to dál nejde. Ty prostě neděláš nic jiného než koukáš do křoví. Nepíšeš úkoly a jsi prostě k ničemu. Co chceš v životě dělat?"

A já mu řekl - a nezapomeňte, že to bylo ve Walesu: „Já chci, pane řediteli, jet na tropické ostrovy a studovat tam ptáky." A on mi na to řekl: „Jenže to bys musel být buď hodně bohatý, nebo inteligentní, a ty nejsi ani jedno."

Já to vzal jako určitý povzbuzení; nakonec jsem přece jen pár zkoušek složil, šel jsem na vejšku a v Oxfordu jsem byl na přednášce profesora Torna Cadea, světové kapacity na sokolovité dravce. Vykládal nám, jak v Americe uměle odchovávají sokoly stěhovavý a mláďata pak vypouštějí do přírody. Přišlo mi to neuvěřitelný. Ohromně vzrušující. Ty lidi prostě něco dělali. Pak taky říkal, že na ostrově Mauriciu v Indickém oceánu žije velmi vzácný pták, zřejmě vůbec nejvzácnější sokolovitéj dravec, totiž poštolka skvrnitá, jejíž osud už je vlastně zpečetěn, ale možná by ji ještě zachránil umělej odchov. A mně najednou došlo, že všechno to, co jsem prováděl jako kluk u nás na dvoře, když jsem choval všechny ty ptáky, by teď mohlo zachránit před vyhynutím jeden konkrétní druh.

Úplně mě ta představa vzala a řekl jsem si, že s tím prostě musím zkusit něco udělat. V létě jsem proto odjel do Ameriky a studoval tam spoustu projektů, díval se, jak to dělají, a slíbil jsem si, že když to půjde, tak pojedou na ten Mauricius a pokusím se zachránit poštolku skvrnitou.

A oni mi řekli: „Jo jo, Carle, sice krásný, že chceš jet na Mauricius, ale tam je to hrozně složitý a ty ptáky prostě nezachrániš, už jich není dost. Jenom jeden hnízdící pár a několik jednotlivých ptáků. Problémů je tam moře, ale žádný zařízení, takže to prostě nejde. Sice tam běží takovej malej projekt, ale bude muset skončit. Je to vyhazování peněz."

Ale nakonec mi tu práci dali. Měl jsem ten projekt zlikvidovat. To byl můj úkol. Před deseti lety jsem to tady měl všechno zavřít, všechno, co ještě zbejvalo. Tehdy to tady takhle vůbec nebylo," řekl a rozhlížel se po chovné stanici, kde už pro postupné reintrodukce do přírody odchováli přes čtyřicet poštolek skvrnitých, dvě stě holubů růžových, a dokonce i stovku kaloňů zlatých. „Nejspíš budu muset přiznat," směje se uličnický, „že jsem to prostě úplně zbabral." Dokončil svůj příběh, ruka mu klesla na koleno, a tak si všiml hodinek. Okamžitě se zatvářil ustaraně, vyskočil a pleskl se rukou do čela. Už měl být na schůzi kvůli shánění sponzorů.

Během našeho pobytu jsme mnohokrát vyslechli jeho stížnosti na to, že mu administrativa a obchodní věci vůbec nejdu, ale obojí musí trávit spoustu času, aby mohla jeho práce vůbec pokračovat. Pořád shání peníze, a pak je musí nějak obhájit a sponzorům vyúčtovat a jedná s různými mezinárodními ochrannými organizacemi, které mu neustále pokukují přes rameno. Z jeho hlediska mu to všechno brání v práci, kterou umí nejlépe. Byl by proto moc rád, kdyby ho nechali na pokoji, prostě kdyby ho nechali dělat, co uzná za vhodné. Celý projekt záchrany křehké a jedinečné mauricijské přírody musí vystačit s velmi smutným rozpočtem a peníze - či jejich nedostatek - jsou prostě Carlovým prokletím. Odkvačil a působil nervózně a vyčerpaně.

„Řeklo by se, že v ochraně přírody jsou všichni na jedné lodi," řekl Mark, když Carl odešel, „ale i v tomhle je spousta byrokracie a handrkování jako všude jinde."

„To mi povídej," řekl Richard. „A nakonec to vždycky všechno odsáčkou lidi v terénu. Vemte si třeba ty králíky." Pohrdavě máchl rukou ke kleci, kde cukalo nosem několik úplně normálních králíků.

„Kousek odsud je ostrov, z hlediska ochrany přírody velmi významný ostrov. Jmenuje se Kulatý ostrov. Na Kulatém ostrově je vzhledem k jeho rozloze nejvíce endemických druhů rostlin a živočichů na světě. Asi před sto nebo sto

padesáti lety měl někdo ten skvělejší nápad, že by se na ostrově mohli vysadit králíci a kozy, aby tam případní trosečníci neumřeli hladu. Populace králíků i koz se ovšem záhy vymkly z rukou a koz se podařilo zbavit teprve až v sedmdesátých letech. A před pár lety sem přijeli z Nového Zélandu, že králíky zlikvidují. Jenže se přišlo na to, že vlastně likvidují vzácnou rasu francouzského králíka, která už v Evropě ani nežije, a že je proto třeba králíky přestěhovat na Mauricius a nějak je zachránit. To znamená, že je zachráníme my.

Kdyby šlo o mě," pokračoval Richard, „tak skončej na pekáči. Jsou to prostě úplně normální králíci. Taky už tu byl člověk, kterej prohlásil, že je to úplná blbost a vůbec to není žádná výjimečná rasa. Takže my tu prostě dřepíme a krmíme ty králíky, dokud se králíkáři nedohodnou, jestli jsou vzácný nebo ne. Plejtváme časem i penězma. Už jenom to všechno nakrmit je hrozný. Každý to zvíře potřebuje něco jinýho a na to je třeba přijít. Rodriguezský kaloně, kvůli kterejm jste tady, musíme krmit mlíkem z prášku, ve kterým rozmícháme ovoce a sušený psí žrádlo. Dřív jsme do nich cpali spoustu banánů, ale to jim vůbec nedělalo dobře a měli z toho tiky." Pokrčil bezradně rameny.

„Nechápu, co proti nim máš," zastal se jich Mark. „Považuju je za úžasný zvířata."

„Nic proti nim nemám. Jsou parádní. Akorát, že nejsou vzácný."

„Ale je to nejvzácnější kaloň na...," zaprotestoval Mark. „To je, ale je jich několik set" nedal se Richard.

„Několik set znamená, že jsou dost vážně ohrožený!" trval na svém Mark.

„Viš, kolik žije ve volný přírodě alexandrů mauricijských?" zvýšil hlas Richard. „Patnáct! Tak tomu já říkám, že je něco vzácný. Několik set je běžný zvíře. Když přijedete na Mauricius a vidíte, že je něco už takhle těsně nad propastí, tak pak už je všechno ostatní úplně jedno. Je to fuk, protože před sebou máme druh, kterej by se dal zachránit, jen kdyby o tom lidi trochu přemýšleli. A jestli nakonec vyhyne, bude to naše vina, protože jsme jej prostě nezachránili. Zbejvá jich patnáct. Počet poštolek a holubů šel nahoru jedině proto, že jsme jim věnovali jistý úsilí - peníze i lidskou práci. A ty papoušci? Tak pro ty taky děláme, co je v našich silách, a jestli to nezvládneme, tak zmizej navždycky, a to se přitom ještě musíme někomu starat o králíky." Vrtěl hlavou, ale nakonec se uklidnil. „Teď mě poslouchej," řekl Markovi. „Máš pravdu. Kaloň zlatý je moc důležitý zvíře a my ho taky aktivně chráníme. Přišel o značnou část původního prostředí, protože na Rodriguezu lidi žijí zemědělství, takže vykáceli spoustu lesa. Kaloňů už je tak málo, že stačí jeden pořádný cyklon, a takový tu máme, a bude po kaloních. Jenže lidi na Rodriguezu najednou přišli na to, že jsou sami proti sobě, když lesy kácej, protože pak mají míň vláhy. Jestli chtěj vodu, musej si zachovat lesy, a kaloni pak budou mít kde žít. Takže máj šanci. Z celosvětového hlediska jsou vážně ohrožený, ale z hlediska těchhle ostrovů, kde je ohrožený úplně každý původní zvíře, se jim daří výborně." Usmál se.

„Chcete vidět ohrožený myši?" zeptal se.

„Já myslel, že myši ještě ohrožený nejsou," řekl jsem.

„Já neřekl nic o myších jako takovejch," řekl Richard. „Já myslel tyhle konkrétní myši. V ochraně přírody nemůžou dělat žádný měkkoty. Musíme tady zabíjet spousty zvířat, jednak abysme chránili ty ohrožený druhy a jednak abysme je měli čím nakrmit. Spoustě ptáků například dáváme myši, takže si je tu musíme chovat." Zmizel v teplé místnůstce, odkud se ozývalo pištění, a po několika vteřinách se vynořil s hrstí čerstvě zabitých myši. „Čas krmení ptáků," oznámil nám a zamilil zase k tomu pekelnému landroveru.

Nejlepší a nejrychlejší cesta k soutěskám Černé řeky, kde žijí poštolky, je soukromá silnice napříč medinskými cukrovými plantážemi.

Cukrová třtina je z hlediska mauricijské ekologie hlavní problém. Lidé zničili ohromné kusy mauricijského lesa, aby mohli pěstovat komerční plodinu, která nám všem zase ničí zuby. Je to vážné všude, ale na ostrově je to ještě horší, protože ostrovní ekologie se výrazně liší od situace na pevnině. Vědci dokonce na ostrovech používají jinou terminologii. Když strávíte s přírodovědcem nějaký čas na ostrově, velmi často uslyšíte dvě slova: „endemický" a „exotický". Tři, když připočítáme ještě „katastrofu".

„Endemický" rostlinný nebo živočišný druh je takový druh, který je na ostrově nebo v nějaké oblasti původní a nikde jinde ho nenajdete. „Exotický" druh byl dovezen zvenčí a „katastrofa" obvykle následuje vzápětí.

Důvodem je toto: Kontinenty jsou obrovské. Žijí na nich statisíce, a dokonce miliony druhů a všechny spolu soupeří o prostor a přežití. Tento souboj je velice sverpý, takže druhy, které přežily a prosperují, jsou prostě zcela zákonitě bojovné mrchy. Rostou rychleji a vypadává z nich daleko víc semen.

Ostrovy jsou naproti tomu malé. Druhů tam žije daleko méně a boj o přežití zde nikdy nedosáhl té intenzity jako na pevnině. Každý druh je jenom tak houževnatý, jak to potřebuje, život je tu klidnější a usazenější, evoluce probíhá daleko pomaleji. Právě proto třeba na Madagaskaru najdete lemury, kteří na kontinentu už před dávnými věky evoluci podlehli. Ostrovní ekologie je křehké pouzdro s informacemi určenými pro budoucnost.

Dovedete si proto představit, co se stane, když na ostrov zavlečete nějaký druh z pevniny. Jako byste na ostrov Wight přivezli AI Capona, Čingischána a Ruperta Murdocha, a to všechny najednou - domorodci by prostě neměli sebemenší šanci. Na Mauriciu a vlastně každém ostrově se proto děje následující:

Jakmile tam z nějakého důvodu ustoupí endemická vegetace a živočichové, exotické druhy tam okamžitě vtrhnou a dominují. Angličan si těžko dokáže představit, že by snad ptačí zob měl být exotickou a agresivní rostlinou - moje babička podél své zahrádky keře ptačího zobu pečlivě zastříhávala -, ale na Mauriciu se keře ptačího zobu chovají jako plenící trifidi. Totéž platí o zavlečené guavě a dalších invazních druzích, které rostou rychleji a produkují víc semen. Černé ebenové dřevo pochází z nížinných lesů na Mauriciu. Kvůli ebenu taky Holanďané ostrov zabrali. Dnes už zde eben skoro nenajdete. Les se mýtí ve velkém, aby se získala půda pro komerční plodiny. A existuje i další důvod - lov jelení zvěře. La chasse. Lidé tu vykáceli velké části lesa a vytvořili obory pro lovnou zvěř; lovci tam stojí na dřevěných posedech a pálí do stáda jelenů, které náhončí ženou kolem. A kdyby snad ještě nestačila ta původní ztráta lesa, navíc motivovaná takovými důvody, přidávají se ještě sami jeleni: spásáním brání křehkým

původním rostlinám v růstu a na jejich místo nastupují houževnaté exotické druhy. Mladé mauricijské stromky prostě sežerou jeleni.

Jeli jsme ohromnými plantážemi cukrové třtiny, která se komíhala ve větru; předtím jsme se ale museli dostat přes hlídače u brány celé rozsáhlé třtinové plantáže, jímž je postarší výstřední Mauricijec James, který branou nikoho nepustí bez povolení, a to ani v případě, kdy si člověk, jehož pouštěl každý den po deset let, zrovna povolení ten den zapomněl doma. Nedávno to udělal Carlovi, který od té doby slibuje, že mu na oplátku zalepí bránu, a je docela možné, že to fakt udělá. Carl zjevně patří mezi ty, kdo se výborně baví vyhrožováním, že provedou něco ztřeštěného, a pak jim ještě přijde hrozně k smíchu, když to opravdu realizují. Před časem tu došlo i k závažnějšímu konfliktu, když Carl s Wendy přijeli s delegací představitelů Světové banky, s nimiž vyjednávali o finanční podpoře. James je odmítal vpustit, protože měli dvě auta, a propustka zněla jen na jedno. James taky Carlovi a Richardovi pravidelně hlásí pohyby poštolek; ne snad proto, že by ho o to požádali, ale proto, že chce být v rozporu se svými dalšími skutky nápomocný a užitečný. Přestože žádné poštolky neviděl, stejně jim kamarádsky řekne, že viděl, protože je chce potěšit. Carl proto teď při výměně kroužků, které mají poštolky na noze, nikdy neopomene vyměnit barvu, takže se pak pozná, jestli James lže, když tvrdí, že viděl poštolku s kroužkem, který už neexistuje.

Jeli jsme se podívat na poštolku, kterou v roce 1985 naučili brát si od lidí myši. Divoké poštolky se přikrmují proto, aby byly lépe živěné a měly větší snůšky. Dobře živěným poštolkám může Carl z hnízda vybrat první snůšku a odvézt ji do chovné stanice; může se přitom spolehnout, že poštolky budou mít ještě snůšku druhou. Takhle tu sice zvyšují počet vajec, ale nemá na nich kdo sedět, takže je dávají do umělé líhne. To je velmi choulostivý úkol vyžadující neustále kontrolovat stav vajec. Jestliže vejce ztrácí na váze vypařováním přes skořápku příliš rychle, pak skořápku částečně přelepí. Pokud jsou naopak ztráty moc pomalé, skořápka se na některých místech trochu zbrousí, aby byla poréznější. Nejlepší je, když vajíčko stráví tak týden pod živou poštolkou a další tři týdny pak v umělé líhni - největší úspěch mají s vajíčky, která takhle přesunovali.

Richard s landroverem prudce zastavil na kraji lesa, kousek ode dna rokle, a my vylezli. Vzduch byl jasný a svěží; Richard chodil po mýtině a vydával podivné zvuky.

Už asi tak za dvě minuty lesem prolétla poštolka a usadila se na vysokém stromě nad velkým balvanem. Mauricijská poštolka skvrnitá nežije na volném prostranství, je adaptována na život v lese, a tak se na rozdíl od mnoha sokolovitých dravců netřepotá na místě. Zato neomylně prolétává ohromnou rychlostí korunami stromů.

Tam také chytá gekony, drobné ptáky a hmyz. K tomu účelu má fantastický zrak a postřeh.

Chvilí jsme ji pozorovali a ona se zase soustředěně dívala na nás. Vlastně pozorovala všechno, co se hýbalo; dívala se každou chvíli jinam a její pozornost vůbec neochabovala.

„Všimněte si, jak se zajímá o všechno, co se hýbe,“ řekl Richard. „V životě se řídí zrakem a právě na to je třeba pamatovat při umělém odchovu. Hlavně jí musíte poskytnout úplné prostředí. Dravci jsou poměrně hloupí. Ale mají neskutečný zrak, a tak je prostě třeba je nějak vizuálně zabavit.“

Když jsme s odchovem dravců v zajetí začínali, měli jsme zrovna velmi lekávé jedince, kteří se mohli zbláznit, jen když někdo prošel kolem voliéry. Řekli jsme si, že nesnesou rušení, a někdo se vytasil s tím skvělým nápadem, že jim uděláme takovou tu zakrytou voliéru, kam jde světlo vrchem. Všechny čtyři stěny byly neprůhledné, takže ptáky nikdo nerušil. Ale přišli jsme na to, že to už je zase moc. Mláďata z takových voliér byla úplně mimo a jako ze skleníku, protože neměla dostatek potřebných smyslových podnětů. Přehnali jsme to zase opačným směrem.

Teda zvířata možná nemají inteligenci, ale rozhodně jsou chytřejší než spousta lidí. Vemte si třeba pavilony primátů v některých zoo, kde jim architekt navrhl kovově zelené stromy, které tak jako minimalisticky mají strom připomínat, ale vůbec nemají prvky, které by opici na stromu mohly zajímat - listí a kůru a tak. Podle architekta to jako strom vypadá, jenže architekti jsou o moc pitomější než opice. Právě nám ze Států přišel prospekt na něco přesně takového, na stromy z laminátu. Celý prospekt nám měl ukázat, jak moc jsou hrdí na to, co by nám sem na Mauricius mohli prodat, a taky nabízeli různé barvy, jimiž se dají na strom namalovat lišejníky. To je teda pořádně ujetý. Co to je vůbec za lidi? No to je jedno. Jdem krmít poštolku. Díváte se?“ Dravec nás sledoval. Skoro se mi chce říct „sledoval jako ostříž“, ale šlo o poštolku.

Richard napráhl paži dozadu a poštolčina hlava ten pohyb přesně sledovala. Švihem paže vyhodil Richard myšku vysoko do vzduchu. Asi vteřinu se poštolka jenom dívala a neklidně si na větvi přešlápala - to se právě zabývala neskutečnou početní úlohou. Myš dorazila na vrchol elipsy a mrtvé tělíčko se pomalu otočilo ve vzduchu.

Poštolka konečně opustila svou větev a vrhla se do vzduchu, jako by byla na konci dlouhého kyvadla, jehož přesnou délku, střední polohu a rychlost výkyvu si právě vypočítala. Opsala kruh, který se nádherně protkl s dráhou padající myši. Čistě myš uchopila pařáty, odletěla na další nedaleký strom a sežrala ji hlavu. „Hlavu sameček sežere vždycky sám,“ řekl Richard, „a zbytek myši pak odnese samičce do hnízda.“

Dali jsme poštolce ještě několik myší; některé jsme vyhodili do vzduchu, jiné nechali na balvanu, aby si je vzala, až bude chtít. Konečně byl pták sytý a my jeli domů. Anglické „fed up“ (otrávený, našťvaný) původně opravdu pochází ze sokolnictví a označovalo ptáka, který ztratil zájem, protože už byl sytý, přecpaný. Sokolnický slovník většinou vycházel z lidové angličtiny a zoologové z něj hodně slov používají. „Feeking“ například označuje to, když si pták o větev čistí zobák od masa. „Mutes“ jsou bílé stopy po trusu na skále, kde pták sedává. Samozřejmě že normálně se tomu prostě říká trus, ale sokolníci mají zavedený svůj termín - „mutes“. „Rousing“ označuje natřásání křídel a celého těla a obvykle je to známka toho, že je pták v pohodě a je mu dobře.

Sokol se cvičí hladem. Hlad je nástroj, kterým sokolník manipuluje s psychologií ptáka. Je-li pták našťvaný, nespolupracuje a vůbec ho nebaví, když mu někdo říká, co má dělat. Jenom dřepí na stromě a truceje. Je prostě „fed up“ - přecpaný i našťvaný.

Velmi naštváný byl toho večera i Richard. Měl k tomu důvod. Vůbec to nesouviselo s tím, že by se snad přejedl, zato ale s tím, co lidé rádi jedí. Přijela k němu mauricijská známá se svým šéfem, Francouzem z nedalekého ostrova Réunion. Přijel na pár dní na návštěvu a bydlel u ní.

Jmenoval se Jacques a okamžitě nám byl všem protivný, ale nejvíc Richardovi, který si ho zošklivil doslova v první minutě. Byl to takový ten rtuťovitý arogantní Francouz. Měl líné, povýšené oči, líný, povýšený úsměv, a jakto Richard později charakterizoval, taky líné, povýšené a hodně pitomé uvažování. Jacques vešel do domu a tvářil se líně a povýšeně. Zjevně mu nebylo jasné, co tu vůbec pohledává. Nebyl to zrovna elegantní dům. Byla v něm spousta ošoupaného nábytku z bazaru a na všech stěnách držely napínáčky obrázky ptáků. Bylo na něm vidět, že by se moc rád ležérně opřel o zeď, ale žádnou takovou zeď, kam by mohl položit rameno, nikde neviděl, a tak mu nezbývalo než zůstat ležérně stát uprostřed.

Nabídl mu pivo a on si vzal, a dokonce v sobě posbíral síly na přátelské gesto. Zeptal se nás, co tu děláme, a my mu sdělili, že děláme program pro BBC a píšeme knihu o mauricijské přírodě. „Ale proč?“ zeptal se zmateně. „Nic tu přece není.“ Richard se nejdřív až obdivuhodně držel. Celkem chladně mu sdělil, že na Mauriciu žijí jedni z nejvzácnějších ptáků na světě. Vysvětlil mu, že právě z toho důvodu tam on, Carl a ostatní vlastně jsou: aby je chránili, studovali a rozmnožovali. Jacques pokrčil rameny a prohlásil, že na nich není nic zvláštního ani zajímavého.

„Ach tak,“ řekl Richard potichu.

„Nemaj kdovíjak barevný peří.“ „Vážně?“ řekl Richard.

„Já mám radši například arabské papoušky,“ prohlásil Jacques a doprovodil to líným úsměvem.

„Jo.“

„Já bydlím na Réunionu,“ pokračoval.

„Jo.“

„Tam teda určitě nejsou žádný zajímavý ptáci,“ řekl Jacques.

„To je tím, že je Francouzi všechny vystříleli,“ řekl Richard. Otočil se, odkráčel do kuchyně a velmi, velmi hlasitě tam myl nádobí. Vrátil se, až když už byl Jacques pryč. Připlížil se zpátky do pokoje s nenačatou lahví rumu a svezl se do rohu starého kanape. „Asi před pěti lety,“ začal vyprávět, „jsme dvacet holubů růžových, které jsme vypiplali na stanici, vypustili do přírody. Odhaduji, že kdyby se sečetl čas, práce a peníze, které jsme do toho vložili, tak na jednoho toho holuba připadalo asi tisíc liber. Ale o to nejde. Podstatný je udržet jedinečný život na tomhle ostrově. Jenže za dost krátkou dobu už byli všichni ti vypiplaní holubi v hrnci. Vůbec jsme tomu nevěřili. Tomu se ani věřit nedalo. Chápete, co se s tímhle ostrovem vůbec děje? Je to bordel. Naprostá devastace. V padesátech letech to tu bylo úplně prosáklý DDT, který se dostalo do potravních řetězců. To sprovodilo ze světa spoustu zvířat. Pak ostrov zasáhly cyklony. S těma nic nenaděláme, ale cyklony jen dorazily ostrov, který už hodně oslabilo DDT i kácení lesů, a škody po cyklonech už se nikdy nenapravily. Kácení a vypalování lesů pořád pokračuje a dnes jich už zbývá jen deset procent a i ty kácej, aby měli kde chovat a lovit jeleny. To, co z unikátních mauricijských druhů ještě zbývá, likvidují rostliny, který jsou po celém světě - ptačí zob, guava a podobný srágorý. Podívejte se třeba na tohle.“

Podal nám láhev. Byl to zdejší rum nazvaný Zelený ostrov. „Přečtete si, co tam píšou.“

Pod romantickým obrázkem staré plachetnice plující k idylickému tropickému ostrovu byl citát z Marka Twaina:

„Napadne vás, že nejprve byl Mauricius a až pak nebe a že nebe je jen kopii Mauricia.“

„Tak to bylo před necelým stoletím,“ řekl Richard. „Od ty doby už jsme Mauriciu provedli všechno, co se ostrovu provést nesmí. Už snad zbejvají jedině jaderný pokusy.“

V Indickém oceánu je nedaleko Mauricia dost zázračně nedotčený ostrov - Kulatý ostrov. Takový zázrak to vlastně není; existuje pro to totiž velice prostý důvod, který jsme pochopili, když jsme s Carlem a Richardem hovořili o možnosti podívat se tam. „Nejde to,“ prohlásil Carl. „Samozřejmě to můžete zkusit, ale nejspíš se vám to nepovede.“ „Proč ne?“ zeptal jsem se.

„Vlny. Příboj,“ řekl Carl. „Takovýchle,“ a předvedl rukama ohromné vlny.

„Je hrozně těžký se tam dostat,“ doplnil ho Richard. „Nejsou tam pláže ani přístavy. Dá se tam jet jedině za velmi klidných dní, ale i pak se na ten ostrov musí skočit z lodi. Je to docela nebezpečný. Chce to přesně odhadnout, jinak vás to hodí na útesy. Ještě se nám tam nikdo nezabil, ale...“ Málem jsem se jím tam zabil já.

Chytili jsme lodního stopa - vzali nás nějací přírodovědci, kteří tam zrovna jeli. Zakotvili asi sto metrů od skalnatého pobřeží a gumovým člunem nás postupně vozili na ještě tak nejlepší místo, jaké k přistávání na Kulatém ostrově existuje. Na kluzké skalisko nazvané Holubník. Z gumového člunu do vzdouvajícího se moře nejprve vyskočili dva muži v neoprenech a doplávali ke skále; klouzalo jim to, ale nakonec se s obtížemi vydrápali až na vršek a tam si dřepi a oddychovali.

Pak se za nimi na člunu vydávali ostatní - jezdili jsme po třech nebo po čtyřech. A na souš se dalo dostat jedině tím problematickým skokem na skálu; bylo třeba sledovat přicházející vlny, které se o skalisko tříštily, a skočit jen okamžik předtím, než dosáhla vlna maximální výšky. V tu chvíli vás člun vynášel vzhůru. Ti, co už na skále byli, přitahovali člun lanem, a do řevu příboje povykovali různé rady a povzbuzení skákajícímu; pak skokana chytili a táhli ho nahoru.

Byl jsem poslední, kdo se ještě nevyločil. Moře se teď vzdouvalo o něco víc, takže mi řekli, že mám skočit na druhé straně skaliska, kde to bylo sice strmější, zato to tam míň klouzalo, protože tam nebyly řasy.

Zkusil jsem to. Skočil jsem z poskakujícího člunu, vrhl se na skálu a zjistil jsem, že to klouže úplně stejně jako na druhé straně, ale bylo to o dost strmější; načež jsem nedůstojně sklouzl do moře a odřel jsem si ruce a nohy o ostrou skálu. Moře se nade mnou zavřelo. Zoufale jsem se snažil vystrčit z vody hlavu, jenže přímo nad sebou jsem měl člun. Snažil jsem se dostat nahoru, ale mlátilo to se mnou o skálu.

Tak jo, řekl jsem si, už to chápu. Tak proto je ten ostrov relativně nedotčený. Ještě jednou jsem učinil výpad vzhůru a lidem na břehu se zrovna v tu chvíli podařilo odtáhnout člun stranou. Podařilo se mi proto vystrčit hlavu z vody a chytit se pukliny ve skále. Pořád jsem v mohutném příboji klouzal a mlátilo to se mnou, ale nakonec se mi podařilo vydrápat nahoru a už to bylo jen asi na nataženou paži od Marka a ostatních. Popadli mě a vytáhli nahoru na skálu. Prskal jsem a krvácel a tvrdil, že mi ale vůbec nic není a potřebuju jen tiché místočko, kam bych si mohl zalézt umřít, a všechno bude fajn. Moře bylo docela rozbouřené dvě nebo tři hodiny, co jsme k ostrovu pluli, a já měl pocit, že můj žaludek musí utáhnout něco, co celou mou váhu tlačí do moře; cítil jsem se proto docela nejistě a rozhozeně a celý den jsem na Kulatém ostrově strávil v jakémsi oparu. Mark vyrazil s botaničkou Wendy Strahmovou za živočichy a rostlinami, kteří se vyskytují jenom na tomhle jediném ostrově, ale já seděl na sluníčku pod palmou zvanou Beverly; točila se mi hlava a litoval jsem se.

Věděl jsem, že to je Beverly, protože mi Wendy řekla, že ji tak pojmenovala. Byla to palma lahvová. Říká se jí tak proto, že tvarem připomíná láhev chianti. Je to jedna z osmi palm, které na Kulatém ostrově ještě zůstaly, posledních osmi palm lahvových na celém světě, které rostou divoce.

Seděl jsem pod Beverly, cítil jsem se opuštěně a uvažoval jsem, kdo vlastně dává jména ostrovům.

Tedy tohle je jeden z nejúžasnějších ostrovů na světě. Všechno tu vypadalo neuvěřitelně, jako kdyby třeba z moře najednou vystoupil Měsíc. Jenže Měsíc by byl studený a mrtvý, zato tady bylo horko a úplně to klokovalo životem. Na první pohled to sice vypadalo jako zaprášená polopoušť a všude krátery, ale ty byly obsypány nádhernými faetony žlutozobými a krásnými scinky Telfairovými a gekony Güntherovými.

Dalo by se předpokládat, že když už má člověk vymyslet jméno pro nějaký takovýhle ostrov, tak si pozve pár kamarádů, koupí víno a uspořádá mejdan. A ne jen tak říct „Je to takový kulatý, budeme tomu říkat ‚Kulatý ostrov‘“. Když na to přijde, tak navíc ani kdovíjak kulatý není. Další ostrov vykukoval na obzoru a byl mnohem kulatější, ale ten zase pojmenovali Hadí ostrov, zřejmě aby se zdůraznilo, že tam na rozdíl od ostrova Kulatého nejsou vůbec žádní hadi. A vidět byl ještě jeden ostrov; od kopce na jednom konci se postupně svažoval k pobřeží a dost nepochopitelně se jmenoval Plochý. Začalo mi docházet, že ten, kdo tyto ostrovy pojmenoval, nakonec zřejmě přece jenom docela zajímavý mejdan zažil.

Kulatý ostrov nezůstal útočištěm jedinečných druhů scinků, gekonů, hroznýšů, palm, a dokonce ani travin, které na Mauriciu už dávno vyhynuly, snad jen proto, že se sem člověk obtížně dostává, ale hlavně proto, že se sem nijak nemůžou dostat krysy. Kulatý ostrov patří mezi největší tropické ostrovy (má rozlohu asi 140 hektarů), kde nejsou krysy. To ale ani zdaleka neznamená, že by nebyla příroda Kulatého ostrova poškozena vůbec. Před sto padesáti lety, tedy ještě než tu námořníci vysadili ty kozy a králíky, zde rostly lesy, ale ty vysazení býložravci úplně zlikvidovali. Na první pohled se zdálky a nezkušenému oku - například mému - proto ostrov jevil jako víceméně holý. Jenom přírodovědec by vám řekl, že těch pár palm podivného tvaru a trsů trávy sem tam vyrůstajících z rozpálené a vysušené země a prachu jsou vlastně jedinečné a nepředstavitelně cenné rostliny.

Cenné pro koho? A proč?

Záleží na tom vůbec ještě někomu kromě pár posedlým přírodovědcům, že osm jedinců palm lahvových na Kulatém ostrově jsou úplně poslední příslušníci svého druhu ve volné přírodě? Nebo že *Hyophorbe amaricaulis* (to je palma tak vzácná, že má jediné latinské jméno) v botanické zahradě na Mauriciu je vůbec jediná na celém světě? (Vlastně ji objevili úplně náhodou: místo, kde roste, připravovali pro botaničkou zahradu a chtěli palmu jednoduše pokácet.) Neznám žádný „ráj na tropickém ostrově“, který by se jen blížil představě, jakou to slovní spojení má vyvolávat, ani něčemu, co se nám snaží vsugerovat prospekty cestovních kancelář. Samozřejmě to odbýváme tím, že jsme na rozpor mezi reklamními sliby a skutečným světem zvyklí. Už nás to ani nepřekvapuje.

Šokuje nás proto, když si uvědomíme, že svět popisovaný cestovateli z minulých staletí (nebo dokonce desetiletí) a také dnešními biology skutečně existoval. Stav, v jakém se dnes svět nachází, je výsledkem toho, co jsme s ním provedli my, a to, že někdy někde přijedeme a ani nás kdovíjak nepřekvapí, že je to tam nějaké divné, jenom ilustruje, jak už ani nic moc nečekáme, a také že si skoro ani neuvědomujeme, oč jsme vlastně přišli. Ti, kdo si onu ztrátu uvědomují, tu někde freneticky pobíhají a snaží se zachránit, co se ještě dá.

Život na této planetě je tak neskutečně složitý, že lidem trvalo strašně dlouho, než si vůbec uvědomili, že to je nějaký systém, že si to tu prostě jen tak neexistuje. Abychom si uvědomili, jak funguje něco velmi složitého, nebo vlastně už i že to vůbec funguje, musíme vnímat jednotlivé drobné prvky najednou. Právě proto k pochopení života tak přispěly malé ostrovy. Například na Galapágách se začali živočichové i rostliny, kteří měli společné předky, měnit a přizpůsobovat různým podmínkám, a stačilo k tomu jen to, že je mezi nimi pár kilometrů vody. Ostrovy nám pěkně vydělily jednotlivé prvky celého procesu, takže Charles Darwin pak mohl učinit pozorování, která už pak vedla přímo k myšlence evoluce.

Ostrov Mauricius nám poskytl stejně významné, ale o dost smutnější téma - totiž téma vymírání.

Z mauricijských živočichů je vůbec nejznámější jeden velký mírný holub. Pozoruhodně velký holub: vážil skoro jako pořádně vykrmený krocan. Jeho křídla už se velmi dávno vzdala představy, že by snad takového cvalíka mohla vynést do vzduchu, a tak už z nich zbyly jen takové pahýly pro ozdobu. Jakmile se holub vzdal letu, mohl se výborně přizpůsobit mauricijským ročním obdobím a koncem léta a na podzim, kdy se po zemi válí spousta ovoce, se úplně nemožně přecpávat a žít pak z tukových rezerv a postupně pak během suchých a chudších měsíců hubnout.

Létat stejně nepotřeboval, protože tam nebyly žádné šelmy, které by mu snad chtěly škodit, a neškodný byl i sám holub. Ten holub nikdy ani nepřišel na to, že by někdo měl někomu ubližovat, takže kdybyste ho viděli někde na pláži, nejspíš by k vám přišel a podíval se na vás - pokud by se tedy na pláži vůbec dokázal protáhnout mezi těmi spoustami obrovských želv, které se po pláži procházely. Lidé ani nikdy neměli pořádný důvod je zabíjet, protože holubi měli tuhé

a trpké maso.

Ten holub má velký, široký a dolů zahnutý zobák, žlutý a zelený, díky němuž vypadá trochu nevrle a melancholicky; kulatá očka mu září jako diamanty a z ocasu mu trčí tři směsná péra. Jeden z prvních Angličanů, kteří toho velkého holuba spatřili, napsal, že „tvarem těla i vzácností je pravým opakem arabského fénixe“. Onoho ptáka už ale nikdo z nás nikdy neuvidí, protože posledního bohužel umlátili holandští kolonisté někdy kolem roku 1680. Obrovské želvy byly doslova z tohoto světa vyjedeny, protože k nim dávní mořeplavci jednoduše přistupovali stejně, jako my dnes přistupujeme ke konzervám. Prostě je sebrali na pláži a naložili je na loď jako zátěž, a když na ně pak přišel hlad, vlezli do podpalubí, vytáhli si některou, zabili ji a snědli.

Ale toho velkého mírného holuba - dronteho neboli doda mauricijského či také blbouna nejapného - prostě lidi umlátili jen tak ze sportu. A Mauricius se proslavil právě tím, že tu vymřel dodo. Živočichové vymírali i dřív, ale tohle byl zvlášť pozoruhodný tvor a žil jenom na přirozeně omezeném území - na ostrově Mauricius. Bylo naprosto jasné, že další dodové už prostě nejsou. A protože nového dodá by dokázali udělat zase jenom dodové, tak už dodové nebudou ani nikdy v budoucnu. Hranice ostrova nám tohle vědomí vymezily zcela jasně a jednoznačně.

Do té doby člověka vlastně vůbec nenapadlo, že by snad nějaké zvíře najednou přestalo existovat. Jako bychom si neuvědomovali, že když něco zabijeme, už to nebude. Nikdy. Následkem vyhynutí doda jsme smutnější i moudřejší.

Konečně jsme se dostali na Rodriguez, ostrůvek, který patří k Mauriciu, abychom tu hledali nejvzácnějšího kaloně na světě, ale ještě předtím jsme se šli podívat na něco, na čem trvala Wendy Strahmová; tak moc na tom trvala, že kvůli nám změnila svůj obvyklý rodriguezský program a vzala nás tam osobně. U rozpálené prašné silnice stál huňatý stromek a vypadal tam jako v koncentračním táboře.

Onen strom je druh divokého kávovníku nazvaný Ramus mania a už se myslelo, že zcela vyhynul. Jenže pak v roce 1981 mauricijský učitel Raymond Aquis učil na Rodriguezu a ukazoval žákům obrázky asi deseti rostlin, které už zřejmě na Mauriciu vyhynuly. A jedno dítě se přihlásilo a řeklo: „Nám tohle, pane učiteli, roste na zahrádě za domem.“

Nejprve tomu ani nikdo nechtěl věřit, ale užili stromu větev a poslali ji do londýnské botanické zahrady Kew Gardens, kde rostlinu určili. Byl to divoký kávovník Ramus mania. Strom rostl u silnice, hned vedle projíždějících aut, a byl ve vážném nebezpečí, protože na Rodriguezu je každá rostlina potenciálním palivem. Atak kolem postavili plot, aby kávovník nikdo nemohl porazit. Jenže lidé si hned pak začali říkat: „Aha, to je nějaké zvláštní strom“, přelézali plot a odnášeli si větvičky, listy a kousky kůry. Ten strom byl prostě zvláštní; každý si proto chtěl kousek odnést a taky se stromu začaly připisovat zvláštní schopnosti - údajně třeba byl výborný na kocovinu a kapavku. Na Rodriguezu se toho kromě domácích zábav moc neděje, a tak začaly být části stromu velice žádané; a strom pomalu umíral, jak z něj lidi pořád odřezávali. První plot už byl za chvíli k ničemu; postavili proto kolem něj ještě jeden z ostnatého drátu. Kolem prvního ostnatého drátu už byl za chvíli potřeba další ostnatý drát a kolem druhého plotu pak postavili ještě třetí a už ten celý lágr zabíral pětinu hektaru. Nakonec na strom ještě dohlížel hlídač.

Teď se v Kew Gardens snaží, aby z částí z tohoto jediného stromu zakořenily dvě rostliny, které by pak mohli pěstovat. A v případě úspěchu by je snad pak jednou bylo možné vysadit do přírody. Do té doby bude tento strom za ostnatým drátem jediným zástupcem svého druhu na světě a dál bude muset být chráněn přede všemi, co by ho měli chuť zabít, jen aby si kus užili. Je snadné si myslet, že jsme následkem vyhynutí doda smutnější a moudřejší, ale spíš je řada důkazů pro to, že jsme jen smutnější a informovanější. Za soumraku jsme toho dne stáli u jiné silnice, kde, jak nám řekli, dobře uvidíme. Přihlíželi jsme, jak nejvzácnější kaloňové na světě vylétají ze svého lesa a máchají křídly na temnoucí obloze, aby se pak celou noc krmili na ovocných stromech. Kaloňům se vede výborně. Je jich několik set. Ale mám hrozný pocit, že problémy máme my.

Kaloňové zlatí z ostrova Rodriguez v odchovné stanici na Mauritiu

Markovo závěrečné slovo

Vlastně jsme ani nevěděli: Nevidíme ta zvířata třeba naposledy? Existuje příliš mnoho neznámých, aby se na tu otázku vůbec dalo jednoduše odpovědět. Díky nezměrnému úsilí v terénu se začaly počty některých ohrožených druhů dokonce zvyšovat. Ale je jasné, že kdyby se příslušné projekty jen na okamžik zastavily, prakticky ihned by vyhynul severní nosorožec tuponosý, kakapo i delfinovec čínský a řada dalších zvířat.

To ale vůbec neznamená, že by snad vysoké počty byly automaticky zárukou budoucího přežití druhu; v minulosti se to ukázalo mnohokrát. Nejznámějším příkladem je severoamerický holub stěhovavý, kdysi zřejmě nejpočetnější pták, jaký kdy vůbec žil. A přece ho lovci vybili, a stačilo jim na to jen něco přes padesát let. A ani trochu jsme se tím nepoučili: před deseti lety ještě v Africe žilo 1,3 milionu slonů, ale pytláci jich postříleli tolik, že jich dnes zůstalo necelých 600 000.

Na druhou stranu se někdy podaří zachránit i sebenepatrnější populaci. Lachtanů ostrovních byly původně miliony, ale v roce 1965 jich zbyla jen necelá stovka; dnes už jich jsou zase tři tisíce. A v roce 1978 tvořila celou populaci novozélandského lejsčika chathamského jediná oplozená samička, ovšem zápal Dona Mertona a jeho spolupracovníků zachránil tento druh před vyhynutím, takže dnes už je těchto lejsčků přes padesát. Snad se pozvolna vzpamatovává i kakapo sovi. Krátce po návratu do Anglie nám z Nového Zélandu přišel následující dopis:

P. O. Box 3 Stewartův ostrov

Ahoj, Douglasi a Marku,

doufám, že Vám to brzy dojde. Mám totiž z kakapí země na jižním Stewartově ostrově výborné zprávy. 25. srpna 1989 v 8.45 našel náš psovod Alan Munn se svým anglickým setrem Arim u Less Knobu ve výšce 380 metrů dosud neznámou kakapí samičku. „Jane“ vážila 1,25 kilogramu a dost vřeštěla, když ji Alan zvedl. Právě přepeřila, ale vypadala, že je ve vynikající kondici, takže ji už za pár dní vrtulník dopraví do nového domova - na Tresčí ostrov. Ještě jednou díky za Vaši návštěvu. Určitě to těm velkým zeleným andulkám přineslo pozornost, jakou si zaslouží.

S pozdravem Andy Roberts (vedoucí projektu „Kakapo“)

za R. Tindala, okresního ochránce přírody Ministerstvo životního prostředí, Rakiura

Ještě i později jsme dostali o kakapech dobré zprávy. Na Stewartově ostrově našli další dvě samičky a i ty odvezli na Tresčí ostrov. Celková kakapí populace tak dosáhla počtu čtyřicet tři jedinců.

Na Malém bariérovém ostrově mezitím vůbec poprvé tokalo několik samců a nejvíc všechny potěšilo, že mezi nimi byl i devítiletý kakapo Snark. Ten přišel na svět v roce 1981 na Stewartově ostrově a byl tak jediným kakapím mládětem, které v tomto století vůbec někdo spatřil.

Ale to nejlepší teprve mělo přijít. Tato kniha už skoro šla do tiskárny, když najednou telefonoval Don Merton, že na Malém bariérovém ostrově našli nově postavené kakapí hnízdo. Zbudovala si je devítiletá samička Heather a snesla do něj jedno vejce. Přenést kakapy na Malý bariérový a Tresčí ostrov byl docela riskantní krok, ale taky jediná možnost, jak se pokusit kakapy zachránit před vyhynutím. Hnízdo Heather je vůbec prvním povzbudivým náznakem, že by to celé snad mohlo fungovat. Teď všichni nervózně čekají, jestli se z vajíčka něco vytrhne a jestli v novém domově dokáže Heather mládě vychovat.

Dopis přišel i od Kes Hillmanové-Smithové ze Zairu; psala, že od naší návštěvy se v Garambě narodili tři malí nosorožci, takže celková populace severních nosorožců tuponosých čítá pětadvacet jedinců. Nadšenci z parku mláďata pojmenovali „Mpiko“, což znamená odvaha, „Molende“ (vytrvalost) a „Minzoto“ (hvězda).

Je důležité si uvědomit, že ne každá strategie je při ochraně vzácných druhů účinná; často experimentujeme v úplné temnotě. Když se v Garambě projekt rozbíhal, všichni Zairanům tvrdili, že by se zbývající nosorožci měli pochyťat a chovat v zajetí. Zairská vláda to odmítla. Prohlásila, že nosorožci patří Zairu a ten si jednoduše nepřeje, aby jeho poslední nosorožci putovali do zoologických zahrad po celém světě. Teď se našťěstí ukazuje, že to bylo rozhodnutí správné. Severní nosorožci tuponosí se totiž v zajetí rozmnožují velmi obtížně. Poslední mládě se tam narodilo v roce 1982, ale ve volné přírodě jich bylo od stejného roku už deset.

Z Mauricia chodí zprávy spíš smíšené. Poštolkám se daří dobře a Carl se domnívá, že už jich je dnes ve volné přírodě asi stovka, z čehož je dvanáct hnízdících párů. Přírodní populace holubů růžových ale poklesla pod deset jedinců. Na Mauriciu vypouštějí do přírody holuby odchované v zajetí. Zatím je nikdo neuložil a snad se jim na svobodě vede dobře.

Od naší návštěvy uhynul nejméně jeden alexandr mauricijský. Několik se jich pokusilo zahnízdit. V listopadu 1989 našel Carl hnízdo s třemi vejci. Jedno vejce pak nevysvětlitelně zmizelo, takže se rozhodl k riskantnímu kroku a odnesl zbývající dvě vejce do chovné stanice. Z obou se vylíhla zdravá mláďata a daří se jim dobře. A zřejmě největší význam (aspoň pro neornitology) má informace, že počet kaloňů zlatých ve volné přírodě překročil tisícovku.

Naproti tomu jsme ale po odvysílání pořadů v rozhlase dostali tento šokující dopis od manželů, kteří pracovali v Číně:

Ahoj, Douglasi a Marku,

moc se nám líbil pořad o delfinovci z Jang-c'-t'iangu, ale poslouchali jsme docela provinile! Nedávno jsme v různých továrnách v Nankingu strávili tři měsíce. Lidi byli moc příjemní a jídlo vynikající. Před odjezdem na naši počest jeden známý uvařil delfina, takže jich vlastně bylo 201. Je nám to moc líto. S pozdravem

PS: vlastně to byli delfini dva. Manžel mi teď při pomněl, že on byl tím hlavním váženým hostem, a dostal proto embryo.

Na záchranu delfinovou přímo v řece Jang-c'-t'iang zřejmě moc naděje není, a nic nepomůže, kolik času a úsilí celý projekt jejich ochrany už stál. Snad tedy budou mít šanci v tchunglinské rezervaci, v jakémsi polovolném chovu, a také v nové rezervaci, která vzniká v Š'-šou. Možná už to ale nikdy nebude jako dřív, když byli delfinovci divocí a volní. S rámem a znečištěním řeky se pochopitelně neděje vůbec nic.

Nikdo neví, kolik živočichů je vlastně takhle blízko vyhynutí. My dokonce ani nevíme, kolik živočišných a rostlinných druhů vlastně na světě žije. Dosud jich bylo popsáno neuvěřitelných 1,4 milionu, ale někteří vědci se domnívají, že jich na objevení ještě čeká možná až 30 milionů. Na tom není nic divného, když si uvědomíme, že toho o povrchu Měsíce víme víc než o některých částech naší vlastní planety. Mnohá zvířata a rostliny prostě zmizí dřív, než jejich existenci vůbec zaznamenáme - a můžou to být druhy výborně schované v neprozkoumaných hlubinách oceánů nebo v tichém koutě tropického deštného pralesa.

A naší pozornosti neunikají jen živočichové drobní a nenápadní. Například v pralesích Madagaskaru došlo až po roce 1985, kdy jsme tam s Douglasem hledali ksukola, k úžasným objevům. Zoologové tam totiž objevili dva nové druhy lemura - jeden má krásné rezavozlaté čelo, oranžové tváře a jinak je kaštanově zbarvený, nazvali jej lemur zlatý; druhý se jmenuje sífaka zlatokorunkatý a má pro změnu zlatooranžové temeno hlavy.

Oba noví lemuři jsou nesmírně vzácní a prakticky nic se o nich neví. Jaká asi je jejich úloha v ekosystému madagaskarského deštného pralesa? Existuje snad v jejich případě nějaká přímá spojitost s naším životem? Co je bezprostředně ohrožuje? Nevíme. Možná vyhynou dřív, než o nich vědci budou vědět tolik, aby je mohli zachránit.

Ochrana ohrožených druhů je vždycky závod s časem. Zoologové a botanici zkoumají nové oblasti a snaží se jen zaznamenávat existenci nových druhů, ještě než vyhynou. Trochu to připomíná, jako kdyby si někdo v hořící knihovně zoufale snažil alespoň poznamenat některé názvy titulů, které už nikdo nikdy nepřečte.

K vymírání druhů samozřejmě dochází už miliony let. Živočichové i rostliny z povrchu světa mizeli dlouho před příchodem člověka. Ale jiné je dnes tempo vymírání. Po celé miliony let vyhynul jeden druh třeba v průměru každé století. Ale druhy, které vyhynuly od prehistorické doby, z povrchu Země skoro všechny zmizely za posledních tři sta let.

A z těch zase většina vyhynula v posledních padesáti letech. A z nich většina připadá na posledních deset let. Vůbec nejděsivější je ono zrychlování celého procesu. V současnosti přispíváme k tomu, že každým rokem z povrchu Země zmizí na tisíce druhů živočichů a rostlin.

Obyvatelstvo světa dnes čítá přes pět miliard a tento počet neustále roste. Se zvířaty i rostlinami bojujeme o životní prostor. A náš „soupeř“ je v nevýhodě: potýká se s lovem, znečištěním prostředí, pesticidy a s vůbec nejvážnějším problémem - ztrátou biotopů. Jen v deštných pralesích žije polovina všech druhů rostlin a živočichů, a přitom každým rokem zaniká prales o rozloze Senegalu. Po celém světě je tolik ohrožených zvířat, že kdybychom s Douglassem „stihli“ najít každé tři týdny jeden druh, trvalo by nám to víc jak tři staletí. A kdybychom si k tomu přibrali i ohrožené rostliny, pak bychom si na to museli vyhradit dalších tisíc let. Ve všech zastrčených koutech světa jsou lidé jako Carl Jones a Don Merton, kteří záchraně ohrožených zvířat zasvětili život. Většinou mezi přežitím ohroženého druhu a jeho vyhnutím stojí jedině jejich odhodlané úsilí.

Ale proč to vlastně dělají? Záleží na tom vůbec, jestli delfinovec čínský, kakapo soví nebo severní nosorožec tuponosý nadále budou existovat jedině v zápisnicích zoologů? Vlastně záleží. Každý živočich a rostlina je integrální součástí svého ekosystému; dokonce i varan komodský hraje při udržení ekologické stability svého křehkého ostrovního prostředí významnou úlohu. Jestliže by z ostrova zmizel, řada dalších druhů by ho možná následovala. A ochrana zvířat velmi souvisí i s přežitím nás samotných. Ze živočichů i rostlin máme potraviny i léky, které zachraňují životy. Bez živočichů by nedošlo k opylení našich zemědělských plodin, průmysl by neměl řadu důležitých surovin. Paradoxně obvykle nejvíc nepotřebujeme zvířata velká a krásná, ale mnohem spíš ta ošklivá a nenápadná.

I tak se ale může zdát, že ztráta pár druhů je nepodstatná vedle závažných ekologických problémů, třeba globálního oteplování nebo ničení ochranné ozónové vrstvy. Příroda sice vydrží hodně, ale existuje určitá hranice, za níž už nelze strunu napínat. Nikdo netuší, jak blízko oné hranice jsme se už ocitli. Čím je větší tma, tím rychleji se řítíme.

A ještě z jednoho důvodu by nám to nemělo být jedno, a já si myslím, že další důvod pak už není ani třeba. Je to určitě důvod, proč mnozí svůj život zasvětili ochraně nosorožců, alexandrů, kakapů a delfinů. Je to úplně prosté - bez nich by byl svět daleko chudší, smutnější a opuštěnější.

Hledání mezi uhlíky

Následuje příběh, který jsem slyšel jako kluk, ale tehdy mě štválo, že mu nerozumím. Teprve za řadu let jsem se dozvěděl, že to je příběh ze sibijských knih. To už se mi v hlavě všechny podrobnosti rozpily, ale jádro zůstalo. Myslím, že jsem to konečně úplně pochopil až po roce, který jsem strávil zkoumáním nejohroženějších ekosystémů na světě.

Stalo se to v jednom starém městě, je jedno, kde bylo a jak se jmenovalo. Ale bylo to bohaté, prosperující město a leželo uprostřed rozsáhlé roviny. Jednou v létě, kdy se všichni jeho obyvatelé zabývali zvyšováním své prosperity, zatloukla na městskou bránu stará žebračka a nabízela městu dvanáct velkých knih. Tvrdila, že je v nich obsaženo veškeré vědění a moudrost světa a že všech dvanáct svazků dá městu za jediný pytel zlata. Obyvatelé města si mysleli, že to je dost podivná nabídka. Odbyli ji, že zřejmě nemá ponětí o hodnotě zlata a že udělá nejlíp, když zase půjde. Stařena souhlasila, ale řekla, že nejdřív před nimi polovinu těch knih zničí. Postavila menší hranici a spálila na ní před zraky obyvatel šest knih s veškerým věděním a moudrostí světa. A šla si svou cestou.

Přišla zima, hodně krutá zima, ale nakonec přece jen nastalo jaro a město to nějak přežilo. A v létě byla stařena zpátky.

„Jo to seš zase ty,“ uvítali ji lidé z města. „Tak jak se daří tomu vědění a moudrosti?“

„Šest knih,“ řekla stařena, „už zbývá jenom šest knih. Polovina veškerého světového vědění a moudrosti. Ještě jednou vám je nabízím.“

„Ach tak,“ chechtali se. „Jenom cena je teď už jiná.“ „Není divu.“

„Chci za ně dva pytle zlata.“

„Cože?“

„Dva pytle zlata za šest zbývajících knih vědění a moudrosti. Buď to vezmete, nebo ne.“

„Vypadá to,“ prohlásili lidé z města, „že ty sama moc znáš a moudrá zrovna nejsi, protože bys jinak věděla, že na trhu, kde rozhoduje kupující, prostě jen tak nemůžeš čtyřnásobně zvýšit už tak nesmyslně vysokou cenu. Jestli obchoduješ s podobným věděním a moudrostí, tak si to klidně nech a na ceně vůbec nesejde.“

„Tak chcete ty knihy, nebo ne?“

„Ne.“

„Jak myslíte. A nebylo by trochu dřeva na oheň?“ Rozdělala druhý oheň, před jejich očima spálila další tři knihy a vydala se zpátky pláni.

V noci se pak dva zvědavci z města vyplížili ven a prohrabovali se v uhlících, jestli třeba nezachrání aspoň nějakou stránku, ale oheň vyhořel důkladně a stařena ještě ohniště rozhrabala. Nezbylo vůbec nic.

Na město dopadla další krutá zima; lidé měli hlad a ve městě se rozšířily nemoci, ale obchody šly výborně a v létě už

byli lidé zase v docela dobré kondici. A tehdy se stařena objevila potřetí. „Letos jdeš brzy," řekli jí obyvatelé toho města. „Už toho s sebou tolik nevláčím," vysvětlila to stařena a ukázala jim tři knihy, které měla s sebou. „To je čtvrtina veškerého vědění a moudrosti světa. Chcete to?"

„A kolik za to?"

„Čtyři pytle zlata."

„Ty ses, ženská, zbláznila. Když nic jiného, tak naše hospodářství právě prochází dost složitým obdobím. Pytle zlata jsou prostě naprosto vyloučené."

„Prosím trochu dřeva."

„Posečkej chvilku," řekli, „tohle k ničemu není. Trochu jsme o tom přemýšleli a ustanovili jsme menší komisi a ta se na ty tvoje knížky podívá. Půjč nám je na pár měsíců na prostudování; uvidíme, jestli nám vůbec k něčemu jsou, a až za rok zase přijdeš, tak už budeme vědět, jestli se na něčem rozumném dohodneme. Ale určitě to nebudou žádné pytle zlata." Ale stařena zavrtěla hlavou: „Tak to ne. Doneste dřevo."

„To tě bude něco stát."

„Tak si to nechte," pokrčila žena rameny. „Ty knihy budou výborně hořet i bez dřeva."

S těmi slovy začala ze dvou z knih trhat listy, které pak opravdu výborně hořely. Pak rychle odcházela plání a nechala lidi z města zvládat další rok.

Navrátila se koncem jara.

„Zbývá poslední kniha," řekla a položila ji před sebe na zem. „Takže už jsem si přinesla dřevo sama."

„Kolik?" zeptali se lidé z města.

„Šestnáct pytlů zlata."

„Počítali jsme jenom s osmi."

„Jak chcete, brát to nemusíte."

„Počkej tady."

Šli se poradit a vrátili se po půlhodince. „Víc než šestnáct pytlů zlata nemáme," škemrali. „Časy jsou zlé. Aspoň něco nám musíš nechat." Stařena chystala třísky a něco si mumlala. „Tak dobře!" vykřikli nakonec, otevřeli městskou bránu a vyvedli dva volské povozy - na každém bylo po osmi pytlích zlata. „Ale ať to za něco stojí!"

„Díky," řekla stařena. „Stojí, ale měli jste vidět i ten zbytek." A odcházela plání se dvěma volskými potahy a nechávala lidi ve městě, aby naložili, jak umějí, se zbývajícím dvanáctinou veškerého vědění a moudrosti, která kdysi bývala na světě.

Doslov

aneb pár prostořekých slov několik let poté

Se zvířaty, která se stala cílem obdivuhodných a vtipně, trefně a zábavně popsaných cest světoznámého autora vědecko-fantastických románů a jeho přítele zoologa, jste se pravděpodobně už seznámili na stránkách obrázkových časopisů a na televizní obrazovce. Jsou to tvorové, jejichž osud vzrušuje svět, bytosti balancující nad propastí, které se hrstka odborníků i dobrovolníků snaží v poslední chvíli zachránit. Kdo se chce s jejich osudy seznámit blíže, najde jistě mnoho poučení v knihách přímých účastníků těch dramatických událostí anebo na slovo vzatých specialistů. Bohužel tyto publikace shánějí a čtou hlavně lidé, které není třeba o významu ochrany přírody přesvědčovat, jsou to knihy milovníků přírody pro jiné milovníky přírody a ostatní čtenáře, což musím konstatovat s nehlubším politováním, dost nudí.

Zato nad knihou Ještě je můžeme vidět se určitě nikdo nudit nebude. Douglas Adams není přírodovědec, ale poučený publicista, který se od Marka Carwardina a dalších odborníků dověděl všechno potřebné. Zavádí čtenáře nejen do přírodních rezervací, ale také do jejich okolí, vidí nejen ohrožená zvířata, ale i lidi, kteří s nimi sdílejí jejich kousek světa. A bystrým zrakem odhaluje vztahy, které zaujatým přírodovědcům unikají. Lépe než oni zná dnešní svět a všímá si jeho paradoxů.

A čím dále se toulá za ohroženými zvířaty světem, tím víc se pod jeho brilantními popisy a vtipnými postřehy objevuje vážnější a trpčí tón. Douglas Adams odhalil to, co přírodovědci nedovedou rozpoznat, nebo aspoň nahlas říci. Fakt, že pro přelidněný svět ovládnutý chamtivostí konzumně-tržního hospodářství jsou ohrožená zvířata jen překážkou v ekonomických záměrech na využití krajiny, reklamním trikem nebo turistickou atrakcí. Spisovatel sci-fi pochopil, že se svět dostal na nesprávnou kolej, a úkol, kterého se ujal, je spíš práce pro výrobce hororů. Proto jsou závěrečná slova knihy tak upřímná a plamenná. A proto jeho mise měla ve své době velký úspěch a jeho kniha nepochybně přispěla k zvýšení zájmu o ohrožená zvířata.

Jenomže co se stalo od té doby, co v roce 1990 vyšla poprvé? Přes všechnu snahu ochránců přírody devastace ostrova Madagaskaru stále pokračuje a naděje, že se zachráněná zvířata budou moci vrátit do svého původního prostředí, je mizivá. Přes domov levhartů a nosorožců v Zairu se přehnala občanská válka. Následky války je postižen i domov stříbrohřbetých gorilích vládů a jejich rodin v pohoří Virunga a kdoví, kolik jich přežilo. A osud delfinůvců čínských pravděpodobně zpečetil projekt výstavby obrovské přehrady na jejich domovské řece.

Je mi líto, ale úspěchy popsané v této knize jsou pouhé drobečky zachráněné z okraje laviny, kterou zatím nikdo nedokázal zastavit. Zachraňujeme jen několik málo půvabných či majestátních tvorů, kterým se podařilo získat náš zájem a obdiv. V zajetí se dobře rozmnožují nádherní tygři ussurijští, ale nikdo už je nechce a jejich domácí prostředí i kořist, již by se mohli žít po návratu do přírody, nenávratně mizí. Podařilo se zachránit rozkošnou jihoamerickou opičku lvíčka zlatého, ale z pralesů, do nichž by se mohla vrátit, zůstaly jen trosky, v nichž se nikdy nemůže vytvořit silná a životaschopná populace, odolná proti přírodním katastrofám. Pro mnohé druhy vytvořili lidé přírodní rezervace,

často přísně chráněné. Jenomže leckdy jde o ochranu jednostrannou, zvolenou podle lidských měřítek. Chráníme zvířata před lovci, ale ne před zvídavými turisty a fotografy, dbáme, aby nebyla ohrožena dravci a šelmami, kteří k jejich životu patří, ale nedbáme na změny prostředí, které vedou k tomu, že zvířata strádají následkem nevhodné potravy, nedostatku úkrytů, klidu a ohrožujícími je chorobami.

Kniha Douglase Adamse a Marka Carwardina nás zavedla do nejdolejších končin světa. Ale za ohroženými druhy rostlin a zvířat nemusíme vůbec cestovat daleko, I my v naší poklidné zemi máme maslo na hlavě! Naši předkové vybíli tury a zubry, losy, vlky a medvědy, sokoly a orly a množství menších zvířat. My sami právě navrhuje střílet pracně do přírody navraceného rysa, protože má zuby a drápy a čas od času je zkouší na smčím. Šlapeme na krk v celé Evropě ohrožené vydře a vytvořili jsme v naší krajině takové podmínky, že kdysi přehojné koroptve a zajáci se stali vzácností.

Ve shánce po spotřebním zboží zapomínáme na přírodu a ponecháváme pro zvířata a volně rostoucí druhy rostlin jen to, co sami nechceme nebo neumíme využít. V našem světě je stále méně místa pro celky, které zaručují rovnováhu biosféry na této planetě a které jsou pojistkou pro život příštích generací. Ale o tom už bylo napsáno mnoho.

Neexistuje žádná policejní síla, která by dokázala uhlídat neporušenost našeho světa. Neexistují žádné postihy, které by hladovějícím zabránily lovit chráněné druhy a těm překrmeným a znučeným zneužívat pokladů moře i souše pro svou zábavu. Je jen jedna cesta. Probudit svědomí světa. Přimět ty nejlepší, nejvlivnější, nejschopnější, aby na chvíli opustili své výnosnější a zábavnější činnosti a vydali se na pomoc nenahraditelným a krutě ohroženým hodnotám. Tak jako to udělal Douglas Adams s Markem Carwardinem. Lidé dnes nemají čas (a už vůbec ne chuť) číst zdoluhavé popisy namáhavých cest a slovo „dobrodružství“ už dávno ztratilo původní obsah. A právě proto je tato vtipná a poněkud prostořeká knížka v podstatě cestopisných reportáží cenná a užitečná. Spíš než rozvláčné výklady dovede říci své k významnému, možná nejvýznamnějšímu problému naší planety a přesvědčivě ukázat obětavé úsilí těch několika málo lidí, kteří už dnes přiložili ruku k dílu. A přimět čtenáře, aby se zamyslel - a možná se i přidál.

Nejen v Africe a na Novém Zélandě jsou zvířata, která už zítřka mohou zmizet beze stopy. Nejen příroda Jižní Ameriky a Indonésie je ohrožena, i kolem nás je spousta přírodních pokladů, které mohou dnes, za týden, či za rok zmizet z povrchu naší planety. Mezi nimi a naprostou zkázou stojí jen rozum, znalosti a péče člověka. A hlavně jeho srdce. Má-li člověk cokoli účinně chránit, musí to mít rád. A má-li něco milovat, musí to znát. Proto jsme na závěr přidali pár údajů a zajímavostí.

Varan komodský (*Varanus komodoensis*)

Příslušník čeledi varanovitých patří mezi nejdokonalejší ještěry, je to zvíře silné, pohyblivé a smyslově výborně vybavené. Nejdelší změřený exemplář měřil 3,1 metru. Přes 2 metry však měří pouze samci, samice bývají menší. Nejblíže příbuzné má v Austrálii, kde byly objeveny fosilní pozůstatky podobného druhu z pleistocénu. Varana komodského popsal roku 1912 P. A. Ouwens z muzea v Buitenzorgu podle pěti jedinců získaných z ostrova Komodo, z nichž největší měřil 2,9 metru. Další byl popsán o tři roky později podle ulovku z Labuan Bajo na ostrově Flores. Kusy ulovené vévodou z Meklenburku v roce 1923 skončily v muzeu v Berlíně. O tři roky později byl zastřelen dvoumetrový varan tohoto druhu na ostrově Rinja. V roce 1926 se vypravila na ostrov Komodo Burdenova expedice, která prozkoumala prostředí i ostatní faunu a změřila celkem 73 varanů.

Varani začali na své seznámení s cizinci krutě doplácet, na ostrov mířily lovecké výpravy, protože každý proslulý lovec toužil zastřelit „draka“. Zoologické zahrady zase chtěly mít vzácný exponát (podařilo se to zoo v Londýně, New Yorku, v Amsterdamu a později i ve Stockholmu a v Kodani). Brzy se ukázalo, že varani by dlouho takový zájem nepřežili, a tak holandská vláda, již tehdy Malé Sundy patřily, vyhlásila na ostrovech Komodo, Rinja a Padan zákaz přistání a vstup se povoloval pouze vědeckým expertům. Přesto varany lovili domorodci, kteří z jejich ocasů vyráběli „lék“, a pytláci z okolních ostrovů.

Varani se žijí převážně divokými prasaty a jeleny. Mladí jedinci obratně šplhají po stromech a loví ptáky, vybírají jejich hnízda a ob čas se jim podaří ulovit i opici - na ostrově Rinja totiž opice žijí, na Komodu ne. Tito obři se rozmnožují pomalu. Samice kladou jen asi 20 vajec, která váží 0,1-0,2 kilogramu, a zahrabávají je do písku. Mláďata se líhnou bez pomoci matky, a to údajně za 8 měsíců. Jsou asi 30 centimetrů dlouhá, pestře zbarvená a rychle rostou i tmavnou. Ohromní ještěři dovedou výborně hrabat, pod kořeny stromů si vytvářejí prostorná doupata. V současné době je početní stav těchto varanů stabilizován a zdá se, že ochrana je dostatečná, třebaže příležitostně pytláci nějaký kus odchytí. Turistické aktivity byly omezeny, ale ne zcela zakázány. Vzhledem k tomu, že ostrov Komodo má dnes daleko početnější lidskou populaci, jsou varani dále přikrmováni a jejich oblast výskytu omezena.

Ksukol (*Daubentonia madagascaryensis*)

Nejpodivnějšího z lemurů jako první z Evropanů zaznamenal v roce 1785 francouzský cestovatel Pierre Sonnerat a o tři roky později jej popsal a vědeckým jménem obdařil slavný švýcarský zoolog J. F. Gmelin. Asi mu to dalo dost práce, protože po dlouhých úvahách to podivné stvořeníčko zařadil mezi veverky. Nemůžeme se mu divit, protože ksukol opravdu nemá v celé živočišné říši obdoby. V tlamě má nahoře i dole po dvou řezácích, které na pohled silně připomínají hlodáky veverky, i když se anatomicky od nich liší. Hustě osrstěný ocas rovněž imituje veverčici. Tím však podobnost končí. Chodidla ksukola jsou prostě nezaměnitelná, s dlouhými, tenkými prsty, z nichž každý má ostrý dráp, pouze na palci plochý nehet demonstruje příslušnost tohoto tvora k primátům neboli nehetnatcům. Hlavní specialitou ksukola je však nesmírně dlouhý a vyzábělý prostřední prst na předních končetinách, díky němuž ksukol může ve svých

rodných lesích nahrazovat datly. Vytahuje jím totiž tučné larvy ze štěrbin ve dřevě a vůbec všechno jedlé. Pokud neuspěje, uplatní své mohutné zuby a vzdorovitou větev či bambusový stvol rozštípné. Dovede ostatně svými zuby vyhledat díru i do kokosového ořechu a prstíkem pak doluje ještě měkké jádro. Tento lesní skřítek s netopýřima ušima a velkýma kulatýma očima vede noční, velmi skrytý život. Má proč, protože ho Malgašové na jeho rodném ostrově zabíjeli, věšeli mrtvolky u vchodu do vesnice a pak je házeli psům. Jednak z pověrčivosti a jednak proto, že aje-aje, jak se ksukol také nazývá, rád zabrousí na plantáže cukrové třtiny. S úbytkem lesů a bambusových porostů mají ovšem místní lidé stále méně příležitosti k zabíjení ksukolů, protože jsou čím dál tím vzácnější. Adamsovo tvrzení, že už v šedesátých letech byli všichni zbylí ksukolové přestěhováni do rezervace na ostrov Nosy Mangabé, není zcela přesné. Ještě žijí ve východní polovině Madagaskaru. Jsou však natolik ohroženi, že Jerseyký trust pro ochranu přírody dostal povolení odchytit několik těchto zvířat pro chov v zajetí. Gerald Durrell se spolupracovníky získal šest jedinců přímo ve volné přírodě v okolí Mananary, z toho dvě samice s mláďaty. Od roku 1991 tedy žije několik těchto vzácných zvířat v pohodlí a bezpečí jerseyké zoologické zahrady a rozmnožuje se. Na jejich rodném ostrově se skrytě žijící populace těší ochraně, ale poslední zbytky lesů, asi 7 % původní rozlohy, tají jako sníh na slunci. Ksukolové sice mohou žít i v blízkosti lidských sídel a přímo na plantážích, ale hnízda, kde rodí mladé, si stavějí v lesích na stromech. Zmizí-li lesy, zmizí i oni.

Na Madagaskar se v posledním desetiletí soustředila pozornost biologů a tak se ukázalo, že při podrobném průzkumu (měla na něm podíl i česká expedice Lemuria) je možné objevit nejen dosud nepostřehnutou populaci poloopic, ale i vědě neznámé druhy lemurů. Což ovšem neznamená, že by devastace toho podivuhodného ostrova nepokračovala. Spíš podrobný průzkum započal za minutu dvanáct.

Gorila horská (Gorilla gorilla beringei)

Nejvzácnější ze tří poddruhů goril byl objeven nejpozději, i když jeho další příbuzná gorila východní (Gorilla gorilla grauen) byla rozeznána a odborně pojmenována o jedenáct let později. To však bylo pouze „administrativní nedopatření“; lidé tuto gorilu dávno znali, ale neodlišovali ji od západního poddruhu. Obě „krátkosrsté“ gorily jsou totiž rozšířeny na rozsáhlém území (lépe řečeno byly, dnes už to také není tak skvělé), kdežto gorila horská obývá pouze několik sopečných kuželů v pohoří Virunga nad jezerem Kivu. Tady ji pro svět objevil v roce 1903 německý rytmistr Oscar von Beringe, jehož jménem ji pojmenoval německý anatom J. Matschie, a to podle kostry, kterou mu von Beringe poslal. Na rozdíl od svých nížinných příbuzných má tato obyvatelka deštných horských lesů velice dlouhou srst, vlastně správněji řečeno vlasy. Lidopí totiž normální srst s podsadou a pesíky nemají.

Je smutnou ironií lidských dějin, že na objevení každého nového druhu obratlovce reagují nejdříve zuřiví sběratelé a lovci trofejí. Ti se také vrhli na ubohou horskou gorilu a z její nevelké populace za prvních dvacet let od objevení odvezli 54 kusů. Gorily stříleli princové, slovuští sportovci i slavní přírodovědci. Sám Carl Akeley, slavný americký sochař a přírodovědec, zastřelil 5 kusů pro Americké přírodovědecké muzeum, svůj poklesek však odčinil tím, že belgickou vládu přiměl k vyhlášení rezervace. V roce 1925 vznikl Albertův národní park, později rozšířený na celé pohoří Virunga. Od té doby byly gorily oblíbeným objektem pozorování přírodovědců a území o rozloze několika set kilometrů čtverečních jejich Mekkou. O horských gorilách bylo napsáno mnoho odborných zpráv a celá řada knih, ba staly se i hvězdami filmů. Žel, současně se staly i obětmi pytláků, protože stoupající sláva zvýšila poptávku po trofejích. Gorily si bohužel vybraly sídlo na hranicích lidských států a to nelegální lov i pašování usnadnilo. Nakonec se gorily ocitly uprostřed bratrovražedné války mezi kmeny Hutů a Tutsiů. Ještě neskončila, oběti se počítají na miliony. A objektivní zprávy o tom, kolik goril zaplatilo tento lidský svár životem, zatím ještě nemáme. Dosavadní kusé informace zaznamenaly zabití jednoho z velkých samců a patrně rozprášení jeho tlupy, jiné skupiny jsou nezvěstné, další však žijí, a dokonce už zase „přijímají návštěvy“ turistů a filmařů. Ovšem důvody k přehnanému optimismu nejsou. Vždyť gorily dospívají až ve věku osmi, někdy deseti let, samice je březí 251 až 289 dní, celý další rok mládě kojí a několik dalších let o ně pečují. Jen asi každá dvacátá samice má dvojčata, I když v zajetí gorily žijí 30 i více let, v přírodě jsou ztráty veliké a jedna samice sotva odchová více než osm mláďat. První mládě zpravidla nezkušená matka ztratí. A při obraně mláďete před pytláky nebo lovci nezřídka zahynou všichni dospělí členové rodinné skupiny goril (viz záznamy Dian Fosseyové).

Delfínovec čínský (lipotes vexillifer)

Další záhadné stvoření, obestřené pověrami a bájemi čínských rybářů a rolníků, poznala evropská věda teprve v roce 1918. A to nejde o tvora zanedbatelné velikosti. Jeden ze čtyř představitelů sladkovodních kytovců z čeledi delfínovcovitých je větší než člověk, v průměru měří kolem dvou metrů a váží asi 140 kilogramů. Přestože ho známe už skoro devadesát let, mnoho o něm nevíme. Je svrchu modrošedý, na břicho bělavý a v zobákovitě protažené tlamě má 132 až 144 zubů. Malé oči stěží rozeznávají světlo a stín; ani jeho echolokační schopnosti nejsou tak znamenité jako u jeho mořských příbuzných. Kdoví, jak se v neprůhledně zakalené vodě čínského veletoku Jang-c'-ťiang dokáže orientovat. Podle všeho, co o něm víme, žije v malých rodinných skupinkách a živí se rybami, hlavně úhoři a sumci, které vyhledává v bahnitém dně, a také měkkýši. Jejich schránky drtí silnými zuby, které mají na kořenech postranní výrůstky.

Hledat toto nenápadné stvoření v kalných proudech veletoku je samozřejmě téměř nemožné. Delfínovec čínský má však ještě jedno útočiště, odkud byl také vyloven první popsáný jedinec tohoto druhu. Je to jezero Tung-tching-hu,

vzdálené tisíc kilometrů od ústí řeky. Tady je vzácný kytovec chráněn a snad má naději se udržet. V řece, den ze dne znečištěnější, stále intenzivněji využívané lidmi pro rybolov, dopravu i energetiku, nemá mnoho naděje. Bylo by však škoda, kdyby vymizel. Vždyť patří opravdu k výjimečné rodině. Jednoho bratránka má v řekách indického subkontinentu, v Indu, Ganze a Brahmaputře, druhého v Amazonce a třetího v La Platě - ten jediný se odvažuje i do poloslané vody a je ze všech nejmenší. O těch všech leccos víme, třeba i jak dlouho jsou březí (přibližně rok) a jak velké je novorozené mládě. Jen delfinovec čínský je dodnes v mnohém záhadou. V učených knihách najdeme jen pár faktů, včetně zjištění, že poraněný delfinovec nařiká hlasem připomínajícím bučení buvolího mláděte. Přes všechnu vzácnost výskytu mají teď lidé v povodí Jang-c'-ťiangů příležitost tento hlas zaslechnout častěji. Doprava na řece a různé práce v řecišti vedou často k poranění říčních delfinů. A protože tato jemná stvoření mají velmi tenkou měkkou kůži a citlivou nervovou soustavu, jen zřídka se podaří oběť nehody zachránit, i když se o to lidé často pokoušejí. Zajímavý říční kytovec s čelistmi lehce ohnutými vzhůru a s nesymetrickou lebkou, která má dýchací otvor posunut nalevo, je zákony chráněn. Jeho životní prostředí však prochází neustálými změnami, takže se patrně stane dalším důkazem pro tvrzení, že zničíme-li životní prostředí zvířete, je jakákoli ochrana marná.

Obří přehrada, která se právě začala nasypávat, postihuje částečně i území prokázaného výskytu delfinovce. Ten ostatně není přesně zmapován, ale vhodné podmínky pro život tohoto kytovce jsou nejméně ve dvou třetinách délky obří a vodnaté řeky. Krásné soutěsky nejsou totiž vysoko v horách, jsou to vápencové útvary pahorkatiny, kterou kaňon řeky prořezává. Horskou řekou se Jang-c'-ťiang stává až v provincii Jun-nan, kde ztrácí svou impozantní šířku. Zdá se, že by přehradní nádrž mohla vyhovovat jezernímu druhu. Avšak ekologové se domnívají, že obrovské množství splavenin, které řeka přináší z hor, se bude usazovat v nádrži (asi jako v Asuánu a mnoha dalších), ochuzovat vodu o kyslík a tím i o vodní živočichy, takže se životní podmínky proti volné řece podstatně zhorší. Mnozí odborníci dokonce prohlašují, že delfinovce může zachránit jen zázrak.

Nosorožec tuponosý (*Ceratotherium simum*)

Nosorožec tuponosý se od svého bratránka nosorožce dvourohého, žijícího na stejném kontinentě, velmi podstatně liší, dokonce natolik, že byl zařazen do jiného rodu. Paleontologové dokonce soudí, že se blíží spíše vymřelým druhům nosorožců. Odlišné utváření pysků může být pouhá adaptace na způsob přijímání potravy: nosorožec „bílý“ se pase na trávě, kdežto jeho „černý“ příbuzný má na horním pysku pohyblivý „prstík“, odtrhává jím větvičky a listy keřů. Těch odlišností je mnohem víc, ve tvaru hlavy i celé postavy, způsobu života i chování. Skalní kresby nás informují, že kdysi toto zvíře bylo hojné téměř po celé Africe. Jeho ústup patrně nemá tak docela na svědomí člověk, ale změna podmínek. Od konce doby ledové totiž Afrika vysychá a zvířata pásající měkčí traviny ustupují. Proto byl také nosorožec tuponosý objeven poměrně pozdě. Zatímco dvourohého popsal už Carl Linne, jihoafrickou formu nosorožce tuponosého (*Ceratotherium simum simum*) objevil na počátku minulého století slavný jihoafrický cestovatel W. Burchell. Svěbytnost severní formy tohoto zvířete (*Ceratotherium simum cottoni*) rozpoznal až skoro o sto let později R. Lydekker. Pár desítek let po objevení byl po slonovi největší suchozemský živočich (míry: délka až 4 metry, výška přes 2 metry, hmotnost 3 až 5 tun, rekord rohu 1,58 metru) na vymření, a proto byla pro něj v roce 1897 v Natalu zřízena rezervace na řece Umfolozi, kde se tato zvířata rozmnožila. Šlo to pomalu, vždyť nosorožec žije asi 35 let, dospívá v sedmi až deseti letech a samička rodí jediné mládě přibližně jednou za tři roky. A pytláci usilují o rohy těchto zvířat tak zuřivě, že neváhají střílet i na strážce ohrožených zvířat. Proto se nosorožci přestěhovali do zoologických zahrad a naši zoologové dokonce pro ně chtějí vytvořit náhradu za africké savany v prostoru kolem Ralska. Historie s nosorožci tuponosými nám mezi biology a ochránci přírody na cti nepřidala. V době, kdy se počet volně žijících nosorožců severní populace už povážlivě ztenčil, získal ing. Josef Vágner, tvůrce safari ve Dvoře Králové, povolení k odchytu většího počtu těchto i dalších zvířat. Mezi ochránci přírody se zvedla bouře odporu. Přesné údaje nejsou k dispozici, protože část úlovků putovala po karanténě jinam, ale je fakt, že se mladí nosorožci ve Dvoře Králové dobře aklimatizovali. V době, kdy bylo nutné zbylou populaci nosorožců sestěhovat do jedné oblasti a sřezit ji neustále se střelnými zbraněmi, patrně už někteří zoologové nehodnotí celou akci tak přísně. Došlo i tu k nějakým ztrátám následkem nehod, ale v zásadě se zde nosorožcům vede tak dobře, že bylo nutné najít pro ně „náhradní ubytování“, aby případná pohroma nebo infekce nezničila největší chovnou skupinu v zajetí. V roce 1985 měla v Československu tato zvířata jediné zoo ve Dvoře Králové, a to tři samce a šest samic. O čtyři roky později měli ve Dvoře o jednoho samce víc a dnes zde žijí dva samci a tři samice. Dodnes je to u nás jediná zoo, která tato zvířata chová. Odtud také tři jedinci putovali do San Diega. Ostatní zoologické zahrady u nás - Praha, Lesná, Ostrava, Liberec, Ústí nad Labem (a také bratislavská) chovají jižní poddruh nosorožce tuponosého. Toho se také týkají snahy o získání prostorů v Ralsku, o které usiluje liberecká zoo. Narození mláděte není nijak běžná událost. Nosorožci totiž dospívají ve věku sedmi až deseti let. Mezi porody zdravé samice uplynou i v přírodě obvykle tři roky; rodí vždy jen jediného potomka. V České republice se dodnes narodila tři mláďata.

Kakapo soví (*Strigops habroptilus*)

Typický představitel ohrožené ptačí fauny Nového Zélandu je pro přírodovědce tvor neobyčejně přitažlivý. Budiž dojem, že je živým důkazem příbuznosti dvou nádherných a vysoce zajímavých řádů ptáků, papoušků a sov. Je to však klam. Sovy jsou nejbližší příbuzné lelkům a papoušci nemají mezi opeřenci žádné blízké příbuzné. Všechny podobné

znaky vyplývají z obdobného způsobu života na stromech - vratiprst na noze, mohutný zobák a v dutinách pečlivě ukrývaná a opatrovaná mláďata, líhnoucí se z bílých vajec. Kakapo k tomu přidal ještě noční způsob života a půvabný závoj kolem očí, ale přes to všechno je to pravý papoušek, ovšem papoušek podivín. Jako mnoho ostrovních druhů ptáků téměř ztratil schopnost letu, kratičká křídla mu spíš pomáhají při běhu, a když vyšplhá do větví stromů, snaží se dolů krátkým plachtivým letem. Dokáže zdolat sotva 50 metrů.

Asi 65 centimetrů dlouhý papoušek je zbarven různými odstíny krásné mechové zeleně se žlutými a hnědými skvrnami a proužky, má žlutobílý zobák a tmavohnědá duhovka dodává jeho očím mírný výraz. Jeho noční způsob života a útočiště v podzemních norách byly dostačující ochranou proti přirozeným nepřítelům, což byli v dobách, kdy na Novém Zélandě nežili lidé, pouze draví ptáci. Jakmile zde přistály maorské lodice, nastaly kakapům zlé časy. Na ostrovech, kde nežili větší savci, se i papoušci stali vítanou kořistí. Na Severním ostrově stačili domorodci vyhubit papoušky ještě před příchodem bělochů, na Jižním se ještě před sto lety tyto ptáci uchovali. Už tehdy byli vzácní a novozélandská vláda vyhlásila jejich ochranu. Ovšem mezitím ostrovy okupovali i čtyřnozí přistěhovalci a přičinili se o zkázu kakapů. Boj o záchranu těchto vzácných papoušků je bojem proti krysám, králíkům, zdivočelým kočkám, psům, kusuům a jiným zvířatům, která loví dospělé ptáky, ničí jejich vejce a devastují rostlinstvo, na nichž je kakapo závislý. Posledním útočištěm tohoto klenotu novozélandské přírody jsou ostrůvky, kde lze celkem snadno vyhubit nežádoucí přistěhovalce a zemní papoušky uhlídat.

Levhart konžský
(*Panthera pardus ituriensis*)

Ze všech velkých kočkovitých šelem má levhart největší oblast rozšíření. Zatímco lev nyní obývá pouze Afriku a jedinou malou rezervaci na indickém poloostrově Kathiavár, tygr zápasí o život od hranic Indie až po Ussuri a jaguár je omezen na tropickou Ameriku, původní vlastní levharta je celá Afrika od Atlasu a Nilu až po Kapsko a Asie od Kavkazu a Malé Asie po Pamír, Tibet, Koreu a Mandžusko. V prehistorických dobách zasahoval dokonce do jihovýchodní Evropy. Na obrovském území s nesmírně rozmanitým terénem i rostlinstvem vzniklo množství poddruhů této nádherné, elegantní kočkovité šelmy. Příroda levharta skvěle vyzbrojila silou, obratností a vytrvalostí, díky nimž dokáže lovit nejrozmarnější kořist a šplhat stejně dobře po stromech jako po skalách. Ovšem dala mu do vínku také nádherný, efektně skvrnitý kožich, pro nějž byli levharti pronásledováni už hluboko ve starověku. Už egyptští veleknězi nosili jako slavnostní přehoz levhartí kůže, dovážené z tajuplné země Puntu a jiných dalekých krajů. Velice žádané byly však levhartí kožešiny i u původních obyvatel černé Afriky, u Číňanů a vládců středoasijských říší a koneckonců i u zákaznic dnešních módních salonů. Není divu, že z 22 popsanych poddruhů levharta je už nejméně 5 zcela vyhubeno a další desítky přežívá v poměrně malém počtu jedinců, popřípadě je její existence s otazníkem. K vyhubeným poddruhům patří statný levhart súdanský (*Panthera pardus pardus*), dlouhosrstý levhart berberský (*P. pardus panthera*), velký, krásně zbarvený levhart kapský (*P. pardus melanotica*), krémový levhart sinajský (*P. pardus jarvisi*) a levhart zakavkazský (*P. pardus tulliana*). Otazníky visí nad levhartem somálským (*P. p. nanopardus*), etiopským (*P. p. adusta*), konžským (*P. p. ituriensis*), zanzibarským (*P. p. andersi*), arabským (*P. p. nimr*), cejlonským (*P. p. kotiya*), perským (*P. p. saxicolor*), kašmírským (*P. p. miliardi*), jávským (*P. p. melas*) a mandžuským (*P. p. orientalis*). Je to truchlivá bilance, ale pozoruhodné je, že tyto nadané šelmy dokázaly po staletí odolávat obrovskému tlaku a přežívají i v zemích, kde byly dlouho krutě pronásledovány. Navíc žijí v oblastech, kde mají vážnou konkurenci ve svých příbuzných - afrických Ivech, asijských tygrech a dalších šelmách. Odborníci soudí, že levhart nežije na Sumatře proto, že jej vytěsnila silná populace tygrů, kdežto na okolních ostrovech ano, protože tam tolik tygrů není. Dnes ovšem překotně osídlovaná Sumatra už ani tygry neoplývá. Konžský levhart donedávna patřil mezi druhy úspěšně přežívající, protože jednak oblast někdejšího Belgického Konga, kde je domovem, měla přísné ochranné zákony a jednak byla čapka z levhartí kůže přísně střeženou výsadou náčelníků. Avšak zmatky a boje, které s přestávkami sužují oblast Konga už desítky let, otevřely pole působnosti lovcům a pytlákům. Malé, ale krásně tmavě vybarvené kůže konžských levhartů se staly hledaným zbožím, takže dnes nikdo neví, jaký je stav těchto šelem v oblasti, kde bývaly hojné. Úbytek kořisti a zhoršování prostředí vypásáním dobytka a vypalováním trávy vystavuje odolnost a přizpůsobivost levhartů dalším těžkým zkouškám. Nedostatek přirozené kořisti žene totiž šelmy k útokům na domácí zvířata, nejen ovce a kozy, ale i na psy a drůbež. Levharti se tak dostávají do konfliktu s místním obyvatelstvem - a to je právě případ levharta konžského. Ty časy, kdy většinu poříčí Konga pokrýval neprostupný prales, dávno minuly. Zemědělské kmeny se prodírají stále hlouběji do pralesa, těží se zde nejen dřevo ve velkém, ale i mnoho jiných surovin. Souvislý prales už protíná dosti hustá síť silnic a cest, a dokonce i železnice. V podmínkách občanské války nelze samozřejmě zajistit ani minimální ochranu zvířat. Navíc spousta vyhladovělých uprchlíků na pustých cestách může vést i k útokům hladových šelem na lidi, zejména na děti (konžský levhart je malý); ty pak vyvolávají podobnou paniku jako kdysi lidožravý levhart v indickém Kumáonu. To vede k zabíjení šelem šmahem a je to výborná záminka pro pytláky, kteří vzdor mezinárodním dohodám zásobují kožišnické obchody levhartími kůžemi.

Zachránění ostrované

Ostrovy se často stávaly útočištěm vzácných, často i starobylých druhů, které na nich nezřídka prodělaly složitý vývoj, takže se změnilý v endemický druh, který nikde jinde na světě nežije. Na endemity je bohatý veliký ostrov Madagaskar nebo Nový Zéland stejně jako ty nejmenší ostrůvky, ztracené v širém oceáně. Dlouho byly ostrovy tím nejbezpečnějším útočištěm vzácných druhů, neschopných odolávat konkurenci výbojnějších nebo dravějších živočichů. Ostatně obrovský význam ostrovů v biologii odhalil už Charles Darwin na Galapázkých ostrovech.

Lidé v posledních pěti stoletích vtrhli do ostrovních rájů a začali je pustošit. Po tisících odváželi obrovité želvy, ať už galapážské sloní nebo jejich obdobu - želvy obrovské ze Seychell. Holemi utloukali důvěřivé tvory, kteří neznali člověka, od divokého psa z Falklandských ostrovů (*Dusicyon antarcticus*) přes doda (*Didus ineptus*) z Mauricia (pro tu hloupou důvěřivost jej Jan Svatopluk Presl nazval česky blboun nejpapý) až po obrovité korouny (*Hydrodamalis gigas*), lachtany a kálaný z Beringova ostrova.

Je těžké vypočítat všechny ztráty, které utrpěla ostrovní zvířena v několika málo posledních stoletích. Neznáme totiž ani všechny druhy, které padly za obětí kloučení lesů, vypalování trávy či se staly kořistí zavlečených živočichů. Naštěstí malý ostrovní svět dovoluje i energické akce na záchranu ohrožených druhů živočichů i rostlin. Díky spojenému úsilí vědců a ochránců přírody z několika států se podařilo zachránit několik druhů zdánlivě stojících na pokraji vyhubení. Shodou okolností jde o druhy obývající oblast na východ od Madagaskaru, Maskarény a blízký ostrov Rodriguez, o jednoho savce a dva druhy ptáků. Jsou to holub růžový (*Columba mayeri*) a poštolka skvrnitá (*Faico punctatus*) z ostrova Mauricius a kaloň zlatý (*Pteropus rodericensis*) z ostrova Rodriguez. Zlatých kaloňů, kteří nikde jinde nežijí, žilo v roce 1976 v jediné kolonii 127. Osmnáct jich tehdy bylo odchyceno, část převezena na Mauricius a tři páry putovaly do Durrellovy zoo na ostrov Jersey. Odchovaná mláďata se pak stěhovala do chovatelských stanic a zoologických zahrad v Evropě i v Americe. Dnes je kaloňů tolik, že by se mohli vrátit do volné přírody. Ale kam? Původní kolonie na ostrově Rodriguez se rozrostla díky ochraně a příznivému počasí na 800 kusů - víc ostrov neuživí, protože je téměř odlesněn. A tak ochránáři pro zachráněného netopýra pracně hledají nový domov. Holub růžový byl chován ve voliérách přímo na ostrově Mauricius a rovněž se dostatečně rozmnožil. Nejprve bylo několik párů pokusně vypuštěno v botanické zahradě a později v Macchabském lese. Po mnoha trampotách se podařilo v odlehlých koutech ostrova založit nové kolonie těchto holubů (hnízdí totiž pospolitě) a ptáci odchovaní v zajetí se dobře přizpůsobili podmínkám v přírodě. Naštěstí tito velcí, baculatí a ne právě plaší holubi mají maso s odpornou příchutí, takže jim od lidí mnoho nebezpečí nehrozí a velcí dravci na ostrově nežijí. Tak snad mají naději na přežití.

Poštolka skvrnitá na tom byla ze všech tří nejhůře. Malý endemický draveček byl opravdu kriticky ohrožen: v době, kdy byla zahájena záchranná akce, napočítali na celém ostrově pouhých osm jedinců. Uvažovalo se o křížení s blízkce příbuznými druhy, ale nakonec se malý draveček ukázal natolik životaschopným, že s ním jeho zachránci měli nejméně starostí. Dovezli evropské poštolky pro všechny případy, ale Carlu Jonesovi, který se záchranou poštolky skvrnitě zabýval, se podařilo objevit hnízdo volně žijícího páru a vybrat vajíčka. O ta se právě měly starat evropské poštolky. Původní pár snesl, jak už to ptáci dělají, snůšku náhradní, takže první kroky byly úspěšné, jeden rodičovský pár za lidské pomoci odchoval dvojnásobný počet mláďat. Jones se své metody přidržel a do roku 1990 odchoval a do přírody vypustil 112 čistokrevných poštolek skvrnitých.

Mezi zachráněné ostrovany patří i veškeré osazenstvo malé výspy Kulatého ostrova (Round Island). Ostrov ohrožený erozí, protože jeho rostlinstvo spásali vysazení králíci a kozy, byl domovem endemických rostlin, a hlavně plazů. Energická akce zbavila ostrov jehoničitelů (příčenz bylo nutné svést menší válku s ochránci králíků), takže se podařilo osamělý ostrůvek vrátit jeho právoplatným obyvatelům. Původní rostlinstvo se během deseti let začalo vysemeňovat, vymizelé dřeviny ochránci přírody vysadili a stavy hmyzu i plazů utěšeně vzrostly. Ochrana přírody si připsala na konto vzácný a ojedinělý úspěch.

Další cesty a boje? Při pohledu na mapu světa se zdá ovšem záchrana jednoho malého ostrůvku úspěchem zanedbatelným, seznam zachráněných druhů je ve srovnání s počtem druhů vyhubených otřesně krátký. Situace tedy spíše neutěšená. Lidstvo však už našlo správnou cestu. V červnu 1992 byla na konferenci OSN o životním prostředí v Rio de Janeiru podepsána úmluva o podpoře biologické rozmanitosti. Tato úmluva má zajistit prostředky k ochraně endemických druhů, společenstev a ekosystémů. Měla by zajišťovat péči především o ty části světa, kde se soustřeďuje největší biologické bohatství, podporovat výzkum, a hlavně přispívat těm zemím, které skutečně o biologické zdroje na svém území rozumně a šetrně pečují.

Úmluva byla podepsána, cesta nalezena. Žel, za pět let se nic podstatného nestalo. Většina států, chudých i bohatých, přírodu na svém území i všude tam, kde může prosazovat své zájmy, spíš plundruje než rozumně využívá. Mezinárodní dohody byly podepsány už mnohokrát, ale jen málo vlád a státních institucí je skutečně důsledně plní. Je to však základ a občané, kterým záleží na budoucnosti světa, se mají o co opírat. Mají v ruce zbraň. Budou-li ji správně využívat, mohou své vlády k ochraně přírodních hodnot přinutit. V zájmu vlastním, a hlavně v zájmu svých dětí a vnuků, v zájmu budoucích generací. Nesrozumitelné slovo „biodiverzita“ může získat docela konkrétní náplň. Záchrana ostrůvku v Indickém oceáně nám může připadat odtaziť a nepodstatná. Ale i u nás jsou místa, jejichž význam přesahuje hranice našeho státu - Pálavá, Třeboňsko, Šumava a mnoho jiných. K jejich ochraně a rozkvětu už můžeme mnohé podniknout. A jeden každý z nás může získat kousíček zásluh, které si jinde a jinak vydobyli hrdinové této knihy.

Zbraslav 29. ledna 1997

Helena Kholová

Poděkování

Rádi bychom poděkovali osobám, zvířatům a institucím, které náš projekt umožnily. Jsou to:

Cary „Arab“ Auburn
Air France

Air Zaire
Conrad a Ros Avelingovi
Hilary Bassova
Jane Belsonová
Bili Black
Boss
Juan Carlos Cardenas
John Clements
Sue Colmanová
Peter a Linda Danielovi
Mike a Dobbie Dobbinsovi
Phred Dobbins
Červený kříž
Patty Eddyová
Margaret Edridgeová
Steven Faux
John Fontána
Sue Freestoneová
Fuji Films
Lisa Glassová
Michael Green
Reinaldo Green
Terry Greene
Linda Guessová
Peter Guzzardi
Bob Harris
Bruce Harris
Rod Hay
Kes a Fraser Hilimanovi
Craig Hodsell
Liz Jarvisová
Jerseyská zoo
Carli Jones
Čou Kaija
Aartee Khosla
Kodak UK Ltd
Jürgen Langer
Annette E. Lanjouwová
Lisa Lawleyová
Alain le Garsmeur
Richard Lewis
Roberto Lira
Londýnská zoo
Charles a Jane Mackieovi
Marina Mahonová
Rob Malpas
Andrew Martin
Mark McCauslin
David McDowell
Don Merton
Doreen Montgomeryová
Phil Morley
Chris Muir
Nikon UK Ltd
Mary Ellen O'Neillová
Bili Peabody
Chen Peixun
Susan Petersenová
Jean-Jacques Petter
David Pratt
Liu Rendžun
Marcia Ricciová
Bernadette Salhiová
Putra Sastrawan

Gaynor Shutteová
Ivan Leiva Silva
Laurie Starková
Neville Stevenson
Wendy Strahmová
Godofredo Stutzin
Miguel Stutzin
Condo Subagyo
Struan Sutherland
Kirsty Swynnertonová
Debra Taylorová
Ron Tindal
Tchunglingská společnost za záchranu delfínovce čínského
Daniel Torres
Ed Victor
Sue Warnerová
Carlos Weber
Bob Wyatt